

НАВЧАЛЬНИЙ КУРС
ДЛЯ СУДДІВ

**ЗАСТОСУВАННЯ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ
ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД
ТА ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ
З ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ
ПРАВОСУДДЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ
СУДОЧИНСТВІ**

Посібник
для тренерів

НАВЧАЛЬНИЙ КУРС
ДЛЯ СУДДІВ

**ЗАСТОСУВАННЯ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ
ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД
ТА ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ
З ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ
ПРАВОСУДДЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ
СУДОЧИНСТВІ**

Посібник
для тренерів

УДК 347.99(4:477)(07)
ББК 67.9(4Укр)71я7+67.9(4)71я7
3-36

Рекомендовано до друку Науково-методичною радою Національної школи суддів України (протокол № 5 від 20.12.2016 року).

Упорядник: **Фулей Тетяна Іванівна, к.ю.н., начальник відділу науково-методичного забезпечення підготовки суддівського корпусу Національної школи суддів України.**

Редактор: **Старцев Олександр.**

Дизайнер: **Мадінова Юлія.**

Навчально-методичний посібник для тренерів навчального курсу для суддів «Застосування Конвенції про захист прав і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя в адміністративному судочинстві». – К.: ВАПЕ, 2016. – 116 с.

ISBN 978-966-2310-72-6

Посібник для тренерів навчального курсу для суддів «Застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя в адміністративному судочинстві» є одним із низки посібників, розроблених у співпраці з Національною школою суддів України (далі – НШСУ), Верховним Судом України та Вищим адміністративним судом України у межах проекту «Гарантування дотримання прав людини при здійсненні правосуддя» (далі – Проект), що реалізується Координатором проектів ОБСЄ в Україні за фінансової підтримки Уряду Канади.

Посібник покликаний допомогти тренерам викладати цей стандартизований курс у формі тренінгу із застосуванням інтерактивних методів навчання, відповідно до Концепції національних стандартів суддівської освіти, схваленої Науково-методичною радою НШСУ (протокол від 23.12.2014 р. № 5). У посібнику частково використовуються матеріали підготовлені робочою групою, яка працювала над розробкою курсу в межах Проекту.

Інші посібники щодо застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини розроблені та видані в межах Проекту можна знайти за наступним посиланням <http://www.osce.org/uk/ukraine/235336>.

Організація з безпеки та співробітництва в Європі
Координатор проектів в Україні

Global Affairs
Canada

Affaires mondiales
Canada

Ця публікація розроблена та видана у межах проекту «Гарантування дотримання прав людини при здійсненні правосуддя» Координатора проектів ОБСЄ в Україні у співпраці з Національною школою суддів України.

Усі права захищені. Зміст цієї публікації можна безкоштовно копіювати та використовувати для освітніх цілей за умови посилання на джерело інформації.

Координатор проектів ОБСЄ в Україні не несе відповідальності за зміст та погляди, висловлені у цій публікації.

© Координатор проектів ОБСЄ в Україні, 2016.

© Національна школа суддів України, 2016.

ЗМІСТ

ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «ЗАСТОСУВАННЯ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ТА ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПРАВОСУДДЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ» У ФОРМІ ТРЕНІНГУ: ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ ДЛЯ ТРЕНЕРІВ ТА ФАСИЛІТАТОРІВ. Т. ФУЛЕЙ	6
ПРОГРАМА КУРСУ (ТРЕНІНГУ).....	32
МЕТА КОНВЕНЦІЇ, МЕТА ТА ПРИНЦИПИ ЄСПЛ (ПРЕЗЕНТАЦІЯ У MS POWER POINT З НОТАТКАМИ)	36
ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ № 1 (ЗАПИТАННЯ ДО ФІЛЬМУ ПРО ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ)	44
ПІДСТАВИ ВТРУЧАННЯ ДЕРЖАВИ У ПРАВА, ГАРАНТОВАНІ КОНВЕНЦІЄЮ (ПРЕЗЕНТАЦІЯ У MS POWER POINT З НОТАТКАМИ)	46
ЗАВДАННЯ 1 ДЛЯ РОБОТИ В МАЛИХ ГРУПАХ.....	62
ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД (ПРЕЗЕНТАЦІЯ У MS POWER POINT З НОТАТКАМИ)	72
ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ № 2 (ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД)	90
ЗАВДАННЯ 2 ДЛЯ РОБОТИ В МАЛИХ ГРУПАХ.....	91
ПРЕЗЕНТАЦІЯ HUDOC ТА ІНШИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ (ПРЕЗЕНТАЦІЯ У MS POWER POINT З НОТАТКАМИ).....	96
ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ З КОРИСТУВАННЯ РЕСУРСОМ HUDOC	108

**ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «ЗАСТОСУВАННЯ КОНВЕНЦІЇ
ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ТА
ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ
ПРАВОСУДДЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ»
У ФОРМІ ТРЕНІНГУ: ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ ДЛЯ ТРЕНЕРІВ
І ФАСИЛІТАТОРІВ**

Тетяна Фулей,

кандидат юридичних наук, начальник відділу
науково-методичного забезпечення підготовки
суддівського корпусу Національної школи суддів
України, керівник робочої групи

ЗМІСТ

ЦІЛЬОВА АУДИТОРІЯ	7
МЕТА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ	8
СТАНДАРТИЗОВАНІСТЬ КУРСУ	9
ТРИ ВИМІРИ: ЗНАННЯ, НАВИЧКИ, СТАВЛЕННЯ	10
НАВЧАЛЬНІ ЦІЛІ ТА ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ КУРСУ	11
СТРУКТУРА КУРСУ	12
ПРОГРАМА ТРЕНІНГУ (ВАРІАНТ ДЛЯ ВИКЛАДАЧІВ)	13
ІНТЕРАКТИВНА МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ КУРСУ	21
ПОРАДИ ВИКЛАДАЧАМ	26
ЗАГАЛЬНІ ПОРАДИ	26
ПОРАДИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ТРЕНІНГУ	27
ПОРАДИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ТРЕНІНГУ	29
ПОРАДИ ПІСЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ТРЕНІНГУ	30

Навчальний курс «Застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя в адміністративному судочинстві» є одним із 10 навчальних курсів, створення та впровадження яких здійснюється Національною школою суддів України (далі – НШСУ) у співпраці з Верховним Судом України та Вищим адміністративним судом України у рамках проекту «Гарантування дотримання прав людини при здійсненні правосуддя», що реалізується Координатором проектів ОБСЄ в Україні за фінансової підтримки Уряду Канади.

Курс розроблений у формі тренінгу із застосуванням інтерактивних методів навчання дорослої високопрофесійної аудиторії та з урахуванням кращого світового досвіду навчання суддів, що дістає вияв у Концепції національних стандартів суддівської освіти, схваленої Науково-методичною радою НШСУ (протокол від 23.12.2014 р. № 5)¹.

Під час тренінгу викладачам – тренерам та фасилітаторам – дуже важливо усвідомлювати структуру та логіку цього курсу, внутрішні взаємозв'язки між усіма його складовими, дотримуватися розробленої програми, передбачати можливі труднощі та виявляти найкращі викладацькі якості задля досягнення учасниками очікуваних результатів.

Унікальність запропонованого курсу визначається низкою його особливостей. Розглянемо їх докладніше.

ЦІЛЬОВА АУДИТОРІЯ

Насамперед зазначимо, що цей **курс створений для суддів, призначених на посаду вперше**. Зауважимо, що курс розроблений для суддів як окружних адміністративних судів, так і загальних місцевих судів, які розглядають справи в порядку адміністративного судочинства.

Участь у цьому тренінгу передбачає попередню підготовку учасників. По-перше, очікується, що до тренінгу судді оволодіють (під час спеціальної підготовки в НШСУ чи самостійно) тим обсягом матеріалу, що передбачений програмою спецпідготовки кандидатів на посаду судді². По-друге, і це надзвичайно важливо для ефективної роботи та успіху усього тренінгу, від суддів очікується **попереднє опрацювання 5 рішень Європейського суду за прав людини** (далі Суд або ЄСПЛ), а саме у справах:

¹ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nsj.gov.ua/ua/about/symbols/>

² [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nsj.gov.ua/ua/management/>

- **«Сірик проти України»** (заява № 6428/07), рішення від 31.03.2011 р.;
- **«Гримковська проти України»** (заява № 38182/03), рішення від 21.07. 2011 р.;
- **«Олександр Волков проти України»** (заява № 21722/11), рішення від 9.01.2013 р.;
- **«Серявін та інші проти України»** (заява № 4909/04), рішення від 10.02.2010 р.;
- **«Рисовський проти України»** (заява № 29979/04), рішення від 20.10. 2011 р.

Зважаючи на це слід переконатися, що відповідальні особи (директори РВ, працівники відділу підготовки суддів НШСУ тощо) попередили учасників про необхідність попередньо опрацювати ці рішення.

Опрацювання цих рішень до початку тренінгу дає можливість зробити навчання справді інтерактивним: ставити питання аудиторії, наводити приклади чи проводити паралелі, не витрачаючи часу на пояснення фактів чи обставин справ.

Також на початку тренінгу важливо наголосити, що під час викладання цього курсу не розкриватиметься постатейно зміст кожного з конвенційних прав – презюмується, що учасники Конвенцію читали й знають, які права нею гарантуються (право на життя, на справедливий суд, на повагу до приватного життя тощо), а також розуміють зміст кожного з гарантованих прав людини і основоположних свобод.

Завдання тренінгу – виявити та зрозуміти взаємозв'язки між статтями Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі Конвенція фбо ЄКПЛ), принципи дії конвенційних стандартів на практиці, звузити «сіру зону» непорозумінь та оволодіти тими вміннями і навичками, що заявляються розробниками.

У свою чергу цей курс доповнюватиметься «поглибленими» чи «спеціалізованими» курсами для суддів з більшим досвідом роботи. Таким чином, підготовка з цієї теми буде поетапною та системною.

МЕТА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

Відповідно до шостого показника Бангалорських принципів поведінки суддів, схвалених Резолюцією Економічної і Соціальної Ради ООН від 27.07.2006 р. № 2006/23, «компетентність та старанність є необхідними умовами для виконання суддею своїх обов'язків». З цим важко не погодитися. Компетентність є однією з основ суддівської незалежності: лише справжній професіонал може бути дійсно незалежним.

Належна професійна підготовка судді є неодмінною умовою здійснення компетентного судочинства. Така підготовка є також гарантією незалежності та безсторонності суддів, важливою умовою поважного ставлення суспільства до судової влади.

Мета курсу – допомогти суддям оволодіти знаннями (поглибити їх) у відповідній сфері, виробити та удосконалити необхідні суддівські вміння та навички, важливі для розгляду в суді спорів у контексті практики ЄСПЛ.

СТАНДАРТИЗОВАНІСТЬ КУРСУ

Курс є одним із кількох, розроблених у рамках **стандартизованої програми** підготовки суддів відповідної категорії. Це означає, що в усіх регіональних відділеннях НШСУ він викладається стандартно, за єдиною програмою, з використанням тих самих роздавальних та аудіовізуальних матеріалів; усі учасники виконують ті самі завдання, обговорюють ті самі ситуації під керівництвом тренерів та фасилітаторів, які пройшли відповідну підготовку в НШСУ (тренінг для тренерів (ToT) цього курсу відбувався 10 – 11.12.2015 р. у м. Києві), розуміють навчальні цілі та логіку побудови цього курсу, поділяють його цінності та прагнуть, щоб учасники досягнули під час тренінгу очікуваних результатів.

Це також передбачає наявність єдиних стандартів підготовки викладачів – тренерів та фасилітаторів. Відповідно до національних стандартів суддівської освіти очікується, що викладачі (тренери) НШСУ мають:

- успішно долати труднощі, властиві викладацькій (тренерській) діяльності;
- володіти сучасними інтерактивними методами викладання;
- вміти застосовувати сучасні інформаційні технології навчання (працювати з PowerPoint, TurningPoint та іншим програмним забезпеченням і різноманітним комп'ютерним обладнанням);
- розуміти суть і володіти методикою дистанційного (в т.ч. онлайн) навчання та прагнути оволодівати необхідними знаннями та навичками;
- вміти працювати у команді, формуючи партнерські відносини і забезпечуючи взаємну підтримку;
- докладати належних зусиль до свого розвитку і підвищення викладацької майстерності;
- постійно прагнути здобуття нового досвіду та навичок;

- розуміти засадничі принципи ефективної роботи малих груп;
- вірити в можливість змін;
- сприймати висловлювання інших про свої підходи до роботи, спокійно ставитися до констатації власних помилок;
- експериментувати з новими ідеями та методиками;
- мати систематизований та системний підхід до вирішення проблем.

Викладачам важливо усвідомлювати, що метою запровадження національних стандартів суддівської освіти власне і було **відображення підходу НШСУ як державної установи із спеціальним статусом у системі правосуддя, яка забезпечує підготовку висококваліфікованих кадрів для системи правосуддя та здійснює науково-дослідну діяльність**, до суддівської освіти як засобу/основи підвищення довіри суспільства до суду, підвищення якості судівництва та утвердження верховенства права, забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд незалежним і безстороннім судом, утвореним відповідно до закону. Зокрема, **кожен навчальний курс та програма підготовки суддів загалом має сприяти утвердженню конституційних цінностей поваги до прав людини та громадянина, верховенства права та непорушності принципів суддівської етики.**

Викладачі мають подавати навчальний матеріал **відповідно до розроблених навчальних курсів стандартизованих програм.**

ТРИ ВИМІРИ: ЗНАННЯ, НАВИЧКИ, СТАВЛЕННЯ

Відповідно до національних стандартів суддівської освіти розробка УСІХ навчальних курсів для суддів та кандидатів на посаду судді здійснюється НШСУ з урахуванням трьох вимірів (т.зв. 3D, де D – від англ. dimension – вимір):

1. **знання** (матеріальне та процесуальне право, конвенції та міжнародні договори, ратифіковані Україною (згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України));
2. **навички** (уміння аналізувати та тлумачити нормативно-правові акти; критично мислити; кваліфікувати діяння; управляти судовим процесом; спілкуватися з учасниками процесу; вирішувати етичні дилеми; користуватися інформаційними технологіями; самостійно приймати рішення у спорі; писати судові рішення тощо);

3. ставлення (в т.ч. розуміння соціального контексту відправлення правосуддя (розуміння суспільства та його потреб; недопущення дискримінації за різними ознаками (статтю, національністю, віком, місцем проживання, релігійною приналежністю, сексуальною орієнтацією, матеріальним станом тощо).

З огляду на зазначене вище цей курс також розроблявся з урахуванням усіх трьох вимірів. Тому як у вступному слові на початку тренінгу, так і при викладанні курсу важливо постійно наголошувати на усіх цих вимірах.

Тренерам важливо усвідомлювати, що іноді участь судді зумовлена іншими обставинами (наприклад, бажанням отримати певну інформацію зі специфічного питання або консультацію чи пораду щодо конкретної справи тощо), тому необхідно завжди пам'ятати про навчальні цілі й очікувані результати тренінгу, а не «йти на поводу» бажань окремих учасників. Відповідно запропонований навчальний курс має чітко сформульовані очікувані результати, на досягнення яких він спрямований, що охоплюють усі три виміри навчального процесу – знання, навички та ставлення. Це робить курс цілісним, цікавим, практично орієнтованим, коли судді-учасники розуміють зв'язок навчального матеріалу зі своєю щоденною суддівською діяльністю.

НАВЧАЛЬНІ ЦІЛІ ТА ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ КУРСУ

Очікується, що по закінченні курсу учасники **знатимуть**:

- понятійний апарат («негативні та позитивні зобов'язання», «втручання», умови виправданості втручання, «законність», «необхідність в демократичному суспільстві», «пропорційність»);
- окремі рішення ЄСПЛ, серед яких 5 попередньо опрацьованих – доволі ґрунтовно;
- елементи «трискладового тесту»;
- вимоги до якості «закону» в контексті практики ЄСПЛ;
- підстави виправданості втручання у права, гарантовані Конвенцією;
- легітимну мету втручання;
- критерії визначення «необхідності в демократичному суспільстві»;
- сферу застосування ст. 8 та ст. 10 Конвенції та як їх розмежовувати;
- вимоги до судового рішення відповідно до практики ЄСПЛ.

Вони **вмітимуть**:

- на кожній стадії судового процесу визначати статтю Конвенції, якою охоплюються правовідносини (в матеріальному або процесуальному аспекті), визначати відносини учасників процесу між собою та з судом;
- аналізувати підстави втручання суб'єкта владних повноважень в права особи на відповідність Конвенції з позиції відповідності закону, легітимній меті та необхідності в демократичному суспільстві;
- організувати підготовку і розгляд справи з дотриманням принципів ст. 6 Конвенції, зокрема: вибудовувати та дотримуватися моделі поведінки, яка допоможе сприймати суд як безсторонній та незалежний; створювати умови для сторін з метою забезпечення рівності у поданні доказів, ознайомлення з документами та доказами у справі;
- співвідносити національне законодавство з Конвенцією; застосовувати Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права та тлумачити національне законодавство «в дусі» практики ЄСПЛ;
- системно аналізувати рішення ЄСПЛ; знайти правову позицію в рішенні ЄСПЛ (знайти те рішення, яке стосується справи або проблеми);
- правильно співставляти обставини справи, що розглядається національним судом, та справ ЄСПЛ, на які планує посилатись суддя (чи підходять обставини справи);
- знаходити рішення ЄСПЛ на інформаційних ресурсах, зокрема у базі документів HUDOC, на веб-сайті Міністерства юстиції України; вмітимуть користуватися освітніми ресурсами Програми HELP;
- обґрунтовувати прийняте рішення з використанням, у разі необхідності, практики ЄСПЛ.

Загалом **курс сприятиме утвердженню поваги до прав людини і основоположних свобод як цінностей демократичного суспільства.**

СТРУКТУРА КУРСУ

Навчальний курс складається з 3 модулів:

1. Мета Конвенції, мета та принципи ЄСПЛ.
2. Підстави втручання держави у права, гарантовані Конвенцією.

3. Право на справедливий суд. Основні принципи ст. 6 Конвенції. Рівність сторін. Участь прокурора у процесі. Докази.

Як вже зазначалося, курс є комплексним, присвяченим вивченню не якогось окремого питання чи однієї статті Конвенції, а **найважливіших конвенційних цінностей**.

Кожен модуль передбачає однойменну міні-лекцію та виконання практичних (індивідуальних або у малих групах) завдань, розроблених з метою оволодіння суддівськими навичками застосування практики ЄСПЛ при здійсненні правосуддя. Власне «дизайн» курсу – як змістовні матеріали (відеофільм про ЄСПЛ, міні-лекції, що супроводжуються презентаціями у PowerPoint, індивідуальні та ситуативні завдання), так і методика (експрес-опитування за допомогою «клікерів», робота в малих групах з подальшою презентацією та обговоренням, виконання індивідуальних завдань) – сфокусований на досягнення чітко сформульованих навчальних цілей.

Програма курсу розрахована на 1 день.

Програма курсу розроблена у двох варіантах – для учасників та для викладачів. Остання версія – розширена, вона містить тренерські нотатки – як змістовні, так і організаційні. Для тренерів та фасилітаторів дуже важливо працювати саме з розширеною версією програми.

ПРОГРАМА ТРЕНІНГУ (ВАРІАНТ ДЛЯ ВИКЛАДАЧІВ)

ДЕНЬ ТИЖНЯ, ДАТА	
09.30 – 10.00	Реєстрація учасників
09.30 – 10.00	ПРИВІТАННЯ, ЗНАЙОМСТВО ТА ОЧІКУВАННЯ УЧАСНИКІВ <i>Учасників тренінгу просять представитися і озвучити свої очікування. Можна попросити зазначити, чи вперше вони беруть участь у тренінгу з ЄКПЛ, чи доводилося застосовувати Конвенцію або практику ЄСПЛ, чи були труднощі при цьому, а також те, як учасники оцінюють власну обізнаність з практикою ЄСПЛ («добре ознайомлений/а», «не доводилося застосовувати», «доводилося, але апеляція скасувала», «є кілька стандартних фраз» тощо).</i>

У той час, як тренер модерує сесію щодо очікувань, фасилітатор записує очікування учасників на фліп-чарті. Якщо очікування повторюються, можна ставити відповідні позначки (плюси, галочки).

Тренер підбиває підсумки. Зазначає, які очікування відповідають навчальним цілям тренінгу, а які не охоплюються ним (в такому випадку він вказує, де можна отримати додаткову інформацію).

Наприкінці цієї вступної частини тренер озвучує навчальні цілі, здійснює короткий огляд програми тренінгу (зміст та розклад), озвучує принципи роботи (повага, толерантність, виключений звук телефону, не зловживати часом, не узагальнювати тощо), наголошує на форматі (тренінг передбачає інтерактив і залученість) та робить огляд роздавальних матеріалів.

10.30 – 10.40

МЕТА КОНВЕНЦІЇ, МЕТА ТА ПРИНЦИПИ ЄСПЛ (МІНІ-ЛЕКЦІЯ)

Тренер:

Наголосити на тому, що під час тренінгу не буде розкриватися зміст кожної статті Конвенції (постатейно). Учасники повинні були попередньо опрацювати 5 рішень ЄСПЛ. Завдання тренінгу – зрозуміти взаємозв'язки, принципи дії конвенційних стандартів на практиці, оволодіти тими вміннями і навичками, що заявлені.

Міні-лекція є вступною до фільму.

10.40 – 10.55

ДЕМОНСТРАЦІЯ ФІЛЬМУ ПРО ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

Фільм демонструється цілком. Якщо усі учасники вже бачили фільм, то можна одразу приступити до виконання індивідуального завдання, а час використати на обговорення фільму. Наприклад, можна обговорити ті рішення, які в ньому звучали: як вони дістали розвитку і як застосовуються.

10.55 – 11.20

ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ**ТЕСТ ЩОДО ФІЛЬМУ З ПОДАЛЬШИМ ОБГОВОРЕННЯМ**

Тест здійснюється за допомогою системи інтерактивного опитування або за допомогою індивідуального завдання (якщо стоять завдання оцінити кожного учасника, у такому разі роздається індивідуальне завдання кожному, що його учасники виконують і здають тренеру, а потім здійснюється голосування за допомогою системи інтерактивного опитування з коментарем тренера).

Коментар тренера залежатиме від голосування з кожного питання (якщо 100% відповіли правильно, немає сенсу коментувати), а також від часу. Якщо залишається багато часу, можна дати інформацію про статистичні дані (якщо ні, то можна зазначити, що вони вміщені у посібниках³), провести паралелі (наприклад, стосовно співвідношення ст. 8 і ст. 10 у справах Фон Ганновер (першій та другій; додатково див. презентацію щодо втручання) або застосування фрази зі справи Сьорінга в національній судовій практиці). Якщо немає часу, то ці питання можна буде розкрити пізніше. Бажано, щоб учасники вчасно пішли на перерву і вчасно повернулися.

11.20 – 11.40

Перерва

11.40 – 12.10

ПІДСТАВИ ВТРУЧАННЯ ДЕРЖАВИ У ПРАВА, ГАРАНТОВАНІ КОНВЕНЦІЄЮ (МІНІ-ЛЕКЦІЯ З ПРЕЗЕНТАЦІЄЮ POWERPOINT)**Тренер:**

Розкрити поняття трискладового тесту – законність, легітимна мета, необхідність; наголосити на принципі пропорційності – через ст. 8 та ст. 10 та їх співвідношення.

Наприклад, ст. 8: нагадати зміст і структуру статті (ч. 1 – право, ч. 2 – випадки виправданості втручання) і показати різні аспекти: негативний обов'язок – не позбавляти і не втручатися, позитивний обов'язок – забезпечити залучення особи при прийнятті рішень, що її стосуються, з'ясувати обставини, дотримуватися балансу, з'ясувати, чи була «нагальна суспільна потреба», тощо.

³ Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник – 2-ге вид. випр., допов. – К., 2015. – 208 с.; Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини в адміністративному судочинстві: Науково-методичний посібник для суддів – 2-ге вид. випр., допов. – К., 2015. – 128 с.

Аналогічно – ст. 10.

Нагадати 2 справи Фон Ганновер (у презентації є реквізити).

Оскільки учасники попередньо опрацювали рішення ЄСПЛ у 5 справах, можна постійно ставити їм запитання, зокрема стосовно справ «Гримковська проти України» (ст. 8), «Олександр Волков проти України» (ст. 8), «Сірик проти України» (ст. 10): викладення загальних принципів, як ЄСПЛ їх застосовував до конкретних фактів? У чому полягало втручання і в чому – порушення? Який з елементів трискладового тесту виявився порушеним?

Якщо група дуже сильна, обізнана, можна запропонувати поміркувати: як би міг діяти національний суд з тим, щоб ЄСПЛ не мав підстави визнати порушення?

Зорієнтувати, що це потрібно для виконання завдання для роботи в групах.

12.10 – 13.00

ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ 1 ДЛЯ РОБОТИ В МАЛИХ ГРУПАХ:

- ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ФАБУЛАМИ СПРАВ (5 ХВ.)
- ВИЗНАЧЕННЯ ПОЗИЦІЙ ГРУП (15 ХВ.)
- ДОПОВІДІ ГРУП (З ГРУПИ, ПО 5 ХВ.)
- КОМЕНТАРІ ГРУП
- КОМЕНТАРІ ТРЕНЕРІВ ТА ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ РОБОТИ В ГРУПАХ

Фасилітатори:

Групам пропонуються 3 ситуативні завдання (фабули). Кожна група ознайомлюється з усіма трьома фабулами справ, однак презентуватиме результати лише стосовно однієї («свої») справи, формує відповіді на запитання та визначає ОДНОГО доповідача від групи.

З групами працюють фасилітатори. Зокрема, вони повинні переконатися, що групи правильно зрозуміли завдання та не змінюють умов фабули справи. Для фасилітаторів щодо кожного завдання розроблені нотатки.

Слід попередньо визначити порядок презентацій. Щодо цього завдання він не має значення й може бути довільним (не обов'язково починати з першої фабули). Водночас дуже важливо, щоб усі групи завершили обговорення, й лише після цього слід починати презентації. Слід уникати ситуації, коли одна група почала презентацію, а інші ще продовжують обговорення. Модератор повинен наголосити, що групи презентують результати усім учасникам, а не лише тренеру.

Модератор повинен слідкувати за часом – усі групи повинні мати однакові можливості для презентації результатів.

Після першої презентації надається можливість висловитися представникам інших груп – чи вони погоджуються, прокоментувати.

Після завершення усіх трьох презентацій прокоментувати виступи мають тренери. Слід обов'язково підбити підсумки роботи в групах.

Якщо до перерви на обід ще залишатиметься час, то при підбитті підсумків можна дати трохи «теорії». Наприклад, показати різні аспекти застосування ст. 8 – на прикладах проти України (див.: <http://www.minjust.gov.ua/19619> та <http://www.minjust.gov.ua/34538>):

- ім'я (Булгаков, Гарнага), репутація (Пантелеєнко, Олександр Волков);
- сімейні (Хант, Савіни, Курочкін, Хабровські);
- екологічні (Дубецька, Дземюк);
- кримінальний аспект (обшуки, побачення);
- показати зв'язок ст. 8 і ст. 1-Першого протоколу до Конвенції та інколи ст. 6 Конвенції (житло – Новоселецький, Дубецька, Кривіцька та Кривіцький);
- зв'язок ст. 8 і ст. 6 – Бендерський, Хант.

13.00 – 14.00

Обід

14.00 – 14.30	ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД. ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ СТ. 6 КОНВЕНЦІЇ. РІВНІСТЬ СТОРІН. УЧАСТЬ ПРОКУРОРА У ПРОЦЕСІ. ДОКАЗИ (МІНІ-ЛЕКЦІЯ З ПРЕЗЕНТАЦІЄЮ POWERPOINT) Тренери: Оскільки учасники попередньо опрацювали відповідні рішення ЄСПЛ, слід активно використовувати матеріали рішень у справах «Серявін та інші проти України» та «Олександр Волков проти України»: викладення загальних принципів, як ЄСПЛ їх застосовував до конкретних фактів? У чому полягало втручання і у чому – порушення? Які елементи права на справедливий суд відображені у цих рішеннях? Також необхідно вказати на зв'язки між ст. 6 та іншими статтями Конвенції (це також видно на прикладі справ Серявіна та Олександра Волкова).
14.30 – 14.40	ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ Індивідуальне завдання виконується шляхом заповнення аналітичної схеми (таблиці) щодо елементів змісту права на справедливий суд та рішень ЄСПЛ, у яких ці елементи відображені. Мета завдання – актуалізувати знання, отримані під час міні-лекції, а також дати можливість учасникам виявити власні знання (наприклад, навести ті елементи змісту ст. 6 Конвенції та/або рішення ЄСПЛ, що не згадувалися тренером). Індивідуальне завдання може бути використане для самоперевірки або оцінювання за результатами тренінгу.
14.40 – 15.00	ОБМІН ДОСВІДОМ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ КОНВЕНЦІЇ ТА ПРАКТИКИ ЄСПЛ («МОЗКОВИЙ ШТУРМ») ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ РІШЕНЬ ЄСПЛ НАЦІОНАЛЬНИМИ СУДАМИ (МОДЕРОВАНА ДИСКУСІЯ)

	Модератор: <i>Мета – надати можливість обмінятися думками, власним досвідом чи досвідом колег, обговорити проблемні питання. Залежно від рівня групи та навичок тренера може проводитися методом або «мозкового штурму», або модерованої дискусії.</i> <i>Потребує «домашніх заготовок» від тренера. Варто попередньо переглянути в ЄДРСР, які є приклади застосування практики ЄСПЛ (доречні і недоречні).</i>
15.00 – 15.20	ПОШУК РІШЕНЬ ЄСПЛ (HUDOC, HELP, МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ, ІНШІ КОРИСНІ ВЕБ-САЙТИ) ДЕМОНСТРАЦІЯ ВІДЕОРОЛИКА ТА ПОШУКУ В РЕЖИМІ ОНЛАЙН Тренер: <i>Виконується «наживо» (за наявності Інтернету) або шляхом демонстрування відеоролику. Також є презентація PPT зі скріншотами (фото екрану) і можливістю робити примітки. Завдання тренера – пояснити алгоритм і можливості. Однак пошук рішень потребує практикування. Тренер має заохотити суддів до самостійного пошуку рішень, дати кілька завдань (наприклад, з дистанційного курсу або щодо нових рішень ЄСПЛ).</i> <i>Як і в першій половині тренінгу, важливо слідкувати за часом – вчасно піти на перерву і вчасно повернутися з перерви.</i>
15.20 – 15.40	Перерва
15.40 – 16.30	ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ 2 (ЗА СТ. 6 КОНВЕНЦІЇ): • ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ФАБУЛОЮ СПРАВИ (5 ХВ.) • ОБГОВОРЕННЯ В ГРУПАХ (15 ХВ.) • ДОПОВІДІ ГРУП (З ГРУПИ, ПО 5 ХВ.) • КОМЕНТАРІ ГРУП • КОМЕНТАРІ ЕКСПЕРТІВ ТА ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ РОБОТИ В ГРУПАХ

Фасилітатори:

Групам пропонується одне ситуативне завдання, однак кожна група презентуватиме результати лише щодо кількох відповідей на запитання та визначатиме ОДНОГО доповідача від групи (бажано особу, яка раніше не виступала).

Правила роботи в групах ті самі, що і для завдання 1. Однак, на відміну від попереднього завдання, коли групи мали три різні фабули, але порядок презентацій не мав значення, це завдання потребує логічного порядку, тому слід заздалегідь визначити порядок презентацій груп. При цьому слід враховувати, що група, яка презентувала завдання 1 першою, не може знову починати. Тому тренер повинен визначити, яка з груп презентуватиме відповіді на перший блок запитань, яка – на другий і яка – на завершальний, щоб зберегти логіку і уникнути ситуації, коли одна й та сама група постійно починає чи закінчує презентацію.

По завершенні виступів усіх груп важливо підбити підсумки роботи.

16.30 – 17.00

ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ ТА АНКЕТУВАННЯ

Підбити підсумки тренінгу – визначити, наскільки було досягнуто навчальних цілей та очікуваних результатів. Дати можливість учасникам висловити свої враження: і щодо змістовного наповнення, і щодо методики проведення тренінгу. Що виявилось найбільш корисним? Що можна буде використати в роботі? Що можна змінити (удосконалити)? Що було новим, а що – закріпленням вже відомого?

Чи змінив тренінг ставлення до практики ЄСПЛ? До навчання суддів?

Як можна сформулювати «домашнє завдання» для учасників після завершення тренінгу? Чи допоміг тренінг з'ясувати ті сфери, у яких можна далі підвищувати свою кваліфікацію самостійно?

Якщо немає розробленої анкети, тренер може попросити учасників на аркушах з блокноту написати про те, що вони дізналися, чого навчилися і у чому змінили своє ставлення (тобто висловитися стосовно усіх елементів навчального процесу (3D)).

ІНТЕРАКТИВНА МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ КУРСУ

Інтерактивна методика передбачає постійний обмін досвідом (коли досвід кожного учасника є джерелом спільного досвіду усіх) та взаємне збагачення учасників і викладачів. Тому важливим є не лише подання теоретичного матеріалу у вигляді міні-лекцій (зі слайдами), а й активне обговорення, а також моделювання ситуацій.

Тренінги можна вважати інтерактивними, якщо, зокрема:

- тренери і учасники беруть участь в обговореннях і діалогах;
- тренери ставлять питання, а учасники на них відповідають;
- учасники ставлять питання тренерам і отримують на них відповіді;
- учасники беруть участь в обговореннях і діалозі один з одним;
- учасники ставлять один одному питання і отримують відповіді;
- учасники діляться власним досвідом тощо.

Однак тренерам слід усвідомлювати, що інтерактивна методика містить у собі певні ризики, адже є велика спокуса захопитися формою на шкоду змісту, відволіктися від тематики та навчальних цілей, відповідаючи на запитання, які не стосуються суті. Також неможливо знати наперед, як саме реагуватиме аудиторія (чи окремий учасник). Інтерактивні методики, насправді, більш складні у їх застосуванні, більш непередбачувані, й їх неможливо повністю регламентувати. Вони також потребують додаткової підготовки і особливих навичок комунікабельності з боку тренерів. Кожен інтерактивний тренінг – унікальний.

Основні підходи до навчального циклу та його складових, а також до методів викладання для суддів викладено у навчально-методичному посібнику для викладачів (тренерів)⁴. Також для тренерів стануть «у пригоді» такі джерела:

- Методика професійної підготовки суддів «... професійна підготовка для суддівства під керівництвом суддів». Методичний посібник із професійної підготовки суддів. – Головний редактор Т. Бреттель Доусон, Національний суддівський інститут Канади (квітень, 2014);
- Тренінг для тренерів. Как разработать, подготовить, провести и оценить тренинг. – IDLO, 2015;

⁴ Фулей Т. І. *Основи гендерної рівності: навчально-методичний посібник для викладачів (тренерів)*. – К.: Тютюкін, 2010. – С. 26–48.

- Как обучать. Практическое пособие для обучение и работы. – Марк Сегал. Март, 2014⁵.

Методика викладання цього курсу передбачає:

- перегляд відеофільму про ЄСПЛ;
- виконання індивідуальних завдань (перше – у формі тестування щодо фільму про ЄСПЛ з подальшим обговоренням (за можливості супроводжується експрес-опитуванням); друге – шляхом заповнення аналітичної схеми щодо елементів права на справедливий суд за ст. 6 Конвенції);
- міні-лекції з використанням презентацій PowerPoint на теми, що відповідають назвам модулів;
- виконання 2 практичних завдань у малих групах:
 - щодо виправданості втручання у права, гарантовані ст. 8 і ст. 10 Конвенції;
 - щодо права на справедливий суд;
- демонстрацію відеоролика про способи пошуку інформації щодо рішень та ухвал ЄСПЛ у базі даних документів HUDOC та на офіційному веб-сайті Міністерства юстиції України;
- модеровану дискусію стосовно практики застосування рішень ЄСПЛ національними судами з посиланням на конкретні рішення ЄСПЛ.

Враховуючи різноманітність методів, що використовуються під час цього тренінгу, доречно пригадати переваги й недоліки кожного з них.

Міні-лекції корисні для передачі інформації та закріплення нових знань. Як правило, вони супроводжуються презентацією у форматі PPT або аудіовізуальними засобами (наприклад, коротким відеофрагментом), щоб зробити їх більш цікавими.

Усі психологічні та педагогічні дослідження стверджують, що після чудово підготовленої і прекрасно прочитаної лекції уважний слухач здатен відтворити через три години 70% інформації, а через три дні – лише 10%⁶. Таким чином, після пасивної участі у процесі навчання через деякий час від знань не залишається і сліду. Водночас запам'ятовується 50% інформації, що її людина одночасно бачить і чує, 80% – тієї, яку говорить сама, і 90% – яку виконує у дії⁷.

⁵ [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.justicereformukraine.eu/wp-content/uploads/2015/11/HowToTrain_Russian.pdf

⁶ Інтерактивні методи навчання: Навчальний посібник / За заг. ред. П. Шевчука і П. Фенриха. – Щецин: Вид-во WSAP, 2005. – С. 24.

⁷ R. Karnikau and F. McElroy. *Communication for the safety professional*. – Chicago, 1975.

Оскільки лекції не фокусуються на учасниках, вони мають бути короткими (не більше 20 хвилин). Міні-лекції повинні сприяти ефективному виконанню учасниками завдань у малих групах. Скажімо, у міні-лекції щодо підстав втручання держави у права, гарантовані Конвенцією, розкривається «трискладовий тест», елементи якого («відповідно до закону» – «легітимна мета» – «необхідність в демократичному суспільстві») ілюструються на прикладах конкретних справ за ст. 8 та ст. 10 Конвенції, оскільки наступні завдання для роботи в малих групах стосуватимуться прав, передбачених цими статтями, та співвідношення між ними. Міні-лекція щодо основних принципів справедливого суду також покликана допомогти актуалізувати знання, необхідні для вирішення ситуативного завдання. І хоча зазвичай інтерактивність міні-лекції мінімальна, вона все-таки можлива. Тому під час міні-лекції важливо ставити запитання аудиторії. Вказівка на окремі питання є в нотатках до презентацій. Наприклад, міні-лекція «Підстави втручання держави у права, гарантовані Конвенцією» передбачає такі запитання до учасників:

- *Які права, гарантовані Конвенцією, є абсолютними та не можуть бути обмеженими? (слайд 2);*
- *Чи знайомий вам вираз «трискладовий тест»? Що він включає (які елементи)? (слайд 3);*
- *Яка структура ст. 8 Конвенції? (слайд 5);*
- *У чому полягав позитивний обов'язок держави у справі «Гримковська проти України»? (є в переліку справ для самостійного опрацювання до тренінгу) (слайд 5).*

Це – лише кілька прикладів, щоб допомогти тренеру зробити міні-лекцію інтерактивною. Безперечно, можливі й інші запитання із тим, щоб підвищити рівень залученості учасників та надати їм можливість продемонструвати власні знання. Зрештою, попереднє опрацювання учасниками 5 рішень ЄСПЛ становитиме для тренерів суттєву допомогу, адже можна постійно повертатися до цих рішень, а вони доволі показові.

Крім того, підвищенню ефективності сприятиме одночасна робота учасників з роздавальним матеріалом. Наприклад, обговорюючи питання мотивованості рішень національних судів, можна попросити учасників навести конкретні пункти рішень ЄСПЛ, які ними попередньо опрацьовані, що стосуються цього питання. І зробити висновок, що це – вимога не лише ст. 6 Конвенції (див. пп. 58–62 рішення у справі «Серявін та інші проти України»), а й інших статей, наприклад, ст. 8 Конвенції (див. п. 71 рішення у справі «Гримковська проти України»). Це – також один з багатьох прикладів «внутрішніх взаємозв'язків» цього курсу.

Аналіз конкретного випадку (ситуації, кейсу) передбачає, що тренери розробляють умови (фабулу і запитання), а учасники аналізують, приймають рішення чи обґрунтовують (мотивують) його. Цей метод іноді називають **кейс-метод** чи **ситуаційний**. Варто пам'ятати, що кейси бувають кількох видів, найчастіше з яких використовуються: *проблемні* – коли немає єдиного «правильного» рішення, а мета завдання – обговорити *проблему* та шляхи її вирішення; *оціночні* – коли проблеми немає, рішення очевидне, але труднощі полягають у мотивуванні, оцінці.

Ситуаційні методи більш ефективні у **роботі з малими групами**. Під час цього тренінгу учасники мають можливість двічі працювати в малих групах. Робочі групи дозволяють учасникам розглянути питання колективно і скористатися перевагами знань та навичок колег – коли досвід кожного стає джерелом досвіду інших. Це – один з найефективніших методів під час тренінгу. Робота в малих групах дуже ефективна для засвоєння тих очікуваних результатів навчання, що потребують розуміння, зміни ставлення або цінностей, пошуку рішень для загальних проблем чи пошуку консенсусу. Крім того, вони забезпечують отримання тривалого і міцного результату.

Завдання для роботи у малих групах можуть:

- бути однаковими для всіх груп (у цьому тренінгу не використовуються);
- відрізнитися, але доповнювати один одного (завдання 2 за ст. 6 Конвенції (після обіду);
- бути цілковито різними, однак стосуватися однієї й тієї самої теми (у цьому тренінгу це – завдання 1 – кожна з трьох груп отримує свою фабулу, але вони усі стосуються подібної проблематики – співвідношення прав, гарантованих ст. 8 та ст. 10 Конвенції).

Групи отримують завдання та час на їх виконання. З кожною групою працює фасилітатор. Одним із фасилітаторів може бути тренер, однак при цьому важливо розуміти, що роль фасилітатора – принципово інша. Фасилітатори повинні забезпечити стандартні умови роботи, адже якщо умови роботи груп відрізнятимуться, то якась із них перебуватиме у більш вигідному становищі. Фасилітатори, зокрема, повинні слідкувати за тим, щоб групи правильно зрозуміли й не перекручували завдання, не додумували умови фабули.

Групи презентують свої напрацювання у пленарному режимі. Обговорення можна проводити після кожної доповіді групи або в кінці. Можна змінювати черговість презентацій (якщо це доречно) для досягнення справедливості (для того, щоб

презентацію не починала та сама група). Тому якщо перше завдання групи презентують у порядку 1–2–3, то для другого слід обрати інший порядок, наприклад 2–3–1. Однак при цьому треба переконатися, що група № 2 має відповідати на перші (по порядку) питання другого завдання, інакше не буде логічної послідовності.

Групове обговорення – це обговорення результатів роботи в малих групах у пленарному режимі. З одного боку, це є заключною частиною роботи в малих групах, що передбачає презентацію результатів роботи кожної з груп усім учасникам, загальну дискусію та підбиття підсумків тренером. З іншого боку, це – модерована тренером дискусія, що передбачає попереднє правильне структурування питань, черговості відповідей на них та обов'язково – висновки тренера.

Панельна (модерована) дискусія передбачає участь одного або кількох тренерів та/або запрошених експертів. Формат може бути у вигляді послідовних презентацій (коротких, по черзі) або по-справжньому інтерактивних і модерованих обговорень. За доброї модерації панельні дискусії стають інтерактивними діалогами. Однак це потребує навичок модерування. Цей формат передбачений для обміну досвідом щодо застосування Конвенції та практики ЄСПЛ.

Інший метод, який можна застосувати для цієї теми, – **«мозковий штурм»**. Усі ідеї, висловлені учасниками, записуються на фліп-чарті, без аналізу і критики. Після того, як усі ідеї записані, тренер робить висновок.

Демонстрування використовується для візуалізації практичного завдання, наприклад для того, щоб показати учасникам, як виконати певну процедуру, дію. В цьому тренінгу використовується демонстрування шляхом перегляду відеоролику або «наживо», за наявності інтернету (пошук рішень в HUDOC та користування іншими ресурсами, наприклад українською сторінкою Програми HELP, з'ясування того, як зареєструватися для онлайн-курсу, тощо). Для закріплення отриманих знань учасники повинні мати можливість повторити вправу.

Демонстрування може використовуватися як один зі способів презентації завдання (замість викладення завдання у письмовому вигляді) – наприклад, зняті відеоролики для представлення завдання як альтернатива письмової фабули справи).

ПОРАДИ ВИКЛАДАЧАМ

ЗАГАЛЬНІ ПОРАДИ

Демонструйте приязність і випромінюйте впевненість та компетентність.

Дотримуйтесь програми тренінгу.

Не відволікайтеся і не дозволяйте іншим відволікатися від теми тренінгу.

Раціонально використовуйте час. Пам'ятайте, що не завжди є прямий зв'язок між кількістю витраченого часу і досягнутими результатами. Не можна економити час на важливих речах.

Здатність людини працювати і сприймати інформацію обмежена, тому шляхом прискорення темпу, зменшення перерви тощо можна досягти гірших результатів, оскільки учасники просто швидше втомлюватимуться.

Найефективніший спосіб домогтися більшого – урізноманітнювати види діяльності.

Використовуйте інформацію, отриману від учасників як під час тренінгу, так і під час перерв (наприклад, «коли учасники озвучували свої очікування від тренінгу/під час перерви...», або «коли ми обговорювали питання...», один з учасників підняв цікаву тему...»). Покажіть учасникам, що їхні коментарі не залишаються без уваги, й заохочуйте їх звертатися до тренера і повідомляти свою думку.

Не метушіться і поспішайте повільно.

Ефективно використовуйте перерви – як для підготовки до наступних видів діяльності, так і для спілкування з учасниками.

Продумайте, як ви побудуєте переходи від однієї теми до іншої, від одного виду діяльності до іншого. Намагайтеся показати взаємозв'язки між міні-лекціями та роботою в малих групах, між презентаціями учасників та підбиттям підсумків, між однією темою та іншою.

Підтримуйте інших тренерів під час тренінгу та допомагайте їм (записуйте коментарі учасників, допомагайте відповісти на несподіване запитання, знайти необхідну інформацію тощо).

Якщо ви розгубилися, існують кілька шляхів виходу із цієї ситуації: а) зробіть паузу, щоб випити води; б) попросіть задати запитання, немов це – частина програми; в) повторіть останній момент іншими словами, щоб оновити пам'ять; г) загляньте в конспект. Іноді, якщо щось пішло не так, варто лише вибачитися, однак не намагайтеся виправдовуватися та шукати пояснення.

Будьте обізнані з типовими труднощами, що виникають під час проведення тренінгів:

- деякі учасники можуть надто багато говорити й домінувати, при цьому інші мовчать;
- деякі можуть відступати від запропонованої теми, ставити недоречні запитання і переслідувати свої власні інтереси, далекі від навчальних цілей курсу;
- можуть виникати спори між учасниками або групами;
- учасники можуть неправильно зрозуміти умови завдання;
- іноді важко дотримуватися часових рамок – часу може не вистачати або бути забагато для певного виду діяльності, передбаченого програмою;
- учасники могли вже проходити цей тренінг у минулому.

Продумайте стратегії вирішення таких проблемних ситуацій, адже це дозволить зберігати впевненість під час тренінгу.

Пам'ятайте, що тренер повинен бути «багатофункціональним» й одночасно опікуватися низкою аспектів – підготовкою, організаційними моментами, відкриттям, знайомством, створенням позитивної атмосфери, логічними переходами від теми до теми, ефективним використанням роздавальних матеріалів, дотриманням основних правил, управлінням інформацією, взаємодією зі співтренерами, дотриманням часових меж, досягненням навчальних цілей та очікуваних результатів, завершенням тренінгу з метою забезпечення подальшої зацікавленості учасників, а також тим, щоб підсумувати досягнення і результати, оцінити семінар і враження від навчання тощо. Тому слід навчитися насолоджуватися процесом навчання!

ПОРАДИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ТРЕНІНГУ

Переконайтеся, що відповідальні особи (директори РВ, працівники відділу підготовки суддів НШСУ тощо) попередили учасників про необхідність попередньо опрацювати 5 рішень ЄСПЛ.

З'ясуйте в організаторів, чи підготовлені для учасників тренінгу роздавальні матеріали та які саме. Продивіться один примірник роздавальних матеріалів самостійно: чи усі необхідні матеріали включені та чи розміщені вони у вірній послідовності; можливо, певні матеріали (наприклад, індивідуальні завдання) потрібно роздавати не на початку, а під час проведення тренінгу.

З'ясуйте, чи є відеоматеріали (фільми про ЄСПЛ та про пошук рішень у HUDOC), чи вони відкриваються, чи є належним звук.

З'ясуйте, чи буде можливість продемонструвати пошук рішень ЄСПЛ в базі даних документів HUDOC онлайн, чи достатньою для цього є швидкість інтернету.

Проведіть нараду з усіма тренерами і фасилітаторами. Узгодьте, хто виконуватиме які функції під час тренінгу, зокрема:

- проводитиме сесію знайомства і очікування;
- коментуватиме відповіді під час тестування за фільмом (переконайтеся, що серед тренерів є однаковість щодо відповідей);
- записуватиме на фліп-чарті під час «мозкового штурму»;
- робитиме презентації (міні-лекції);
- модеруватиме панельну дискусію щодо обміну досвідом;
- робитиме висновки після презентації результатів роботи в малих групах;
- а також хто виконуватиме функції фасилітатора у конкретній групі.

Переконайтеся, що фасилітатори розуміють своє завдання та знають свою роботу.

Слід вирішити, як формувати малі групи. Кожна група має бути якомога більш репрезентативною (в розрізі учасників). Переконайтеся, що групи сформовані, а фасилітатори мають списки груп.

Намагайтеся передбачити відповіді груп, запитання учасників і визначити проблемні питання, що можуть виникнути під час тренінгу. Обговоріть такі ситуації з іншими тренерами/фасилітаторами та оберіть оптимальний варіант поведінки. Краще бути готовим до різних несподіванок.

Узгодьте позиції з тих питань, щодо яких немає однаковості.

Переконайтеся, що приміщення готове до проведення тренінгу (столи, матеріали тощо). Продумайте, як виконувати презентації: де ви стоятимете, чи буде вам зручно, де будуть матеріали, як падатиме світло, чи зручно розташований екран/проектор/фліп-чарт. Спробуйте створити комфортне середовище.

Морально налаштуйтеся на проведення тренінгу.

ПОРАДИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ТРЕНІНГУ

Важливо прибути раніше і ще раз переконатися, чи усе готове до проведення тренінгу. Під час тренінгу однаково важливим є те, що ви говорите, і як саме ви говорите. Тому намагайтеся:

- встановити відповідний рівень формальності/неформальності;
- створити дружню атмосферу;
- задати відповідний темп;
- продемонструвати впевненість.

Треба зробити усе можливе, щоб тренінг почався вчасно і відбувався «за планом».

Починайте і закінчуйте тренінг т.зв. «структурними вправами» (принципи, очікування, висновки) та повертайтеся до них у разі потреби протягом усього заходу.

Не можна нехтувати очікуваннями учасників під час вступної частини тренінгу. Часто є спокуса зекономити час, однак це – хибний підхід.

Мотивуйте аудиторію – наголошуйте на тому, для чого знадобляться здобуті знання та навички.

Постійно працюйте з роздавальними матеріалами під час тренінгу. При цьому стануть у пригоді низка методів:

- на відкритті – зробіть загальний огляд матеріалів;
- регулярно показуйте й використовуйте матеріали під час міні-лекцій;
- читайте короткі цитати з матеріалів або просіть учасників це робити;

- просіть учасників коментувати матеріали;
- просіть учасників робити нотатки в матеріалах тощо.

Використовуйте фліп-чарт і заохочуйте учасників це робити. Однак пам'ятайте: говорити треба з учасниками, а не з фліп-чартом!

Якщо учасник зробив щось правильно, його слід похвалити – ввічливо, стримано, щиро. Якщо учасник помиляється, не слід виказувати мовою тіла негативної реакції (не хмуритися, супитися) – спрямуйте розмову в інше русло або поставте уточнюючі запитання, щоб він виправився.

Якщо ніхто не хоче відповідати на питання, слід витримати паузу настільки, наскільки це буде доречним, або зробити вигляд, що питання – риторичне, й відповісти самому.

Коли виникає неоднозначне, гостро дискусійне питання – спитайте групу.

Частіше робіть висновки, підсумуйте основне.

Слідкуйте за темпом. Робіть паузи. За потреби вдавайтеся до фізичних вправ.

Ведіть нотатки під час тренінгу. Фіксуйте:

- очікування учасників;
- цікаві запитання учасників;
- проблемні моменти, що виникають під час проведення тренінгу;
- час, фактично витрачений на проведення певних елементів програми;
- ідеї та асоціації, що виникають під час тренінгу.

Не забудьте провести анкетування учасників та врахувати їхні зауваження при підготовці до наступного семінару.

ПОРАДИ ПІСЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ТРЕНІНГУ

Проведіть нараду з усіма тренерами і фасилітаторами. Обговоріть, зокрема:

- Чи вдалося досягнути навчальних цілей і очікуваних результатів? Якою мірою? Якщо ні, то чому?

- Чи відбувався тренінг відповідно до програми і розкладу?
- Що найбільше вдалося?
- Які елементи тренінгу викликали труднощі? Чому?
- Наскільки очікування учасників співпадали з навчальними цілями курсу?
- Чи вдалим було формування груп? Чи всі учасники мали рівну можливість бути залученими у процес навчання?
- Як групи виконували завдання?
- Чи діяли фасилітатори злагоджено?
- Чи встигали за часом?
- Що можна поліпшити наступного разу?
- Чи необхідно вносити якісь зміни у перебіг проведення тренінгу? Які саме?

Обговоріть тренінг з організаторами.

Якщо не вдалося вести нотатки під час семінару, зробіть це, незважаючи на втому, після його завершення. Нотатки – цінне джерело тренерського досвіду.

Згадайте найяскравіший момент тренінгу.
Натхнення і успіхів!

**СТАНДАРТИЗОВАНА ПРОГРАМА КУРСУ: «ЗАСТОСУВАННЯ КОНВЕНЦІЇ
ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ТА
ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ
ПРАВОСУДДЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ»**

Дата _____

Місце проведення: _____

Початок: 10:00

Завершення: 17:00

НАВЧАЛЬНІ ЦІЛІ ТА ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ КУРСУ

Очікується, що по закінченні курсу учасники знатимуть:

- понятійний апарат («негативні та позитивні зобов'язання», «втручання», умови виправданості втручання, «законність», «необхідність в демократичному суспільстві», «пропорційність»);
- окремі рішення ЄСПЛ, серед яких 5 – доволі ґрунтовно:
 - «Сірик проти України» (заява № 6428/07), рішення від 31.03.2011 р.;
 - «Гримковська проти України» (заява № 38182/03), рішення від 21.07.2011 р.;
 - «Олександр Волков проти України» (заява № 21722/11), рішення від 9.01.2013 р.;
 - «Серявін та інші проти України» (заява № 4909/04), рішення від 10.02.2010 р.;
 - «Рисовський проти України» (заява № 29979/04), рішення від 20.10.2011 р.;
- елементи «трискладового тесту»;
- вимоги до якості «закону» в контексті практики ЄСПЛ;
- підстави виправданості втручання у права, гарантовані Конвенцією;
- легітимну мету втручання;
- критерії визначення «необхідності в демократичному суспільстві»;
- сферу застосування ст. 8 та ст. 10 Конвенції та як їх розмежовувати;
- вимоги до судового рішення відповідно до практики ЄСПЛ.

Вони вмітимуть:

- на кожній стадії судового процесу визначати статтю Конвенції, якою охоплюються правовідносини (в матеріальному або процесуальному аспекті), визначати відносини учасників процесу між собою та з судом;
- аналізувати підстави втручання суб'єкта владних повноважень в права особи на відповідність Конвенції з позиції їх відповідності закону, легітимній меті та необхідності в демократичному суспільстві;
- організувати підготовку і розгляд справи з дотриманням принципів ст. 6 Конвенції, зокрема: вибудовувати та дотримуватися моделі поведінки, яка допоможе сприймати суд як безсторонній та незалежний; створювати умови для сторін з метою забезпечення рівності у поданні доказів, ознайомлення з документами та доказами у справі;
- співвідносити національне законодавство з Конвенцією; застосовувати Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права та тлумачити національне законодавство «в дусі» практики ЄСПЛ;

- системно аналізувати рішення ЄСПЛ; знайти правову позицію в рішенні ЄСПЛ (знайти те рішення, що стосується справи або проблеми);
- правильно співставляти обставини справи, що розглядається національним судом, та справ ЄСПЛ, на які планує посилатись суддя (чи підходять обставини справи);
- знайти рішення ЄСПЛ на інформаційних ресурсах, зокрема у базі документів HUDOC, на веб-сайті Міністерства юстиції України, вміти користуватися освітніми ресурсами Програми HELP;
- обґрунтовувати прийняте рішення з використанням, у разі необхідності, практики ЄСПЛ.

Загалом курс сприятиме утвердженню поваги до прав людини і основоположних свобод як цінностей демократичного суспільства.

ПРОГРАМА ТРЕНІНГУ (ВАРІАНТ ДЛЯ УЧАСНИКІВ)

ДЕНЬ ТИЖНЯ, ДАТА	
09.30 – 10.00	Реєстрація учасників
10.00 – 10.30	Привітання, знайомство та очікування учасників
10.30 – 10.40	Мета Конвенції, мета та принципи ЄСПЛ (міні-лекція) за презентацією у MS Power Point Тренер:
10.40 – 10.55	Демонстрація фільму про Європейський суд з прав людини
10.40 – 10.55	Виконання індивідуального завдання. Тест щодо фільму з подальшим обговоренням
11.20 – 11.40	Перерва
11.40 – 12.10	Підстави втручання держави у права, гарантовані Конвенцією (міні-лекція з презентацією у MS PowerPoint) Тренер:
12.10 – 13.00	Практичне завдання 1 для роботи в малих групах: • ознайомлення з фабулами справ (5 хв.)

12.10 – 13.00	• визначення позицій груп (15 хв.) • доповіді груп (3 групи, по 5 хв.) • коментарі груп • коментарі викладачів та підбиття підсумків роботи в групах <i>Фасилітатори:</i>
13.00 – 14.00	<i>Обід</i>
14.00 – 14.30	Право на справедливий суд. Основні принципи ст. 6 Конвенції. Рівність сторін. Участь прокурора у процесі. Докази (міні-лекція з презентацією у MS PowerPoint) <i>Тренер:</i>
14.30 – 14.40	Виконання індивідуального завдання
14.40 – 15.00	Обмін досвідом стосовно застосування Конвенції та практики ЄСПЛ («мозковий штурм»). Практика використання рішень ЄСПЛ національними судами <i>Модератор:</i>
15.00 – 15.20	Пошук рішень ЄСПЛ (HUDOC, HELP, Міністерство юстиції України, інші корисні веб-сайти) Демонстрація відеоролика та пошуку в режимі онлайн <i>Тренер:</i>
15.20 – 15.40	<i>Перерва</i>
15.40 – 16.30	Практичне завдання 2 (за ст. 6 Конвенції): • ознайомлення з фабулою справи (5 хв.) • обговорення в групах (15 хв.) • доповіді груп (3 групи, по 5 хв.) • коментарі груп • коментарі викладачів та підбиття підсумків роботи в групах <i>Фасилітатори:</i>
16.30 – 17.00	Підбиття підсумків та анкетування

МЕТА КОНВЕНЦІЇ, МЕТА ТА ПРИНЦИПИ ЄСПЛ

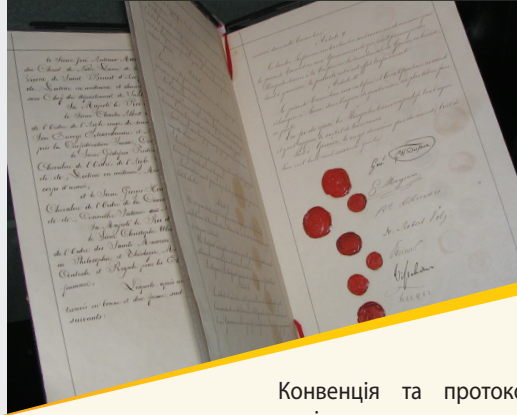
РАДА ЄВРОПИ

Після Другої світової війни широко обговорювалася ідея створення єдиного нормативного документу, який би наголошував на важливості прав людини, а також на тому, що права людини вже не є внутрішньою справою кожної країни, а становлять собою питання міжнародного права і міжнародної відповідальності.

Ідея європейської єдності була втілена в життя утворенням Ради Європи. 5.05.1949 р. був підписаний статут Ради Європи, і щойно Рада Європи розпочала свою діяльність, одразу почалась робота із розробки конвенції, яка б гарантувала права людини. Відповідно така конвенція була розроблена досить швидко і вже в 1950 р. була відкрита для підписання.

КОНВЕНЦІЯ

Це – фото Конвенції, підписаної першими 10 державами.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод – основний договір Ради Європи. Підписана у 1950 р., набрала чинності у 1953 р.

4.11.1950 р. у м. Римі десятима державами – членами Ради Європи (Бельгія, Великобританія, Німеччина, Данія, Ісландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Франція) була підписана Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, яка набрала чинності 3.09.1953 р. після її ратифікації останньою з цих країн – Люксембургом.

ЄСПЛ був створений лише в 1959 р., власне Суд у той час був необов'язковою інстанцією – держава могла визнавати чи не визнавати юрисдикцію Суду, тому що справи розглядала спершу Комісія, а держава могла визнавати чи не визнавати право фізичних та юридичних осіб звертатися (іншими словами – скаржитися проти держави). Таке визнання давалося строком на 3 роки, і держава могла поновити чи не поновити його. Тобто на момент створення це була доволі хитка модель нагляду за дотриманням прав людини. Звичайно зараз, коли до Конвенції приєдналися 47 держав (усі країни Європи, за винятком Білорусі. Про це докладніше – у фільмі), коли відбулися кілька реформ Європейського суду з прав людини, і він функціонує на постійній основі, європейська модель захисту прав людини видається ефективною і практичною. Верховна Рада України ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року 17.07.1997 р. (набула чинності для України 11.09.1997 р.).

Конвенція та протоколи до неї є частиною національного законодавства України відповідно до ст. 9 Конституції України як чинний міжнародний договір, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, та їх визнано джерелом права (ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»).

Конвенція доповнена протоколами. Наприклад, Протокол № 11 набрав чинності в 1998 р., і ним створено постійно діючий Суд. Його юрисдикція вже була обов'язковою; так само було обов'язковим індивідуальне звернення – це вже не обговорювалося, а держава вже не могла від цього відмовитись. Крім того, на той момент, коли Україна вступала в Раду Європи, всі інші країни – члени РЄ вже були сторонами Конвенції. Відповідно для будь-якого нового члена ратифікація Конвенції стала обов'язковою умовою вступу до РЄ. Однак слід наголосити, що умовою вступу до Ради Європи є ратифікація саме Конвенції, а не протоколів. Деякі протоколи досі не підписані певними державами. Наприклад, Швейцарія не підписала Перший протокол і навряд чи його підпише.

Останні зміни до Конвенції мали місце в 2014 р., і відповідно до них ЄСПЛ зараз працює практично в 4 складах: Велика палата, палата, комітет і суддя одноособово.

Виходячи зі складності справи розглядаються одним із цих складів. Справи, які нас цікавлять, були прийняті палатою, це – справи, де розглядаються нові питання, важливі, принципові, й питання, що ілюструють, як застосовується практика. Потім на підставі цих справ інші справи можуть розглядатися в більш спрощеному порядку комітетом з 3 суддів чи суддею одноособово.

МЕТА КОНВЕНЦІЇ

- ▶ *забезпечення загального та ефективного визнання та додержання прав, проголошених у Загальній декларації прав людини*
- ▶ *колективне гарантування державами – членами Ради Європи прав, проголошених у Загальній декларації прав людини*

Якою є мета Конвенції? Захистити права людини – і це написано в Преамбулі (на слайді – цитати з Преамбули).

Конвенція визначає МІНІМАЛЬНІ стандарти захисту прав людини, СПІЛЬНІ для усіх держав-учасниць, яких повинні дотримуватися Високі Договірні Сторони у їх взаємовідносинах з особами, що знаходяться під їхньою юрисдикцією. Крім того, гарантується колективний захист. Відповідно мета Ради Європи – захист прав людини. Європейський суд з прав людини не є єдиною інстанцією, що опікується захистом прав людини, адже рішення ЄСПЛ треба виконувати, й цим вже займається Комітет міністрів Ради Європи. Таким чином, вирішення суто юридичного питання переходить у площину політичного діалогу між державами, тому що державу неможливо примусити, натомість їй можна пояснити, чому вона має це зробити. Іноді рішення виконуються досить швидко, а іноді – протягом багатьох років.

«... завдяки своїй системі колективного забезпечення встановлених нею прав, вона – відповідно до принципу субсидіарності – підсилює захист, наданий на національному рівні, але ніколи його не обмежує» (справа *The Communist Party of Turkey v. Turkey*, рішення від 30.01.1998 р., п. 28).

Держави можуть встановлювати й більш високий рівень захисту (наприклад, в одних державах граничний термін, протягом якого затримана особа має негайно постати перед судом, не може перевищувати 72 годин, в інших він не може перевищувати 48 годин. І хоча ЄСПЛ не визнавав порушення у випадку недоставлення особи до суду протягом 4 діб, у випадку встановлення національним законодавством більш стислих строків держава зобов'язана дотримуватися цих більш суворих стандартів).

Наприклад, у справі «Галь проти України», заява № 6759/11, рішення від 16.04.2015 р., ЄСПЛ повторив свою усталену практику: якщо максимальний строк тримання під вартою встановлений національним законодавством, а отже, наперед відомий, державні органи, відповідальні за затримання, зобов'язані вжити усіх необхідних заходів для недопущення порушення такого строку (див. рішення у справі *K.-F. v. Germany* від 27.11.1997 р.). Оскільки законодавством України максимальний строк тримання під вартою без рішення суду обмежується 72 годинами, а у випадку заявника цей строк був порушений, то тримання заявника під вартою ЄСПЛ визнав незаконним і свавільним, дійшовши висновку про порушення п. 1 та п. 3 ст. 5 Конвенції.

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА

Є «центральною концепцією» в усій структурі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, і як «центральна концепція» вона «пронизує всю Конвенцію і зводить її до купи». Це – «один із основоположних принципів демократичного суспільства, котрий властивий усім статтям Конвенції»

(*Case of Conka v. Belgium*, № 51564/99, February 2002).

Одним з основних питань Конвенції є верховенство права. Центральна концепція полягає в тому, що Суд не обмежується буквою закону, і якщо правозастосовні органи мають можливість застосовувати закон порізному, це слід робити з тим, щоб захищати, а не обмежувати права людини, тобто застосовувати закон на користь людини та її прав.

Принцип верховенства права «поряд з демократією та правами людини є одним із трьох стовпів Ради Європи» (див.: CDL-AD (2011) 003rev. Report on the Rule of Law. Adopted by the Venice Commission at its 86th plenary session (Venice, 25–26 March 2011) on the basis of comments by Mr Pieter van Dijk, Ms Gret Haller, Mr Jeffrey Jowell, Mr Kaarlo Tuori. – 16 p.).

Наприклад, у відомому звіті Венеціанської комісії 2011 р. на підставі аналізу правових систем європейських держав у пошуках спільних елементів, притаманних як для «верховенства права», так і для «правової держави», пропонується щонайменше 6 необхідних елементів, що мають дотримуватися не лише формально, а й по суті. Ними є: 1) законність, в тому числі прозорий, підзвітний і демократичний процес прийняття законів; 2) правова визначеність; 3) заборона довільності у прийнятті рішень; 4) доступ до правосуддя, що здійснюється незалежним і безстороннім судом, в тому числі можливість оскаржити в суді адміністративні акти; 5) повага до прав людини; 6) недискримінація і рівність перед законом (див.: CDL-AD (2011) 003rev. Report on the Rule of Law. Adopted by the Venice Commission at its 86th plenary session (Venice, 25–26 March 2011) on the basis of comments by Mr Pieter van Dijk, Ms Gret Haller, Mr Jeffrey Jowell, Mr Kaarlo Tuori. – 16 p.).

Нижче наведемо два приклади посилання на принцип верховенства права у рішеннях ЄСПЛ щодо України. Перший стосується вимоги «якості» закону, а другий – принципу юридичної визначеності.

Так, принцип верховенства права вимагає дотримання вимог «якості» закону, яким передбачається втручання у права особи, основоположні свободи. Так, у рішенні від 10.12.2009 р. у справі «Михайлюк та Петров проти України» (*Mikhaylyuk and Petrov v. Ukraine*), заява № 11932/02, зазначено: Суд нагадує, що вираз «згідно із законом» насамперед вимагає, щоб оскаржуване втручання мало певну підставу в національному законодавстві; він також стосується якості відповідного законодавства і вимагає, щоб воно було доступне відповідній особі, яка, крім того, повинна передбачати його наслідки для себе, а також це законодавство повинно відповідати принципу верховенства права (див., серед багатьох інших, рішення у справі «Полторацький проти України» (*Poltoratskiy v. Ukraine*) від 29.04.2003 р., заява № 38812/97, п. 155).

Інший елемент змісту принципу верховенства права – це принцип юридичної визначеності, згідно з яким у разі остаточного вирішення спору судами їхнє рішення, що набрало законної сили, не може ставитися під сумнів (див. справу «Брумареску проти Румунії» (*Brumarescu v. Romania*) [GC], заява № 28342/95, п. 61, ECHR 1999-VII). У вже згаданому звіті Венеціанської комісії наголошується, що правова визначеність вимагає, щоб правові норми були зрозумілими й точними і мали на меті гарантування того, що ситуації й правовідносини будуть передбачуваними. Зворотна дія не відповідає принципу правової визначеності, щонайменше у кримінальному праві (відповідно до ст. 7 ЄКПЛ), оскільки особи повинні знати наслідки своєї поведінки; але також і в цивільному та адміністративному праві, оскільки це може впливати на права і законні інтереси. Також правова визначеність вимагає поваги до принципу *res judicata* – остаточні рішення національних судів не мають ставитися під сумнів. Це також вимагає виконання остаточних судових рішень [...]. Система, що дозволяє ставити під сумнів остаточні судові рішення без переконливих підстав у суспільних інтересах і без зазначення строку, не відповідає принципу правової визначеності.

КОНВЕНЦІЯ У СПІВВІДНОШЕННІ З НАЦІОНАЛЬНИМ ПРАВОМ

Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»:

Стаття 17. Суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права.

Співвідношення Конвенції з національним правом – питання досить складне, адже одразу Конвенції намагаються визначити чітке місце в ієрархії правових актів. Де саме вона має бути: між законами і Конституцією, на рівні законів чи над Конституцією чи десь ще? З одного боку, це зрозуміле бажання, а з іншого – не можна так однозначно казати, тому що є міжнародні зобов'язання, і вони не залежать від того, що навіть записано в Конституції. Справа «Олександр Волков проти України» засвідчує, що проблема полягає в тому, що положення Конституції про те, як формується склад Вищої ради юстиції, не гарантують незалежність цього органу. Є зобов'язання держави за Конвенцією захищати права людини, гарантувати права людини, й вона при цьому не може посилається на норми внутрішнього законодавства, в т.ч. Конституції, як на підставу для невиконання міжнародного договору. Тобто Конвенція виконує своєрідну роль. З одного боку, слід використовувати Конвенцію та її норми для заповнення прогалів у внутрішньому законодавстві, тлумачити внутрішнє законодавство в контексті Конвенції і практики ЄСПЛ, сигналізувати про конфлікти між нормами Конвенції й нормами законодавства, якщо вони є.

Стаття 9 Конституції України.
Стаття 8 КАС України.

Крім того:

Віденська конвенція про право міжнародних договорів

Розділ 3: Тлумачення договорів

Стаття 31. Загальне правило тлумачення

1. Договір повинен тлумачитись добросовісно відповідно до звичайного значення, яке слід надавати термінам договору в їхньому контексті, а також у світлі об'єкта і цілей договору. 2. Для цілей тлумачення

договору контекст охоплює, крім тексту, включаючи преамбулу й додатки: а) усяку угоду, яка стосується договору і якої було досягнуто між усіма учасниками у зв'язку з укладенням договору; б) усякий документ, складений одним або кількома учасниками у зв'язку з укладенням договору і прийнятий іншими учасниками як документ, що стосується договору. 3. Поряд з контекстом враховуються: а) усяка наступна угода між учасниками щодо тлумачення договору або застосування його положень; б) наступна практика застосування договору, яка встановлює угоду учасників щодо його тлумачення; с) будь-які відповідні норми міжнародного права, які застосовуються у відносинах між учасниками. 4. Спеціального значення надається термінові в тому випадку, коли встановлено, що учасники мали такий намір.

Стаття 32. Додаткові засоби тлумачення

Можливе звернення до додаткових засобів тлумачення, в тому числі до підготовчих матеріалів та до обставин укладення договору, щоб підтвердити значення, яке випливає із застосування статті 31, або визначити значення, коли тлумачення відповідно до статті 31: а) залишає значення двояким чи неясним; або б) призводить до результатів, які є явно абсурдними або нерозумними.

Стаття 33. Тлумачення договорів, автентичність тексту яких було встановлено двома або кількома мовами

1. Коли автентичність тексту договору було встановлено двома або кількома мовами, його текст кожною мовою має однакову силу, якщо договором не передбачено або учасники не домовились, що в разі розходження між цими текстами переважну силу матиме якийсь один певний текст. 2. Варіант договору мовою, іншою, ніж ті, якими було встановлено автентичність тексту, вважається автентичним тільки в тому випадку, коли це передбачено договором або коли про це домовились учасники договору.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

3. Передбачається, що терміни договору мають однакове значення в кожному автентичному тексті.
4. За винятком того випадку, коли відповідно до пункту 1 переважну силу має якийсь один певний текст, якщо порівняння автентичних текстів виявляє розходження значень, яке, з урахуванням об'єкта і цілей договору, найкраще узгоджує ці тексти.

Статус Конвенції

Про схвалення та представлення на розгляд див. постанову Ради Міністрів УРСР від 26.03.86 р. № 102 (Про приєднання до Конвенції із застереженнями та заявою див. Указ Президії Верховної Ради УРСР від 14.04.86 р. № 2077-XI).

Закон України «Про міжнародні договори України»

Стаття 19. Дія міжнародних договорів України на території України

Чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства.

Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору.

Постанова Пленуму ВССУ від 19.12.2014 р. № 13 «Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя».

Однак у більшості випадків права, гарантовані Конвенцією, все ж гарантуються і Конституцією.

Стаття 19 Конвенції: ЄСПЛ створений «для забезпечення дотримання Високими Договірними Сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією та протоколами до неї».

Субсидіарна роль Суду. Наголосити, що ЄСПЛ не поновлює порушене право особи, а лише констатує, чи порушила або не порушила держава свої зобов'язання за Конвенцією.

Протокол № 15 до Конвенції: Преамбула Конвенції буде доповнена таким текстом: Підтверджуючи що Високі Договірні Сторони згідно з принципом субсидіарності мають первинну відповідальність за забезпечення прав та свобод, визначених у цій Конвенції та протоколах до неї, та здійснюючи це вони користуються межами розсуду, які підпадають під наглядову юрисдикцію ЄСПЛ, встановлену цією Конвенцією...

На сьогодні в ЄСПЛ 47 суддів за кількістю країн (тобто всі члени Ради Європи є сторонами Конвенції), відповідно від кожної країни є суддя. Суд працює у таких складах: Велика палата – 17 суддів, палата – 7 суддів, 3 судді і суддя одноособово.

ПРИНЦИПИ ТЛУМАЧЕННЯ ЄСПЛ

- ▶ динамічність та цілеспрямованість тлумачення
- ▶ мінімальні гарантії, автономність конвенції, пропорційність та пошук рівноваги тощо

«Предмет та мета Конвенції вимагає, щоб її положення тлумачили та застосовували у такий спосіб, щоб зробити її вимоги не теоретичними або ілюзорними, а практичними та ефективними» (див., наприклад, рішення у справі «Мельниченко проти України» від 19.10.2004 р. (§ 59). Принципи тлумачення Європейської конвенції полягають в тому, що Конвенція була створена в 1950 р. За цей час минуло багато часу, змінилося ставлення до низки питань, і на сьогодні Суд має застосовувати текст 1950 р. до суспільних відносин, які виникли через 65 років. Відповідно ЄСПЛ має це робити згідно з принципами динамічного і цілеспрямованого тлумачення. Динамічно, оскільки з розвитком суспільства розвивається і практика ЄСПЛ. Цілеспрямованість означає, що він не розглядає формальні ознаки, а заглиблюється в суть. Дуже простий приклад: коли до людини застосовано адміністративний арешт, але з нею проводили дії як з підозрюваним, ЄСПЛ дійшов висновку, що незважаючи на формальні ознаки, з особою поводилися як з підозрюваним, та відповідно з цього моменту застосовується ст. 6 в кримінально-правовому аспекті.

Інший приклад: право доступу до суду не зазначено в Конвенції, проте ЄСПЛ з цього приводу вирішив так: якщо немає доступу до суду, тоді власне гарантія здійснення правосуддя нічого не варта, тому що якщо можна незаконно обмежити людині доступ до суду, вона відповідно взагалі не зможе скористатися цим правом, і хоч воно так дослівно не записано, проте це є наслідком тлумачення. Аналогічно, про виконання судових рішень також не йдеться у ст. 6 Конвенції, але який сенс в справедливому судовому розгляді, якщо потім нехтуються результати цього розгляду? Автономність понять. Слово «адміністративні» (права) в ст. 6 Конвенції відсутні, але більшість питань, про які йдеться, стосуються «цивільних прав і обов'язків» або

ж, якщо це адміністративні порушення, вони часто підпадають під кримінально-правову (в розумінні ЄСПЛ) частину ст. 6.

Додатково див.: Джеремі Макбрайд. Принципи, що визначають тлумачення та застосування Європейської конвенції з прав людини <http://www.judges.org.ua/article/seminar21-1.htm>

Динамічність. Зміни у сприйнятті суті положень можна спостерігати у цілій низці справ. Особливо вони помітні на прикладі гарантованого ст. 8 права на сімейне життя, що, як вважається, захищає не лише традиційну сім'ю, створену подружжям в законному шлюбі, а й поширюється на позашлюбні зв'язки і може зрештою охоплювати навіть гомосексуальні стосунки.

Цілеспрямованість. Те, що цілеспрямований підхід до тлумачення може мати далекосяжні наслідки, стало очевидно ще в доволі ранній справі *Golder v. United Kingdom* (21.02.1975 р.), у якій Суд, розглядаючи факт перешкоджання спробі в'язня подати цивільний позов до тюремного наглядача, висловив думку про те, що, хоча Конвенцією право доступу до судових органів прямо не передбачалося, проте процесуальні гарантії ст. 6 було б собі важко уявити, якби ця стаття не захищала насамперед того, без чого було б неможливо скористатися цими гарантіями, – тобто доступу до судів. Такі ознаки судочинства, як справедливість, публічність і швидкість, позбавлені жодного сенсу, якщо немає власне судочинства (Там само).

Мінімальні гарантії. Факт розширення прав і свобод, що містяться в Конвенції, завдяки прийняттю протоколів до неї дає змогу ще раз наголосити: те, що вона гарантує, є нічим іншим, як мінімумом. Навіть незважаючи на те, що перелік прав і свобод на перший погляд видається доволі великим (при цьому він може ще збільшуватися за рахунок відшукування в Конвенції додаткових зобов'язань на підставі цілеспрямованого підходу до її інтерпретації), держави-учасниці мають розглядати її лише як базу, на якій слід розвивати систему захисту людських прав, а не як мету, якої треба намагатися досягти.

Ця теза додатково підсилюється ст. 53 Конвенції, якою встановлено: «Ніщо в цій Конвенції не може тлумачитись як таке, що обмежує чи уневажнює будь-які права людини та основоположні свободи, які можуть бути визнані на підставі законів будь-якої Високої Договірної Сторони чи будь-якою іншою угодою, стороною якої вона є».

Конвенцією, таким чином, не можна виправдовуватись, ухиляючись від виконання інших (можливо) більш широких зобов'язань за іншими угодами про права людини. Наприклад, хоча ст. 14 застерігає від дискримінації при використанні лише конкретних гарантованих Конвенцією прав, посилається на неї держава, яка є також і стороною Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, для того, щоб виправдати недотримання набагато ширших, передбачених його ст. 26 положень про заборону дискримінації (вирівнювання відбудеться з набуттям чинності Протоколом № 12), ніяк не може. Більш того, зобов'язання за ст. 53 Конвенції може не лише запобігти спробам таких виправдань, а й розширити тлумачення окремих положень, роблячи їх зрештою ще суворішими саме з огляду на споріднені зобов'язання, взяті на себе (див. справу *Brannigan and McBride v. United Kingdom*, 26.05.1993 р., де при застосуванні ст. 15 Конвенції вивчалися певні формальні вимоги Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (ст. 4), чи, можливо, наголошуючи на обставинах, над якими необхідно розмірковувати при застосуванні передбачених обмежень (використання Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації при розгляді питання про прийнятність обмеження свободи вираження поглядів див. у рішенні у справі *Jersild v. Denmark*, 23.09.1994 р.).

Автономність концепцій. Чимало формулювань, використаних у Конвенції, здаються цілком звичними, тож існує природна спокуса вважати, що той чи інший термін слід розглядати як такий, що має те саме значення, що йому надає національна правова система. Проте це було б помилкою: Конвенція становить собою текст, призначений для всіх європейських правових систем. І хоча деякі з них могли мати більш помітний вплив на її будову, Суд вже давно підтвердив, що концепції, які в ній застосовуються, слід розглядати як такі, що мають автономне значення, внаслідок чого зобов'язання в рамках Конвенції загалом виявляються більшими, ніж це могло здатися на перший погляд. Особливо це помітно при дослідженні положень, у яких вжито

такі терміни, як «цивільний» чи «кримінальний» (ст. 6 і ст. 7), та супутнього змісту, що криється в гарантіях, встановлених ст. 8, щодо «особистого життя», «сімейного життя», «житла» та «кореспонденції». Те ж саме можна казати й про поняття «права», яким послуговується Суд.

Так, поняття «кримінального обвинувачення» не обмежується лише тим, що в правовій системі якоїсь окремої країни визначено як кримінальне. Таке визначення сприйматиметься як переконливе, але не виключено, що й дисциплінарне чи регулятивне провадження може підпадати під дію ст. 6 через те, що Європейський суд вважатиме його таким, що насправді дорівнює кримінальному. Вирішальним чинником тут буде відповідне зобов'язання – чи застосовується воно до широкого загалу майже в той самий спосіб, що й у разі вчинення злочину, та характер покарання – позбавлення волі чи значний штраф з великою ймовірністю змусять вважати, що насправді йдеться про кримінальний процес. Натомість професійні дисциплінарні покарання (навіть такі суворі, як, скажімо, заборона займатися певними видами діяльності) розглядатимуться як такі, що обмежуються рамками цивільно-правової процедури. Накладення істотного грошового стягнення за ухилення від сплати податків у справі *Bendenoun v. France* (24.02.1994 р.) виявилось для Суду достатнім, щоб дійти висновку про наявність ознак кримінального процесу. Усе це не означає, що Європейська конвенція виключає можливість формулювати склад правопорушень, що належать до юрисдикції регуляторних органів (наприклад, у випадку порушення ПДР), але має передбачитися можливість оскаржити будь-яке відповідне рішення в суді відповідно до вимог ст. 6 ЄКПЛ. Обвинувачення у цьому контексті може зводитися до банального офіційного повідомлення про те, що особу підозрюють у вчиненні правопорушення. Отже, можна говорити про обвинувачення, коли поліція затримує когось за вчинення правопорушення, і це важливо з огляду на необхідність дотримання презумпції невинуватості, або коли вже було розпочато офіційне розслідування, або коли від когось вимагають дати свідчення і заморожують чийсь банківські рахунки – як це трапилося в справі *Funke v. France* (25.02.1993 р.). Подібний підхід у застосуванні ст. 8 означає, що Суд переважно цікавитиметься тим, чи мали місце реальні сімейні стосунки, ніж тим, чи визнаються вони формально правовою системою відповідної країни (справа *Keegan v. Ireland*, 26.05.1994 р.).

ТРЕНІНГ «ЗАСТОСУВАННЯ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ТА ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПРАВОСУДДЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ»

Дата, місце проведення

Індивідуальне завдання № 1

ТЕМА: ЗАПИТАННЯ ДО ФІЛЬМУ ПРО ЄСПЛ

П.І.П.: _____

Група: _____

ЗАВДАННЯ: ВИБЕРІТЬ ІЗ ЗАПРОПОНОВАНИХ ОДНУ ПРАВИЛЬНУ ВІДПОВІДЬ.

1. КОМУ КОНВЕНЦІЯ ГАРАНТУЄ ЗАХИСТ ЗАКРІПЛЕНИХ У НІЙ ПРАВ І СВОБОД?
 1. Виключно громадянам держави – члена Конвенції
 2. Усім, хто перебуває під юрисдикцією держав – членів Конвенції
 3. Тільки тим, хто звертається із заявою до ЄСПЛ
2. ЧИ МОЖЕ ГРОМАДЯНИН США ЗВЕРНУТИСЯ ДО ЄСПЛ ІЗ ЗАЯВОЮ ДО ФРАНЦІЇ?
 1. Так
 2. Ні
3. ЧИ ПІДПАДАЄ ПІД ДІЮ КОНВЕНЦІЇ ЗАЯВА ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ, ПРАВА ЯКОГО БУЛИ ПОРУШЕНІ В СЕРПНІ 1997 РОКУ (ЗА ЗАГАЛЬНИМ ПРАВИЛОМ)?
 1. Так
 2. Ні
4. ЧИ МОЖУТЬ ЗАСТОСОВУВАТИСЬ НОРМИ КОНВЕНЦІЇ ДО ВИПАДКІВ ЗНИКНЕННЯ ОСОБИ У РАЗІ, ЯКЩО ДЕРЖАВА НЕ ВИЗНАЄ ЦЬОГО ФАКТУ?
 1. Ні, не можуть
 2. Можуть, за ст. 2 Конвенції
 3. Можуть, за ст. 3 Конвенції
 4. Можуть, за ст. 5 Конвенції

5. ЧИ Є ВИПРАВДАНИМ ЗАСТОСУВАННЯ НЕНАЛЕЖНОГО ПОВОДЖЕННЯ ДО ОСОБИ, ЯКА ВЧИНИЛА ОСОБЛИВО ТЯЖКИЙ ЗЛОЧИН?

1. Є виправданим, оскільки держава має свободу розсуду у цьому питанні
2. Є виправданим, лише якщо це передбачено законом
3. Є виправданим, якщо це здійснюється в суспільних інтересах
4. Ні, не є виправданим

6. У ЯКІЙ ІЗ НАВЕДЕНИХ СПРАВ ЄСПЛ РОЗГЛЯДАВ ПРАВО НА ПОВАГУ ДО ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ:

1. «Селмуні проти Франції»
2. «Сьорінг проти Сполученого Королівства»
3. «Фон Ганновер проти Німеччини»
4. «Бурдов проти Росії»

7. ЯКІ САНКЦІЇ МОЖУТЬ БУТИ ЗАСТОСОВАНІ ДО ДЕРЖАВИ У РАЗІ НЕВИКОНАННЯ НЕЮ РІШЕНЬ ЄСПЛ?

1. Позбавлення громадян цієї держави права звертатися із заявами до ЄСПЛ
2. Постановлення «пілотного рішення»
3. Постановлення окремого рішення Великої палати
4. Політичний тиск

8. ЯКІ ПИТАННЯ РОЗГЛЯДАЛИСЯ У РІШЕННІ ЄСПЛ У СПРАВІ «СЕРЯВІН ТА ІНШІ ПРОТИ УКРАЇНИ» (ПОПЕРЕДНЄ ОПРАЦЮВАННЯ)?

1. Зміна імені фізичної особи	5. Переобладнання горища
2. Виселення з квартири	6. Позбавлення права власності
3. Мотивованість судового рішення	7. Незалежність суду
4. Визнання заповіту недійсним	8. Розгляд справи у розумний строк

ПІДСТАВИ ВТРУЧАННЯ ДЕРЖАВИ У ПРАВА, ГАРАНТОВАНІ КОНВЕНЦІЄЮ

НЕ УСІ ПРАВА, ГАРАНТОВАНІ КОНВЕНЦІЄЮ, Є АБСОЛЮТНИМИ

Більшість прав, гарантованих Конвенцією та протоколами (за винятком деяких абсолютних прав – таких як заборона катування чи нелюдського поводження або такого поводження, що принижує гідність), можуть бути обмежені.

Запитання до учасників:

Які права, гарантовані Конвенцією, є абсолютними та не можуть бути обмеженими?

Предмет діяльності адміністративних судів – ч. 3 ст. 2 КАС України. Основним предметом діяльності адміністративних судів є розгляд публічно-правових спорів приватних осіб (фізичних і юридичних осіб) з органами державної влади (насамперед виконавчої), органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами владних повноважень.

При цьому адміністративний суд повинен перевіряти не лише законність прийнятих ними рішень, а й дотримання встановленого законом порядку прийняття цих рішень, а також законність дій та бездіяльності «суб'єктів владних повноважень».

Правовою основою для такої перевірки є (мають бути) *правові акти*, що регулюють діяльність органів публічної адміністрації, зокрема їх відносини з приватними особами.

Оскільки Адміністративно-процедурного кодексу не прийнято (останній проект, внесений на розгляд Верховної Ради України, реєстр. № 11472 від 3.12.2012 р., див. тут: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=44893), а у КАС України, зокрема у ч. 3 ст. 2, містяться критерії, за якими суди перевіряють правомірність прийняття рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, на допомогу приходить Конвенція і рішення ЄСПЛ.

Конвенція разом із рішеннями ЄСПЛ дають нам не лише розуміння можливості держави втручатися у права, а й шляхи захисту від незаконного втручання державних органів у права, гарантовані Конвенцією.

МОЖЛИВІСТЬ ДЕРЖАВИ ВТРУЧАТИСЯ

Статті 8–11 Конвенції, ст. 1 Першого протоколу, ст. 2 Протоколу № 4 за своєю структурою містять:

- права, що підлягають захисту
- підстави, коли ці права можуть бути обмежені

ВАЖЛИВО: обмеження можливе лише у виняткових випадках; обмеження – це завжди виняток

Структура ст.ст. 8–11 Конвенції, ст. 1 Першого протоколу та ст. 2 Протоколу № 4 (ч. 3) має певну особливість. Перша частина цих статей містить перелік прав і свобод, що підлягають захисту, тоді як друга – загальні принципи та конкретні обставини, на підставі яких Висока Договірна Сторона може обмежувати здійснення цих прав і свобод.

Така структура допомагає знайти рівновагу між правами двох приватних осіб (при цьому спір вноситься на розгляд державного органу – адміністративного чи суду) чи приватної особи та більш широкими інтересами усього демократичного суспільства у випадку можливого протистояння між зазначеними правами та інтересами.

Пошук рівноваги – основне завдання, на яке спрямована діяльність і державних органів, і суду (слід перевірити, чи було цієї рівноваги дотримано).

Обмежувальні положення, що містяться у других пунктах згаданих вище статей, сформульовані досить загально.

Щоб не допустити використання Договірною державою цього загального характеру з метою зловживання владою, конвенційні органи встановили правило вузького тлумачення цих обмежувальних положень. У рішенні у справі «Санді Таймс» проти Сполученого Королівства» ЄСПЛ визначив, що таке тлумачення означає, що підставою для будь-якого обмеження можуть бути лише ті критерії, що згадуються власне в обмежувальному положенні.

Запитання до учасників:

Чи знайомий вам вираз «трискладовий тест»? Що він включає (якими є його елементи)?

Будь-які обмеження прав і свобод:

- мають бути законними;
- повинні мати легітимну мету;
- повинні бути необхідними в демократичному суспільстві для досягнення легітимної мети.

Це – т.зв. «трискладовий тест».

«Трискладовий тест» – юридична конструкція, що є засобом для перевірки наявності необхідних умов для обмеження прав, гарантованих Конвенцією. Тест вказує на те, що будь-яке обмеження права має пройти перевірку на відповідність сукупності вказаних трьох умов. Обмеження, яке не відповідає таким умовам, порушує право особи. Хоча назва «трискладовий тест» є умовною і прямо не передбачена у практиці ЄСПЛ, власне умови зазначаються у багатьох рішеннях ЄСПЛ.

Наприклад, у рішенні у справі «Кривіцька та Кривіцький проти України» (*Kryvitska and Kryvitskyu v. Ukraine*) від 2.12.2010 р., заява № 30856/03, ЄСПЛ зазначив:

42. Втручання держави є порушенням ст. 8 Конвенції, якщо воно не переслідує законну мету, одну чи кілька, що перелічені у п. 2 ст. 8, не здійснюється «згідно із законом» та не може розглядатись як «необхідне в демократичному суспільстві».

Така концепція міститься і в інших рішеннях ЄСПЛ, наприклад у справах «Савіні проти України» (*Saviny v. Ukraine*) від 18.12.2008 р., заява № 39948/06, п. 47;

«Веренцов проти України» (*Vyarentsov v. Ukraine*) від 11.04.2013 р., заява № 20372/11, п. 51; «Сергій Волосюк проти України» (*Sergey Volosyuk v. Ukraine*) від 12.03.2009 р., заява № 1291/03, п. 81, та інших). Тобто її можна вважати усталеною практикою ЄСПЛ.

Перший критерій – це законність.

Ще в «справах смертників» (*Полторацький, Назаренко, Алієв та інші проти України*), рішення від 29.04.2003 р., ЄСПЛ зазначав:

«Насамперед Суд повинен розглянути, чи втручання було здійснене «відповідно до закону». Цей вираз, по-перше, вимагає, щоб відповідний захід мав певну підставу в національному законодавстві; він також стосується якості відповідного законодавства і вимагає, щоб воно було доступне відповідній особі, яка, крім того, повинна бути здатна передбачити його наслідки для себе, а також це законодавство повинно відповідати принципу верховенства права (див. рішення у справах «Круслін проти Франції» та «Ювіг проти Франції» від 24.04.1990 р., серія А № 176-А, с. 20, § 27, і серія А №176-В, с. 52, § 26, відповідно)».

Отже, вимоги до якості «закону» є дуже важливими для оцінки законності втручання. Необхідно також зазначити, що «закон» відповідно до практики ЄСПЛ – це не лише акт парламенту, це – уся система нормативно-правових актів, а також судова практика – там, де вона становить собою джерело права. Наприклад, у вищезгаданих справах умови утримання засуджених до смертної кари регулювались, в основному, інструкцією, затвердженою Міністерством юстиції, Генеральною прокуратурою та Верховним Судом, що була замінена на Тимчасове положення, затверджене наказом Державного департаменту з питань виконання покарань від 25.06.1999 р. № 72 та зареєстроване Міністерством юстиції України 1.07.1999 р. за № 426/3719, що набуло чинності 11.07.1999 р., і ЄСПЛ оцінював ці НПА щодо критерію якості «закону».

Якщо Суд встановлює, що певний захід відповідає критерію законності, то він з'ясує наявність легітимної мети, а вже тоді визначає можливість вважати цей захід необхідним у демократичному суспільстві для досягнення однієї із законних цілей, що згадуються у відповідній статті. Про це докладніше – далі.

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДЕРЖАВИ

Негативні зобов'язання:

- утримуватися від учинення певних дій для забезпечення ефективного захисту прав
- іноді замало не втручатися

Позитивні зобов'язання:

- вчиняти певні дії, спрямовані на захист прав

Держава, забезпечуючи захист прав, гарантованих Конвенцією, може здійснювати пасивну і активну поведінку, реалізуючи такий свій обов'язок. Пасивна поведінка зветься **негативним** обов'язком, активна – **позитивним**.

Негативні зобов'язання держави – це обов'язок не втручатися у права, гарантовані Конвенцією. Слово «негативний» у цьому випадку не означає «поганий щодо властивостей, якостей, призначення тощо, який не викликає схвалення, а заслуговує на осуд» (див. Академічний тлумачний словник української мови); це слово вживається лише як протилежне «позитивному», і обидва слова мають своє «автономне» (у розумінні Конвенції) значення.

Негативні обов'язки – це позначення пасивної поведінки держави, невтручання. Загальні визначення прав людини виходять з того, що «негативні зобов'язання» визначають негативний аспект свободи та охороняють людину від небажаного, надмірного втручання з боку держави у сферу її особистих прав і свобод.

Зазвичай до таких відносять більшість прав і свобод (право на життя, заборона тортур, право на свободу думки, слова, віросповідання, заборона дискримінації, право на мирні зібрання та об'єднання тощо). Тобто негативні зобов'язання держави та її представників становлять собою зобов'язання **утримуватися від будь-яких дій, спрямованих на порушення або незаконне обмеження прав людини**.

СТАТТЯ 8 КОНВЕНЦІЇ

Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

Органи державної влади не можуть втручатися у здійснення цього права, за винятком випадків...

Спектр прав, які підлягають захисту за ст. 8, розширено рішеннями ЄСПЛ – **вона охоплює усе приватне життя.**

Наприклад, порівняємо ситуації: поліцейський, здійснюючи патрулювання, проходить повз особу і не зупиняє її (не втручається), і поліцейський зупиняє особу та просить пред'явити документи (втручається).

Інший приклад: ст. 8 Конвенції гарантує право на повагу до приватного життя і житла. **Негативний обов'язок** – не порушувати недоторканність житла без законних підстав; **позитивні** – встановити систему засобів, які б забезпечували ефективне дотримання та захист прав, гарантованих Конвенцією (див. рішення у справах «Дубецька проти України»).

Позитивні зобов'язання – це обов'язок вживати певних заходів, спрямованих на ефективний захист гарантованих Конвенцією прав людини. Він охоплює прийняття законів чи проведення ефективного розслідування для встановлення причин викрадення майна, забезпечення належного захисту довкілля від надмірного забруднення тощо.

Проілюструємо на прикладі ст. 8 Конвенції.

Зміст статті не містить визначеного переліку прав, що підлягають захисту, проте усі права, що стосуються приватного життя людини, захищаються ст. 8 Конвенції.

Право на повагу до приватного життя є правом на приватність, правом жити так, як кожен того бажає, і бути захищеним від оприлюднення фактів приватного життя [...]. Певною мірою це передбачає також право встановлювати та підтримувати зв'язки з іншими особами, особливо коли йдеться про висловлення почуттів, а також для розвитку та ствердження себе як особистості (див. рішення у справі «Ван Ойстервік проти Бельгії» (*Van Oosterwijck case*) від 6.11.1980 р., заява № 7654/76).

Обсяг сфери, яка захищається ст. 8, постійно розширюється, перелік прав не є вичерпним. Слід наголосити, що ст. 8 охоплює певні процесуальні аспекти (наприклад, право бути вислуханим/залученим при прийнятті державним органом рішень, що стосуються приватного життя).

Запитання до учасників:

Яка структура ст. 8 Конвенції?

На прикладі структури ст. 8 ЄСПЛ можна побачити:

- зміст права, що захищається Конвенцією;

- «негативні зобов'язання» держави не втручатися у здійснення цього права із зазначенням підстав, за яких таке втручання є виправданим.

Конкретизований лише негативний обов'язок держави: ЄСПЛ тлумачить право на повагу за п. 1 ст. 8 у контексті положення, що міститься у п. 2 ст. 8, згідно з яким «органи державної влади не можуть втручатися у здійснення цього права».

Ще при розгляді «Бельгійської мовної справи» (*Belgian Linguistic case*), рішення від 23.07.1968 р. (серія А № 6) суд підтвердив основне зобов'язання держави утримуватися від втручання. Проте, виходячи з основоположних принципів ст. 8, він зробив також висновок про обов'язок держави діяти за певних обставин таким чином, щоб гарантувати забезпечення деяких прав – тобто визначив позитивні обов'язки.

Однак п. 2 розглядається не лише з огляду на виправдання втручання, а й в аспекті позитивного обов'язку держави.

Так, у справі «Новоселецький проти України» (*Novoseletskiy v. Ukraine*), рішення від 22.02.2005 р., заява № 47148/99, ЄСПЛ розглядав позитивні зобов'язання за ст. 8 Конвенції та ст. 1 Першого протоколу. Зокрема, ЄСПЛ зазначив:

69. Якщо розглядати справу в аспекті позитивного зобов'язання з боку держави або з огляду на виправдання втручання державної влади відповідно до п. 2, то є очевидним, що принципи, які застосовуються, є достатньо суміжними. В обох випадках необхідно звернути увагу на дотримання справедливої рівноваги між конкуруючими інтересами осіб і суспільства в цілому. Більш того, навіть для позитивних зобов'язань, які впливають з п. 1, випадки, перераховані в п. 2, можуть відігравати деяку роль при пошуку бажаної рівноваги (див. рішення у справі «Морено Гомес проти Іспанії», заява № 4143/02, п. 55, рішення від 16.11.2004 р.).

70. Більш того, розуміння позитивного зобов'язання залежить від різноманіття ситуацій, які виникають в Договірних країнах, та застосування у цих випадках відповідних термінів. Таке зобов'язання не повинно бути інтерпретоване таким чином, щоб нав'язати

органам влади нестерпний та обтяжуючий тягар (див., mutatis mutandis, рішення у справі «Озгюр Гюндем проти Туреччини», заява № 23144/93, п. 43, CEDH 2000-III).

[...]

100. Суд нагадує, що ст. 1 Першого протоколу, яка спрямована, в основному, на захист особи від будь-якого посягання держави на право володіти своїм майном, також зобов'язує державу вживати деяких необхідних заходів, спрямованих на захист права власності (див. рішення у справі «Броньовський проти Польщі» [GC], заява № 1443/96, п. 143, CEDH 2004-...).

101. У кожній справі, в якій йде мова про порушення вищезгаданого права, Суд повинен перевірити дії чи бездіяльність держави з огляду на дотримання балансу між загальною суспільною потребою та потребами збереження фундаментальних прав особи, особливо враховуючи те, що заінтересована особа не повинна нести непропорційний та непомірний тягар (див. рішення у справі «Спорронг та Льоннрот» проти Швеції», 23.09.1982 р., серія А № 52, стор. 26, п. 69).

Інші аспекти позитивного обов'язку можна побачити на прикладі інших рішень проти України.

Запитання до учасників:

У чому полягав позитивний обов'язок держави у справі «Гримковська проти України» (є в переліку на самостійне опрацювання до тренінгу)?

У справі «**Гарнага проти України**» заявниця оскаржувала відмову державних органів у зміні її по батькові, справа «**Хант проти України**» стосувалася позбавлення батьківських прав, а справа «**Савіни проти України**» – відібрання дитини без позбавлення батьківських прав.

СТАТТЯ 10 КОНВЕНЦІЇ

Кожен має право на свободу вираження поглядів:

- свободу дотримуватися своїх поглядів
- одержувати та передавати інформацію

Здійснення цих прав... може підлягати... обмеженням, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах...

Тепер розглянемо це на прикладі ст. 10 Конвенції, що передбачає право на свободу вираження поглядів.

Запитання до учасників:

Яке з рішень, що давалося на самостійне опрацювання, стосувалося ст. 10 Конвенції? У якому аспекті?

Одним із аспектів свободи вираження поглядів є тест на публічність особи, інформація про яку збирається і поширюється в суспільстві.

Чим більш публічною є особа, тим більший суспільний інтерес до цієї особи, тим меншою є межа приватності цієї особи.

Іншим важливим аспектом є наявність суспільного інтересу щодо інформації, яка поширюється.

Прикладом є рішення від 21.01.1999 р. у справі «Фрессоз і Руар проти Франції», у якій двох журналістів було засуджено за оприлюднення інформації про фінансовий стан керівника концерну «Пежо» та про ситуацію зі сплатою ним податків, незважаючи на існування можливості широкого доступу до таких відомостей, оскільки вони містилися в державних податкових документах.

Ця автомобільна компанія переживала у вересні 1989 р. період соціальних конфліктів. Серед вимог персоналу була вимога підвищення заробітної плати, яку відхилила дирекція підприємства на чолі з п. Жаком Кальве.

27.09.1989 р. газета «Канар аншене» опублікувала статтю за підписом К. Руара із таким заголовком: «Кальве різко підвищує собі зарплату», а також підзаголовком: **«Його податкові декларації набагато промовистіші, ніж він сам. Керівник «Пежо» за останні два роки підвищив собі зарплату на 45,9%».**

Кальве вдалося сенсаційно виправити стан з рахунками в банку компанії «Пежо», але нещодавно, виступаючи в телепередачі програми Антенн-2, він заявив, що його пригнічує становище його компанії, коли він думає про наступ японських виробників. Разом з тим тяжка психологічна криза не перешкодила йому обміркувати, як трохи підвищити собі щомісячну платню. Проте слід зауважити, що не Кальве очолює «хіт-парад» директорів.

1. «Встановлене законом»

42. Сторони погодилися, що втручання було «встановлене законом», а саме – ст. 460 Кримінального кодексу і ст. L.103 Податково-процесуального кодексу. Суд поділяє цю думку.

2. Законні цілі

43. Позивачі, Уряд і Комісія вважають, що втручання мало на меті захист репутації та прав іншої особи, а також запобігання розголошенню конфіденційної інформації. Суд має всі підстави погодитися з ними.

3. «Необхідне в демократичному суспільстві»

44. Отже, Суду належить з'ясувати, чи зазначене втручання було «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення зазначених цілей.

Загалом «необхідність» будь-якого обмеження здійснення свободи вираження поглядів має бути обґрунтована з усією переконливістю. Звичайно,

насамперед національна влада має оцінити, чи існує «нагальна суспільна необхідність», що виправдовує таке обмеження, і тут вона користується певною свободою розсуду. Що стосується преси, як у цій справі, то тут національне право на свободу розсуду може суперечити інтересові демократичного суспільства у забезпеченні і підтриманні свободи преси. Так само слід приділити велику увагу цьому інтересові, якщо йдеться про визначення згідно з п. 2 ст. 10 відповідності обмеження законно поставленій меті.

Ця стаття також захищає право отримувати інформацію щодо рішень органів державної влади, інформацію, яка становить суспільний інтерес. І тут важливим є визначення наявності суспільного інтересу. *Право громадськості знати інформацію може переважати потенційну шкоду від її поширення. Держава не виконала свого негативного зобов'язання не втручатися.*

Цікавим і нетиповим прикладом свободи вираження поглядів, право на яку захищається ст. 10, є нещодавня справа «**Швидка проти України**» (рішення ЄСПЛ від 30.10.2014 р.).

24.08.2011 р. під час святкових урочистостей з нагоди Дня незалежності України за участі Президента України, яким на той час був В. Янукович, відбулася офіційна церемонія покладання вінка до пам'ятника Тарасу Шевченку.

Заявниця, член опозиційної партії «Батьківщина», після церемонії підійшла до покладеного п. Януковичем вінка та відірвала частину стрічки з написом «Президент України В.Ф. Янукович», не пошкодивши сам вінок.

Дії заявниці було зафіксовано на відеокамеру.

Заявницю було затримано та визнано винною Шевченківським районним судом м. Києва у вчиненні дрібного хуліганства у зв'язку з подією 24.08.2011 р. На неї було накладено стягнення у вигляді адміністративного арешту строком на 10 діб. Суд пояснив, що він вирішив застосувати таке покарання з огляду **на характер вчиненого правопорушення, цинічне ставлення заявниці та невизнання нею своєї провини.** Під час судового засідання

заявниця стверджувала, що вона висловила свою громадянську позицію, а також що вона не псувала вінок, а лише відірвала шматок стрічки, щоб показати її своїм дітям, онукам та знайомим, які голосували за п. Януковича.

Суд застосував дуже суворе покарання, в той час як **дрібне хуліганство передбачало штраф від 2 до 7 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і лише у виняткових випадках – арешт.** Суд зазначив, що заявниця вдалася до провокативного жесту, який міг викликати занепокоєння у людей, і така її поведінка може вважатися дрібним хуліганством. Проте національні суди застосували до заявниці, 63-річної жінки без судимостей, найсуворіше покарання за правопорушення, що не мало наслідком жодного насильства або загрози.

Вчиняючи так, суд посилався на відмову заявниці визнавати свою провину, таким чином накладаючи на неї стягнення за небажання змінити свої політичні погляди. Суд не знаходить цьому жодного виправдання і вважає захід непропорційним переслідуваній меті.

Висновок: втручання держави було надмірним.

Важливим у таких справах є те, що за дрібним хуліганством (поведінкою) слід розгледіти свободу вираження поглядів.

За приписами суду, вона начебто пошкодила майно, а насправді у такий спосіб висловила свої погляди.

Спосіб вираження поглядів може виражатися демонстративною поведінкою.

«ГЕНДІСАЙД ПРОТИ СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА»

Рішення ЄСПЛ від 7.12.1976 р.

«Свобода вираження... стосується не лише тієї «інформації» чи тих «ідей», що сприймаються схвально або вважаються необразливими чи незначущими, а й тих, що викликають образ, обурення чи неспокій. Такими є вимоги плюралізму, терпимості й широти поглядів, без яких демократичне суспільство неможливе»

У справі «Гендїсайд проти Сполученого Королівства» (рішення від 7.12.1976 р.) ЄСПЛ зазначив, що держава, посилаючись на положення ч. 2 ст. 10, мала на меті «охорону моралі», діяла в межах свого поля розсуду, але при цьому сформулював свою позицію щодо ролі права на свободу вираження поглядів у демократичному суспільстві. Суд зазначив: «Свобода вираження поглядів є однією із основоположних підвалин такого суспільства і однією із основних умов його прогресу та розвитку кожної людини... **Вона стосується не лише тієї «інформації» чи тих «ідей», що сприймаються схвально або вважаються необразливими, чи незначущими, а й тих, що викликають образ, обурення чи неспокій. Такими є вимоги плюралізму, терпимості й широти поглядів, без яких демократичне суспільство неможливе.**

Суд зазначив, що п. 2 ст. 10 не наділяє держави-сторони необмеженими повноваженнями, які вони можуть здійснювати на власний розсуд. Європейський суд, на який покладено відповідальність слідувати за дотриманням зобов'язань цими державами (ст. 19), уповноважений постановляти остаточні рішення щодо того, чи вписується певне «обмеження» або «покарання» у межі свободи вираження поглядів, що захищаються ст. 10.

АЛГОРИТМ ПЕРЕВІРКИ ПРАВОМІРНОСТІ ВТРУЧАННЯ («ТРИСКЛАДОВИЙ ТЕСТ»)

- відповідно до закону
- наявність легітимної мети
- необхідність у демократичному суспільстві

«Санді Таймс» проти Сполученого Королівства»

Кожне виправдане втручання повинно спиратися на закон. Відповідно до судової практики Європейського суду це означає не лише наявність підстав для втручання у національному законодавстві, а й додержання таким законодавством певних вимог.

Зокрема, воно має бути доступним для тих, кого зачіпає, наслідки його застосування мають бути передбачуваними, і таке законодавство повинно відповідати принципіві верховенства права.

Європейський суд тлумачить поняття «закон» автономно. Слово «закон» охоплює не лише писані, а й також неписані закони.

ВИМОГИ ДО ЗАКОНУ

► ДОСТУПНИЙ

Національне законодавство повинно бути доступним

► ЧІТКИЙ І ПЕРЕДБАЧУВАНИЙ

Можливість особи передбачати свою наступну поведінку

Держава має певні дискреційні повноваження, проте Суд визначає, чи не порушує це права, гарантовані Конвенцією

Рішення ЄСПЛ від 7.07.2011 р. у справі «Серков проти України»

Є чіткі вимоги до закону, визначені ЄСПЛ.

По-перше, він повинен бути достатньо доступним (Полторацький, Назаренко, Кузнецов та інші – щодо утримання в «коридорі смерті»).

По-друге, норма не може вважатися «законом», якщо вона не сформульована з достатньою чіткістю, що забезпечує особі (іноді за допомогою фахівця) можливість передбачати наслідки своєї поведінки.

Чіткість не виключає певного рівня гнучкості та абстрактності для того, щоб застосовуватися до конкретних ситуацій з урахуванням специфічних обставин (п. 176 рішення у справі «Олександр Волков проти України»). Закон повинен слугувати для громадянина відповідним орієнтиром, достатнім у контексті, в якому застосовуються певні правові норми у справі.

Таким чином, ті чи інші заходи або правові норми держави вважатимуться законом у визначенні Конвенції лише в разі, якщо вони **доступні й передбачувані**. Коли законодавство має практику його застосування, така практика має бути узгодженою, послідовною, несуперечливою, взаємоузгодженою.

ЗАКОННІСТЬ: ПОРУШЕННЯ

- відсутність закону (справа «Веренцов проти України»)
- недотримання закону (справи «Андрій Руденко проти України», «Серявін та інші проти України»)
- нечіткість закону або колізія, або неузгодженість практики (справи «Щокін проти України», «Серков проти України»)

Отже, законність – це перший критерій перевірки. Є ситуації, коли закон відсутній, коли закону не дотримано, коли закон нечіткий або існує колізія.

У своєму рішенні у справі «Веренцов проти України» Європейський суд вказав про порушення українською владою низки статей Конвенції та вирішив, що ця справа ілюструє «структурну проблему, а саме існування законодавчої прогалини, що стосується свободи зібрань, яка залишилася в Україні з часів СРСР».

Дійсно, у цьому рішенні акцентується на необхідності чіткого врегулювання порядку проведення мирних зібрань в Україні. Але єдиного уніфікованого закону, який би врегулював порядок проведення мирних зібрань, немає.

У справі «Андрій Руденко проти України» (справа стосувалася позбавлення заявника майна у спосіб, який не відповідав вимогам національного законодавства) Європейський суд встановив свавільне, без жодного обґрунтування відхилення судів від норм писаного права. Йшлося про одночасне застосування ст. 364 і ст. 365 ЦК України, що є неможливим, оскільки ст. 365 ЦК України передбачає припинення права на частку без згоди, а ст. 364 – бажання співвласника виділити частку та його згоду

на отримання компенсації. Умовою прийняття судом рішення щодо припинення права власності є внесення на депозитний рахунок коштів, чого зроблено не було. Положення національного закону є досить чіткими, вимога стосовно внесення платежу на депозитний рахунок є основною вимогою, а не суто технічною складовою процедури.

У справі «**Серков проти України**» мова йде про неоднозначну судову практику Верховного Суду з питань ввезення товарів на митну територію України. Заявник був приватним підприємцем і перебував на спрощеній системі оподаткування.

15.01.2003 р. Верховний Суд України ухвалив постанову у спорі між платником єдиного (уніфікованого) податку та митним органом стосовно стягнення ПДВ з операцій з імпорту. Верховний Суд зазначив, що законодавство України передбачає загальну та спрощену системи оподаткування, що діють окремо. Загальна система оподаткування регулюється Законом України від 25.06.1991 р. «Про систему оподаткування» та законами, що регулюють конкретні податки та збори. Спрощена система оподаткування регулюється Указом Президента і відповідним законом про мале підприємництво. Верховний Суд у подальшому визнав, що скажник, який перебував на спрощеній системі оподаткування, не був зобов'язаний сплачувати ПДВ за операції з імпорту, оскільки зобов'язання скажника зі сплати ПДВ було замінено зобов'язанням сплачувати єдиний (уніфікований) податок. Тому Верховний Суд України скасував постанову суду нижчої інстанції, в якій стверджувалось, що звільнення від ПДВ не застосовувалось до операцій з імпорту.

В інформаційному листі від 26.05.2003 р. Вищий господарський суд України рекомендував господарським судам нижчих інстанцій враховувати цю постанову під час розгляду податкових спорів. Цю постанову також було опубліковано у спеціалізованому юридичному виданні з господарського процесу.

23.12.2003 р. Верховний Суд України ухвалив іншу постанову щодо спору між платником єдиного (уніфікованого) податку та митним органом стосовно

стягнення ПДВ з операцій з імпорту. Верховний Суд зазначив, що Закон про ПДВ передбачає нарахування ПДВ на операції з купівлі-продажу та операції з імпорту. Водночас згідно з п. 1 відповідного Указу Президента України застосування спрощеної системи оподаткування залежить від суми прибутку, отриманого від операцій з купівлі-продажу. Тому Верховний Суд України дійшов висновку, що звільнення від сплати ПДВ, передбачене Указом Президента, застосовується лише до операцій з купівлі-продажу, а не до операцій з імпорту.

Інформаційним листом від 18.06.2004 р., що доповнює інформаційний лист від 26.05.2003 р., Вищий господарський суд України повідомив господарські суди нижчих інстанцій про це рішення. У подальшому це рішення було опубліковано у спеціалізованому юридичному виданні з господарського процесу.

Відтак, ЄСПЛ зазначив, що можливість таких різних тлумачень одних і тих самих положень законодавства спричинено, в основному, неналежним станом національного законодавства з цього питання. Правила, які було закріплено в Указі Президента та в Законі про ПДВ, надавали необґрунтовану свободу вибору щодо тлумачення того, яким чином вони можуть співвідноситись, а також нечітке розуміння сфери їх застосування та значення їх вимог.

Відповідно, на думку Суду, **відсутність необхідної передбачуваності та чіткості національного законодавства з такого важливого фіскального питання, яка призводила до його суперечливого тлумачення судом, порушує вимоги Конвенції щодо «якості закону».**

ЛЕГІТИМНА МЕТА: СТАТТЯ 10

- ▶ захист прав і свобод інших осіб
- ▶ охорона публічного порядку
- ▶ захист репутації чи прав інших осіб
- ▶ запобігання розголошенню конфіденційної інформації
- ▶ підтримання авторитету і безсторонності суду

Легітимна мета є другою важливою умовою виправданості втручання держави у права, гарантовані Конвенцією.

Легітимна мета, яка дає підстави державі втручатися у права, визначена другою частиною кожної із перелічених статей та може включати: інтереси громадської безпеки, охорону громадського порядку, здоров'я чи моралі, захист прав та свобод інших осіб.

«Захист прав інших осіб» – дуже широке поняття, адже «інших осіб» завжди знайдеться багато. Права меншості також не можна ставити в залежність від більшості. Тобто більшість не повинна утискати прав меншості, проте це не означає встановлення диктату меншості.

Органи державної влади, обмежуючи права, визначені Конвенцією, повинні переслідувати легітимну мету, зазначену у частині другій статті, що гарантує права.

Легітимні цілі визначені кожною статтею, яка містить перелік обставин, за яких може здійснюватися обмеження прав.

Наприклад, **ст. 8** передбачає такі підстави для втручання: для захисту національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. **Стаття 10** Конвенції передбачає наступну легітимну мету: інтереси національної безпеки, запобігання заворушенням чи злочинам, охорона

здоров'я чи моралі, захист репутації чи прав інших осіб, запобігання розголошенню конфіденційної інформації або підтримання авторитету і безсторонності суду.

СПРАВА «СІРИК ПРОТИ УКРАЇНИ»

Заявниця надіслала свого листа насамперед з метою перевірки компетентними органами поведінки посадової особи – державного службовця.

Заявниця надіслала до Державної податкової адміністрації України листа, в якому скаржилася на те, що керівництво Національної академії ДПА України, де навчався її син до його відрахування у 2004 р., займається протиправною корупційною діяльністю.

Проректор Академії звернулася з позовом про дифамацію, й два суди прийняли рішення на її користь, мотивуючи це тим, що заяви були поширені публічно, оскільки лист адресувався юридичній особі, а заявниця могла передбачати, що його прочитає більш ніж одна особа.

Суд визнав зазначені твердження недостовірними та такими, що порочать честь і гідність, та зобов'язав заявницю спростувати їх шляхом відкликання оскаржуваного листа.

Що встановив ЄСПЛ? Суд зазначає, що першою та найважливішою вимогою ст. 10 Конвенції є те, що будь-яке втручання державного органу у здійснення свободи вираження поглядів повинно бути «законним». Для дотримання цієї вимоги втручання повинно не суто ґрунтуватися на національному законодавстві, адже власне законодавство повинно відповідати певним умовам щодо «якості».

Зокрема, норма повинна бути сформульована з достатньою чіткістю, щоб надати громадянину

можливість регулювати свою поведінку; він повинен бути здатен – за потреби – передбачати тією мірою, що є розумною за відповідних обставин, наслідки, які може мати його дія.

У зв'язку з цим Суд у кількох справах зазначав, що може виникнути необхідність захисту державних службовців від агресивних, образливих і дискредитуючих нападів, які розраховані на те, щоб чинити на них вплив при виконанні ними своїх обов'язків і підірвати довіру громадськості до них і до посади, яку вони обіймають.

У справі, яка розглядається, заявниця надіслала свою скаргу щодо С. до державного органу, підлеглою якого остання була, *приватним листом і не оприлюднювала його*, а отже, вимоги захисту за ст. 10 Конвенції **необхідно оцінювати не стосовно інтересів свободи преси, що становлять громадський інтерес, а скоріше, стосовно права заявниці повідомляти про порушення у діях посадових осіб орган, компетентний розглядати такі скарги.**

Крім того, заявниця у своєму листі не вдавалася до образливих, брутальних або нестримних висловлювань, хоча у ньому дійсно містилися деякі емоційні вислови, які наближалися до перебільшення або провокації, – такі як, наприклад, твердження, що С. «кожного дня змінює імпортні вбрання та діаманти».

ЄСПЛ також зазначає, що лист не ставить під загрозу громадську довіру до посадових осіб Академії, оскільки його зміст не був відомий загалу, та у справі не брала участь преса.

За цих обставин Суд доходить висновку, **що притягнення заявниці до цивільно-правової відповідальності за подання до державного органу скарги щодо стверджуваних порушень з боку посадової особи держави було непропорційним цілі, яка переслідувалася, а саме захисту репутації та прав відповідної посадової особи.**

Таким чином, встановлено порушення ст. 10 Конвенції.

НЕОБХІДНІСТЬ У ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

- ▶ *причини, що виправдовують втручання, є «відповідними та достатніми»*
- ▶ *для такого втручання є «нагальна суспільна потреба»*
- ▶ *втручання пропорційне заходам, що вживаються для досягнення мети*

Справа «Швидка проти України»

Справа «Кривіцька та Кривіцький проти України»

У нотатках до слайду б вже зазначалося, що згідно з усталеною практикою ЄСПЛ «необхідність» будь-якого обмеження насамперед означає, що існує «нагальна суспільна потреба», що виправдовує таке обмеження, і тут органи влади держави користуються певною свободою розсуду.

Однак втручання має виправдовуватися «відповідними та достатніми» причинами.

Повертаючись до справи «Швидка проти України», слід зазначити, що національний суд, вирішуючи питання визначення покарання за дрібне хуліганство, застосував надмірне покарання, яке не було аж таким необхідним з урахуванням того, що заявниця була похилого віку і не бажала визнавати своєї вини.

Рішенням у справі «Кривіцька та Кривіцький проти України» Суд встановлював баланс між інтересами сім'ї з двома неповнолітніми дітьми та фінансовими інтересами держави.

ПРИНЦИП ПРОПОРЦІЙНОСТІ

- ▶ Пошук під час вирішення конфлікту справедливого балансу публічних і приватних інтересів
- ▶ Засоби для обмеження прав повинні бути найменш обтяжливими для осіб, чії права порушуються

Наслідком такої перевірки є встановлення існування чи відсутності справедливого балансу між конкуруючими приватними і публічними інтересами.

Якщо засоби, ужиті державою для досягнення легітимної мети, **не становлять надмірного тягара для особи**, права якої обмежуються, – порушення немає.

Два «дзеркальні» приклади – рішення від 6.09.2005 р. у справі «Салов проти України» (заява № 65518/01) та «Вітренко проти України» (ухвала про прийнятність).

У справі «Салов проти України» ЄСПЛ, зокрема, зазначив:

115. Суд нагадує, що при оцінці співрозмірності втручання варто брати до уваги і такі чинники, як характер і суворість накладеного покарання (див. справу *Ceylan v. Turkey*, заява № 23556/94, § 49, ECHR 1999-I; справу *Skatka v. Poland*, заява № 43425/98, §§ 41–42, рішення від 27.05.2003 р.; зазначену вище справу *Сирпăнă and Mazăre v. Rumaniа* §§ 111–124). У справі заявника покарання у вигляді позбавлення волі терміном на 5 років умовно з випробувальним терміном на два роки, штраф у розмірі 170 українських гривень і наступне анулювання Донецькою обласною кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури свідцтва про право на заняття адвокатською діяльністю становило собою дуже суворе покарання.

116. Іншими словами, доводи, на які посилалась держава-відповідач, не були ані істотними, ані достатніми для обґрунтування того, що оскаржуване втручання було «необхідним у демократичному суспільстві». Крім того, рішення засудити заявника за обговорення інформації, що містилася у підробленому примірнику газети, про смерть Президента Кучми було явно неспіврозмірним переслідуній законній меті.

117. Відповідно, мало місце порушення ст. 10 Конвенції.

Якщо дотримано усіх складових «трискладового» тесту, втручання було правомірним і пропорційним.

«ФОН ГАННОВЕР ПРОТИ НІМЕЧЧИНИ»

Співвідношення прав, гарантованих ст. 8 та ст. 10 Конвенції

Перша справа – заява № 59320/00, рішення від 24.06.2004 р.

**Друга справа – заяви №№ 40600/08 і 60641/08,
рішення ВП від 7.02.2012 р.**

ЄСПЛ покладає на державу позитивний обов'язок балансувати між приватним і суспільним інтересами.

Показовим прикладом слугують два рішення «Фон Ганновер проти Німеччини», у яких Європейський суд з прав людини дійшов різних висновків. У фільмі про ЄСПЛ (8.24 – 8.48 – фрагмент, присвячений принцесі Кароліні) згадується лише перша справа – за заявою № 59320/00, рішення від 24.06.2004р. Однак дуже важливо знати, що є ще й друга справа (і це рішення Великої палати) – за заявами №№ 40600/08 і 60641/08, рішення ВП від 7.02.2012 р. В обох справах йшлося про баланс права на приватне життя і обов'язок преси повідомляти про питання, які становлять суспільний інтерес, в обох справах йшлося про публікацію фото принцеси. Однак чому були прийняті різні рішення?

Обставини, за яких були зроблені фотографії, події, які на них відображені, та характер публікацій були різні.

Перше рішення було прийнято ЄСПЛ 26.06.2004 р. за заявою № 59320/00. У цьому рішенні ЄСПЛ було визнано порушення ст. 8 Конвенції. Суд відзначив, що, хоча в окремих випадках громадськість має знати про певні обставини приватного життя публічних осіб, однак, з огляду на характер фото, Суд припустив, що якби й насправді існував інтерес громадськості до приватного життя заявниці (до того ж, пресі вигідно публікувати фотографії та статті про неї), то ця зацікавленість все одно мала б поступатися її праву на ефективний захист приватного життя. Суд вкотре наголосив на фундаментальній важливості захисту приватного життя, особливо в аспекті розвитку особистості людини, та зазначив, що кожна особа, зокрема та, яка відома громадськості, має законне право сподіватися на те, що її приватне життя буде захищене.

Проте друга справа, до якої призвела публікація у 2002 р. фото принцеси Ганноверської, де вона відпочивала на лижному курорті, поряд із публікацією про погане здоров'я князя Монако Реньє, викликала великий інтерес у суспільстві, а поведінка принцеси стала предметом обговорення. І якщо у 2004 р. ЄСПЛ захистив її приватне життя, у цій справі ЄСПЛ не визнав порушення ст. 8 Конвенції й зазначив, що інтерес до здоров'я правлячого князя і до того, чим займається у час його хвороби принцеса, становило суспільний інтерес.

«ФОН ГАННОВЕР ПРОТИ НІМЕЧЧИНИ»

Рішення ЄСПЛ від 7.02.2012 р.

1. обґрунтування Федеральним конституційним судом меж захисту з огляду на роль Конвенції і практики ЄСПЛ
2. визначення статусу заявниці – приватна чи публічна особа?

3. критерії
для
зважування
інтересів

Питання, варті уваги у справі Фон Ганновер (№ 2):

1) Обґрунтування Федеральним конституційним судом меж захисту з огляду на роль Конвенції і практики ЄСПЛ (пп. 41–53 рішення ЄСПЛ) і значення мотивування ... ЄСПЛ «вважає, що з огляду на мотивування, наведене німецькими судами, таке тлумачення не можна вважати необґрунтованим ...» (п. 118 рішення у справі «Фон Ганновер проти Німеччини» (№ 2) – порівняти з витягами у справах Серявіна та Гримковської).

- 2) Визначення статусу заявниці – приватна чи публічна особа?
- 3) Критерії для зважування інтересів:
 - що становить суспільний чи громадський інтерес
 - наскільки широко відомою є відповідна особа, і яка тема повідомлення
 - попередня поведінка відповідної особи
 - зміст, форма та наслідки публікації
 - обставини, за яких було зроблено фотографії

«КОНСТАНТІН МАРКІН ПРОТИ РОСІЇ»

Заява № 30078/06, рішення ВП від
22.03.2012 р.

*Непереконливість аргументів
Уряду, непідкріпленість жодними
статистичними даними (пп. 57–58),
голослівність припущень*

*Оцінка ґендерних стереотипів як
виправданості, з точки зору Уряду,
дискримінаційного ставлення*

Реалізація прав, гарантованих Конвенцією, має забезпечуватися без дискримінації (ст. 14 Конвенції, Протокол № 12).

У справі «**Константін Маркін проти Росії**» (*Konstantin Markin v. Russia*) військовослужбовець скаржився на порушення ст. 14 Конвенції у поєднанні зі ст. 8.

У день, коли народилася третя дитина, суд задовольнив клопотання дружини заявника про розлучення, і вона виїхала до іншого міста, залишився заявник з синами віком 11, 5 років і немовлям. Йому було надано відпустку тривалістю 3 місяці. Заявнику було відмовлено (в т.ч. в судовому порядку) в отриманні відпустки по догляду за дітьми (до досягнення 3 років найменшою дитиною), оскільки така відпустка надавалася лише жінкам-військовослужбовцям.

Крім того, суд зазначив, що заявник не довів, що він є єдиною особою, яка доглядає за дітьми, і суду були надані докази, що заявнику допомагали інші люди, зокрема мати дітей, в той час коли він, наприклад, відвідував судові засідання. Проте, коли найменшому сину виповнився 1 рік і 1 місяць, командир військової частини все-таки надав заявнику відпустку по догляду за дитиною до досягнення нею 3 років (з жовтня 2006 р. до 20 вересня 2008 р.).

У п. 48 цього рішення ЄСПЛ вказав, що його не переконує аргумент КС РФ в тому, що відмінність стосовно військовослужбовців чоловічої і жіночої статі щодо надання відпустки по догляду за дитиною виправдане особливою соціальною роллю матері у вихованні дітей. ЄСПЛ відзначив, що на відміну від відпустки у зв'язку з вагітністю і пологами і відповідної допомоги, орієнтованих насамперед на надання матері можливості відновлення після народження дитини і грудного годування за наявності такого бажання, відпустка по догляду за дитиною і відповідна допомога відносяться до наступного періоду часу і покликані забезпечити можливість залишатися вдома і особисто доглядати за дитиною. Незважаючи на відмінності, які можуть бути між матір'ю і батьком щодо їхнього ставлення до дитини, коли йдеться про догляд за дитиною в цей період часу, обидва батьки перебувають в «однаковій ситуації».

Далі, в пп. 57–58 рішення ЄСПЛ зазначив, що він вважає непереконливим ключовий аргумент на користь обмеження прав військовослужбовців чоловічої статі, висловлений КС РФ, про те, що масове взяття відпусток по догляду за дітьми військовослужбовцями негативно вплине на обороноздатність країни. ЄСПЛ вказав на відсутність конкретних доказів того, що надання військовослужбовцям-чоловікам права користуватися відпустками по догляду за дітьми може зашкодити національній безпеці, зокрема будь-яких експертних досліджень чи статистичних даних, які вказували б на те, скільки саме військовослужбовців-чоловіків, які мали б право на таку відпустку, фактично скористалися

б нею. Отже, твердження, що одночасне взяття відпусток військовослужбовцями чоловічої статі здатне потягти небоєздатність збройних сил, є безпідставним. Таким чином, зазначив ЄСПЛ, КС РФ поклав в основу свого рішення лише припущення, не зробивши спроби переконатися в його справедливості, використавши відповідну статистичну інформацію, чи вирішити конфлікт інтересів, що полягав, з одного боку, в забезпеченні ефективності управління збройними силами, а з іншого – в захисті військовослужбовців чоловічої статі від дискримінації в сфері їх сімейного життя і забезпеченні інтересів їх дітей. ЄСПЛ також додав, що ґендерні стереотипи, відповідно до яких жінка повинна насамперед займатися дітьми, а чоловік є годувальником сім'ї, самі по собі не виправдовують відмінне ставлення до них. ЄСПЛ додав, що його «особливо вразило» посилення КС РФ на те, що військовослужбовець-чоловік, який прийняв рішення самостійно здійснювати догляд за дитиною, може звільнитися з військової служби.

На думку ЄСПЛ, це ставить чоловіка перед складним вибором між доглядом за дитиною і військовою кар'єрою, а перед жінкою-військовослужбовцем такий вибір не стоїть. При цьому військовослужбовці-чоловіки у випадку вибору на користь догляду за новонародженою дитиною і звільнення з військової служби зіткнуться з проблемою пошуку роботи, яка б відповідала їх спеціалізації й становищу, яке вони займали в системі збройних сил. Таким чином, ЄСПЛ визнав позицію КС РФ недостатньо обґрунтованою і встановив порушення ст. 14 у поєднанні зі ст. 8 Конвенції.

ДАЛІ –
**ВИРІШЕННЯ СИТУАТИВНИХ ЗАВДАНЬ –
РОБОТА В МАЛИХ ГРУПАХ**

НОТАТКИ ДЛЯ ФАСИЛІТАТОРА

Роль фасилітатора

Завдання фасилітатора дискусії – допомагати слухачам у навчанні.

- Фасилітатор відповідальний за процес обговорення, а не за його зміст. Фасилітатор не очолює групу учасників, а спрямовує їх діяльність у потрібному напрямі.
- Фасилітатор акцентує увагу учасників на поставленому завданні, щоб вони змогли виконати його протягом відведеного часу.
- Фасилітатор слідкує за тим, щоб усі учасники групи, незалежно від їх ієрархічного становища в системі, мали можливість брати участь у процесі.
- Фасилітатор підтримує в аудиторії атмосферу конструктивної співпраці та взаємної поваги.

Поради для фасилітаторів

- На початку заняття задайте групі тон взаємної поваги.
 - Упевніться в тому, що всі знайомі між собою.
- Упевніться в тому, що всі чітко зрозуміли завдання. Розгляньте разом із групою вказівки для виконання завдання. Дайте слухачам можливість поставити запитання.
- Якщо потрібно, наголосіть на правилах – взаємній повазі та участі кожного. Можливо, запитайте в учасників, як вони планують виконувати завдання.
- Прослідкуйте, щоб у групі було обрано доповідача. Ця особа вестиме записи та доповідатиме про результати обговорення у групі.
- Дозвольте групі розпочати – дайте учасникам трохи часу, щоб освоїтися з темою та між собою.
- Якщо виникне потреба, поставте заздалегідь підготоване стартове питання.
- Під час роботи групи будьте уважні.
 - Якщо група працює добре, то найкраще, що може зробити фасилітатор, – мовчки спостерігати.
 - В ідеалі група має самостійно виконати поставлене завдання.
 - Завдання ставиться для слухачів, а не для фасилітатора.

- Однак фасилітатор має бути готовий втрутитися, щоб забезпечити продуктивне використання часу та вчасне виконання завдання.
- Слідкуйте за тим, щоб кожен член групи був задіяний.
 - Якщо хтось зі слухачів мовчить, запросіть його висловити свою думку.
 - Втручайтеся, якщо хтось монополізує процес.
- Слідкуйте за тим, щоб робота групи була зосереджена на поставленому завданні.
 - Будьте готові втрутитися, якщо група відхилиться від теми.
 - Спрямуйте обговорення таким чином, щоб повертати його до теми.
- Завершення заняття у групі.
 - Прослідкуйте за тим, щоб група виробила остаточний і узгоджений результат.
 - Переконайтеся, що доповідач готовий звітувати про роботу групи.
 - Завершіть заняття на позитивній ноті та подякуйте всім за участь.

ЗАВДАННЯ 1 ДЛЯ РОБОТИ В МАЛИХ ГРУПАХ

Мета завдання:

- вміти визначити статтю Конвенції, якою охоплюються правовідносини (звільнення з публічної служби, поширення інформації в соціальних мережах);
- вміти співвідносити національне законодавство з Конвенцією (практикою Суду);
- вміти аналізувати підстави втручання суб'єкта владних повноважень у права особи на відповідність Конвенції з позиції їх відповідності закону, наявності законних цілей (легітимної мети), необхідності в демократичному суспільстві та дотримання справедливого балансу;
- вміти застосовувати норми Конвенції як норми прямої дії та тлумачити законодавство в дусі ЄСПЛ.

Ознайомтеся з фабулами завдань для роботи в групах.

Дайте відповіді на запитання та обґрунтуйте їх.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ГРУПИ 1

К. звернувся з позовом до суду про скасування наказу про своє звільнення (за порушення присяги державного службовця) та поновлення на посаді секретаря судового засідання.

Підставою видання наказу про звільнення К. був акт за результатами службової перевірки за фактом оприлюднення в соціальній мережі «Facebook» матеріалів фото- та відеозйомки, здійснених під час весілля у замиському готелі. У цих матеріалах зафіксовано виїзд К. разом із суддею, який розглядає резонансну справу, в робочий час зі згаданого готелю.

К. посилався на втручання в його приватне життя (посилання на фото- та відеозйомку як на підставу для встановлення порушення присяги державного службовця в частині перебування в робочий час у замиському готелі, залучення вказаних матеріалів до матеріалів службової перевірки) та відсутність підстав для звільнення, оскільки не було складено акту про відсутність на робочому місці.

1. Під дію якої статті Конвенції підпадають правовідносини у цій справі?
2. Чи має місце втручання у право К.? У яке саме право? Чи охоплюється це право Конвенцією? Якою статтею? Обґрунтуйте.
3. Чи відповідає втручання, якщо воно має місце, принципу законності та необхідності в демократичному суспільстві, а також чи є воно пропорційним та спрямованим на захист суспільного інтересу для досягнення легітимної мети?
4. Яке рішення у справі ухвалили б ви?

НОТАТКИ ДЛЯ ФАСИЛІТАТОРІВ

Які найважливіші моменти можуть виникнути при обговоренні цього завдання?

Чи має місце втручання? Втручання має місце у право на приватне життя, гарантоване ст. 8 Конвенції. У чому воно виявилось? Зазвичай учасники мають низку думок щодо того, у чому саме виявилось втручання: у звільненні з роботи (право на професію), у поширенні фото та відео виїзду з готелю в мережі Інтернет, у проведенні службової перевірки, у виданні наказу.

Чи відповідає втручання критеріям «трискладового тесту»? Перевірка дотримання критеріїв для виправданості такого втручання: 1) наявність закону; 2) легітимна мета; 3) необхідність у демократичному суспільстві (пропорційність).

Якщо втручання – у звільненні на підстав наказу, то постає питання: чи відповідає оскаржуваний наказ вимогам законності та необхідності в демократичному суспільстві, а також чи є він пропорційний та спрямований на захист суспільного інтересу?

Наказ відповідає законові, якщо підстава для звільнення передбачена законом, закон відповідає критеріям «якості закону» (є доступним, передбачуваним тощо), а також дотримано процедури звільнення. Мета – забезпечення належного рівня функціонування органу (в цьому випадку – суду), виконання державним службовцем функціональних обов'язків на належному рівні, з підпорядкуванням правилам внутрішнього трудового розпорядку, в умовах, коли в суспільстві є підвищений інтерес до діяльності судової системи.

Отже, слід послідовно розглянути елементи «трискладового тесту».

Чи є закон (з вимогами щодо якості)? Такий закон є – стаття 30 Закону України «Про державну службу». Крім загальних підстав, передбачених Кодексом законів про працю України, державна служба припиняється у разі відмови державного службовця від прийняття або порушення присяги, передбаченої ст. 17 цього Закону. Щодо наявності закону учасники, як правило, не мають заперечень.

Чи є закон передбачуваним? Щодо цього можливі дискусії, однак, як правило, переважає думка, що державний службовець повинен був би розуміти, що перебуває в робочий час в іншому місці (заміському готелі), і що це є порушенням його посадових обов'язків. Також він має усвідомлювати, що до судової системи України існує підвищений суспільний інтерес, а працівники апарату – це «обличчя» судової системи, а також те, що в сучасних умовах відеокамери є всюди – в супермаркетах, на вулицях, в готелях, і «потрапити в об'єктив» насправді більше шансів, ніж не потрапити. Тому К. мав би передбачати, що його перебування в заміському готелі має цілком реальні шанси бути зафіксованим.

Чи дотримана законна процедура? Учасники можуть дискутувати стосовно того, чи є оприлюднення в соціальній мережі «Facebook» матеріалів фото- та відеозйомки достатньою підставою для проведення службової перевірки. Чи мало значення те, що не було складено акту про відсутність на робочому місці?

Чи має місце легітимна мета? Втручання виправдане як таке, що має законну (легітимну) мету, якщо воно здійснюється «в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб». Тобто в чому саме полягає легітимна мета звільнення особи за таких обставин? Учасники повинні чітко визначити легітимну мету. Якщо мета чітко не визначена, то її немає, вона надумана.

Зазвичай говорять про авторитет суду, а також про те, що мета звільнення за наявності викладених фактів полягає у такому: забезпечення сумлінного виконання службових обов'язків працівником; забезпечення недопущення дій і вчинків, що можуть зашкодити інтересам державної служби чи негативно вплинути на репутацію державного службовця, забезпечення належного рівня функціонування органу, виконання державним службовцем функціональних обов'язків на належному рівні з підпорядкуванням правилам внутрішнього трудового розпорядку.

Чи є втручання пропорційним? Це – важливий аспект втручання у право особи на професію (оскільки після звільнення за порушення присяги особа навряд чи може претендувати на зайняття посад в державному органі або на виконання функцій держави).

Межі приватності державних службовців, з огляду на те, що особа є працівником суду, є значно вужчими, аніж у «пересічних громадян». Слід брати до уваги також і те, що фото були виконані саме під час перебування особи в робочий час за межами суду – у замиському готелі. Однак звільнення з роботи за порушення присяги державного службовця – це доволі суворе покарання, тож чи було дотримано у цьому разі «справедливого балансу»?

Було чи ні втручання пропорційним у цьому випадку залежить від низки чинників: наскільки великий суспільний резонанс мала подія? Чи мало значення те, що секретар перебував в автомобілі з суддею? Є це порушенням присяги чи становить собою суто відсутність на робочому місці? Чи можливо було застосувати догану чи звільнити за прогул? Що переважає – суспільний інтерес чи право на професію за таких умов? Думки учасників можуть різнитися, однак важливо, щоб вони обговорили ці питання.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ГРУПИ 2

Громадський активіст Р. звернувся до окружного адміністративного суду з позовом до районної податкової інспекції про визнання незаконною відмови у наданні інформації з податкових декларацій дружини та повнолітнього сина (особи, яка є засновником приватного підприємства та приватним підприємцем відповідно) голови обласної державної адміністрації та просив зобов'язати надати вказану інформацію відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації».

Визначте правовідносини, що охоплюються ст. 8 Конвенції, і ті, що охоплюються ст. 10 Конвенції, у цій справі. Хто є суб'єктом прав, гарантованих цими статтями?

1. Чи було втручання у права, гарантовані Конвенцією? У чиї права і які саме? Обґрунтуйте.
2. Чи можлива абсолютна заборона надання інформації? Що має бути враховано при прийнятті рішення про надання інформації з податкової декларації з тим, щоб забезпечити баланс між правом на приватність і правом на інформацію?
3. Чи відповідає відмова у наданні інформації вимогам законності та необхідності у демократичному суспільстві, зокрема чи є відмова пропорційною та спрямованою на захист суспільного чи приватного інтересу?
4. Яке рішення у справі ухвалили б ви?

НОТАТКИ ДЛЯ ФАСИЛІТАТОРІВ

Які найважливіші моменти можуть виникнути при обговоренні цього завдання?

Насамперед, важливо уточнити, що йдеться саме про податкову декларацію, а не про інші її види, наприклад декларацію, передбачену Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції» чи Законом України «Про запобігання корупції», оскільки це зробило б завдання менш цікавим та дискусійним.

Адже відповідно до Закону «Про захист персональних даних» (ч. 3 ст. 5) персональні дані, зазначені у декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, оформлені за формою і в порядку, встановленими антикорупційним законодавством, не належать до інформації з обмеженим доступом, крім відомостей, визначених антикорупційним законодавством.

Не належить до інформації з обмеженим доступом інформація про отримання у будь-якій формі фізичною особою бюджетних коштів, державного чи комунального майна, крім випадків, передбачених ст. 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації».

Однак відсутність прямої згадки про податкову декларацію як про таку, що НЕ належить до інформації з обмеженим доступом, НЕ означає, що вона є інформацією з обмеженим доступом.

Основне в цьому завданні – встановити баланс прав, що гарантуються ст. 8 (на приватне життя членів сім'ї державних службовців високого рангу) і ст. 10 (правосупільства знати про їхній стиль життя та чи відповідає він їхнім доходам), при визначенні права отримати інформацію щодо статків дружини і сина високопосадовця).

Особи, щодо яких запитується інформація, є членами сім'ї публічної особи, уповноваженої на виконання функцій держави. Іноді учасники можуть додумувати умови: «з дружиною розлучився», «не підтримує стосунків», «вона не дає згоди», «син живе окремо» тощо. Варто залишатися у межах завдання.

Вказана інформація викликає суспільний інтерес та перебуває у володінні суб'єкта владних повноважень, була отримана ним на виконання повноважень, передбачених законом.

Чи має місце втручання? Стосовно кого?

Втручання має місце – у права скаржника (того, хто зробив запит), і воно полягає у відмові у наданні інформації, що викликає суспільний інтерес.

Щодо дружини і сина – втручання буде, якщо буде розкрита лише персоніфікована інформація (адреса, телефон, паспортні дані тощо). Однак чи становитиме втручання у приватне життя розкриття відомостей майнового характеру?

Перевірка дотримання критеріїв для виправданості втручання за ст.ст. 8–10 Конвенції – за «трискладовим тестом».

Чи відповідає відмова у наданні інформації вимогам законності та необхідності в демократичному суспільстві в інтересах легітимної мети, а також чи є відмова пропорційною та спрямованою на захист суспільного інтересу?

Чи є закон (з вимогами щодо якості)?

Закон є – Закон України «Про доступ до публічної інформації», ч. 2 ст. 6 якого зазначає сукупність вимог, за яких здійснюється обмеження доступу до інформації. Серед цих

вимог п. 3 – шкода від оприлюднення такої інформації має переважати суспільний інтерес в її отриманні.

Частина 5 цієї самої статті передбачає, що не може бути обмежено доступ до інформації про розпорядження бюджетними коштами, володіння, користування чи розпорядження державним, комунальним майном, у тому числі до копій відповідних документів, умов отримання цих коштів чи майна, прізвища, імена, по батькові фізичних осіб та найменування юридичних осіб, які отримали ці кошти або майно. Таким чином, наприклад, доступ до інформації про осіб, які отримали пільгові путівки, матеріальну допомогу, контракти на здійснення робіт/надання послуг тощо за бюджетні кошти, не може бути обмежено.

Чи має місце законна мета втручання?

Найчастіше відмова у наданні інформації обґрунтовується захистом персональних даних та відсутністю згоди з боку особи. Щодо захисту персональних даних – див. вище. Щодо згоди – дуже важливо наголосити, що згода стосується недержавних структур (крамниць, фітнес-центрів тощо) і не стосується державних органів (державні органи – податкова, МВС та інші) – вони не питатимуть згоди в особи на обробку її персональних даних; ці випадки треба розмежовувати.

Чи було втручання пропорційним?

Мотив, за яким орган (податкова інспекція) відмовив, та інформація, що запитувалася, – є ключовими. Чи правомірно відмовила податкова?

Суспільний інтерес, прозорість і відкритість діяльності суб'єктів владних повноважень є важливішими і більш захищеними, ніж право на приватність високопосадовців і їх сімей.

Яка необхідність захищати приватність? Може обмежуватися лише доступ до персоніфікованої інформації – до декларації в повному обсязі доступ обмежити не можна. Зростання кількості таких запитів свідчить про недовіру до влади. Якщо ця інформація запитується, обговорюється в суспільстві, це – симптом.

Порядок доведення законності походження майна в державних службовців – зворотний: «Доведіть, що ви це придбали на законні джерела доходів».

Немає шаблону. Завжди відбувається балансування: яка інформація запитується і чому її не можна надавати. Якщо немає обґрунтування у відмові надання інформації, яка становить суспільний інтерес, це буде порушенням.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ГРУПИ 3

Суддя Б. звернувся до окружного адміністративного суду з позовом до МВС України про визнання незаконними дій з фотофіксації порушення Правил дорожнього руху та поширення цієї інформації.

На фото були зображені водій – суддя Б. та пасажирка (невідома жінка), а також містилася позначка щодо часу створення фото, яка відповідає робочому часу судді.

Вказані фото були розміщені у соціальній мережі «Facebook» на сторінці Міністра внутрішніх справ України, пізніше продемонстровані в телевізійній передачі «Патруль» та розміщені на веб-сайті «Міський портал» під назвою «Причина відкладення розгляду справи: хто ця незнайомка?». Ці фото долучені до матеріалів адміністративної справи.

- 1. Визначте правовідносини, що охоплюються ст. 8 Конвенції, і ті, що охоплюються ст. 10 Конвенції у цій справі. Хто є суб'єктом прав, гарантованих цими статтями?*
- 2. Чи було втручання у права, гарантовані Конвенцією? У чиї права і які саме? Обґрунтуйте.*
- 3. Що має бути враховано при вирішенні цього спору?*
- 4. Чи відповідає оприлюднення фото вимогам законності та необхідності у демократичному суспільстві, зокрема чи є відмова пропорційною та спрямованою на захист суспільного чи приватного інтересу?*
- 5. Яке рішення у справі ухвалили б ви?*
- 6. Чи зміниться результат, якщо позивачем буде приватна особа (не суддя, не публічна особа)?*

НОТАТКИ ДЛЯ ФАСИЛІТАТОРІВ

Які найважливіші моменти можуть виникнути при обговоренні цього завдання?

Питання стосовно достовірності зображення. Якщо суддя оспорує незаконні дії з фотофіксації, то він вважає фото достовірним (слід уникати «додумування» умов завдання на кшталт того, чи не є це монтажем, «фейком» тощо).

Які обставини будуть враховані при прийнятті рішення?

Чи є втручання у право судді Б. на приватне життя? Обґрунтуйте.

Взагалі найбільш очевидне втручання – у право на приватне життя пасажирки. Саме її фото привернуло загальну увагу. Однак за умовами завдання не вона заявляє про порушення, а суддя Б. – щодо нього теж є втручання, що дістало вияву в поширенні фотографії з приватного життя судді. Проте, на відміну від пасажирки, у нього інший статус – він не приватна, а публічна особа.

Перевірка дотримання критеріїв для виправданості такого втручання:

Фотофіксація відповідає Закону – ст. 251 КУпАП. Мета – фіксація порушення ПДР та встановлення особи порушника.

Закон не передбачає фотофіксації пасажира. Однак не пасажирка, а водій (суддя) скаржиться на порушення.

Чи має місце законна мета втручання в право особи на приватне життя?

Суддя – особа, яка має застосовувати закон не лише стосовно інших, а й сам його дотримуватися. Тому з огляду на факт фотофіксації суддею порушення ПДР, а також на те, що ставиться під сумнів авторитет правосуддя (зокрема тим, що суспільний резонанс викликало повідомлення про перенесення судового засідання, а причину перенесення громадська думка пов'язує з подіями та особами, які були зафіксовані («Причина відкладення розгляду справи: хто ця незнайомка?»)), безперечно, законна мета існує.

Чи було втручання пропорційним при поширенні фото? Для забезпечення вказаних цілей, оскільки суддя є публічною особою, зазначена інформація становить суспільний інтерес, що превалює над його приватним життям.

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД. СТАТТЯ 6 КОНВЕНЦІЇ

КОЖЕН МАЄ ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

- ▶ *справедливий і публічний розгляд його справи*
- ▶ *упродовж розумного строку*
- ▶ *незалежним і безстороннім судом*
- ▶ *судом, встановленим законом*
- ▶ *який вирішить спір щодо прав і обов'язків цивільного характеру*

Стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція або ЄКПЛ) містить в собі багато процесуальних гарантій, як ті, що згадані власне у її тексті, так і ті, що в її тексті не згадані, проте розвинені практикою Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Наприклад, доступ до суду, виконання судових рішень, дотримання принципу правової визначеності – ці складові елементи з'явилися саме у практиці ЄСПЛ.

Перший пункт цієї статті стосується як цивільного, так і кримінального судочинства, тоді як *другий і третій пункти* – кримінальних справ.

Автономне тлумачення «прав та обов'язків цивільного характеру» та «кримінального обвинувачення» ЄСПЛ означає, що під перше можуть підпадати справи, які розглядаються в порядку не лише цивільного, а й господарського та адміністративного судочинства, а під друге – в порядку, передбаченому Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП).

ЩО Є «ЦИВІЛЬНИМИ ПРАВАМИ І ОБОВ'ЯЗКАМИ»?

- ▶ *«цивільні права і обов'язки» – усі приватні права і обов'язки незалежно від закону, що встановлює спосіб вирішення спору*
- ▶ *Є спірний «захищений інтерес» – право, передбачене національним законом, – ст. 6 Конвенції застосовується*

Оскільки ст. 6 ЄКПЛ відсилає до «цивільних» прав і обов'язків, може з'явитися хибне враження, що гарантії цієї статті поширюються лише на справи, що розглядаються судами за правилами цивільного процесу чи в судах цивільної юрисдикції. Однак це не так. Як свідчить практика ЄСПЛ, формальна кваліфікація права у внутрішньому праві держав-членів чи розгляд справи в суді іншої юрисдикції (наприклад, адміністративної чи господарської) не є перешкодою для визнання заяви прийнятною за ст. 6 Конвенції. Тому варто з'ясувати, який зміст вкладає Суд у поняття «цивільні права і обов'язки».

Передусім, згідно з практикою Суду поняття «цивільних прав і обов'язків» не може зводитися виключно до посилань на національне право відповідної держави. У кількох випадках Суд підтверджував свою позицію про те, що це поняття в контексті п. 1 ст. 6 Конвенції є «автономним», оскільки інше рішення може призвести до результатів, які будуть несумісними з предметом і метою Конвенції. Для того, щоб п. 1 ст. 6 Конвенції міг бути застосований в його «цивільній частині», необхідна наявність спору щодо «права» як такого, що визнане у внутрішньому законодавстві, а також щоб спір за своєю суттю стосувався цивільного права.

Оскільки Конвенція є «живим документом», який має тлумачитися в аспекті сучасних реалій, – а за роки, що минули з часу підписання ЄКПЛ, відносини в багатьох сферах дістали очевидного розвитку, – Суд у контексті змінених поглядів у суспільстві на правовий захист, який має надаватися фізичним особам у їхніх відносинах з державою, поширив сферу застосування п. 1 ст. 6 Конвенції на спори між громадянами та державними органами, зокрема на:

- спори щодо експропріації, скасування дозволу на будівництво, землевідведення та загалом рішення, що порушують право на володіння майном;
- спори щодо дозволів, ліцензій тощо, в т.ч. тих, що необхідні для ведення певного виду господарської чи професійної діяльності;
- спори щодо відрахувань у межах програми соціального забезпечення;
- спори між державними службовцями та державою тощо.

Незастосовність ст. 6 Конвенції (якщо можна передбачити, що заява у ЄСПЛ буде визнана непринятною) не має принципового значення для суддів на національному рівні, тим більш, що можуть застосовуватися інші статті Конвенції (наприклад, ст. 13). Незастосовність ст. 6 не означає, що національні суди не повинні застосовувати гарантії цієї статті Конвенції й відмовляти особі у справедливому судовому розгляді. Адже це – питання мінімального судового захисту за Конвенцією. У вітчизняному законодавстві передбачено принцип справедливого судового захисту щодо усіх справ.

ДОСТУП ДО СУДУ

Національне законодавство:

п. 2 ст. 6 КАС України

ст. 104 КАС України

Перешкоджають доступу до суду (формальний підхід):

ст. 105 КАС України – форма та зміст

ст. 106 КАС України – вимоги до позовної заяви

Справедливе здійснення правосуддя починається з надання особі гарантій доступу до суду, що забезпечує усі атрибути судової форми контролю. Доступ до суду повинен бути не формальним, а справжнім.

Будь-яке встановлене обмеження доступу до суду чи органу, що розглядає скарги, повинно переслідувати законну мету.

Хоча за певних обставин доступ до суду обумовлюється певними формальностями (наприклад, сплата судового збору, строки звернення тощо), однак він має бути передбачуваним (див. рішення у справі «Мельник проти України» (*Melnyk v. Ukraine*) від 28.03.2006 р., заява № 23436/03) і не бути такими, що унеможлиблює реалізацію цього права.

У одному зі своїх рішень – у справі «Голдер проти Сполученого Королівства» (*Golder v. the United Kingdom*) від 21.02.1975 р., заява № 4451/70 – ЄСПЛ зазначав, що, на думку Суду, було б немислимим, щоб ст. 6 Конвенції містила докладний опис наданих сторонам процесуальних гарантій у цивільних справах і не захищала б передусім те, що дає можливість практично користуватися такими гарантіями, – доступ до суду.

Такі ознаки процесу, як справедливість, публічність, розумність строків провадження, позбавляються сенсу, якщо немає судового провадження як такого. Крім того, дуже важливим є те, що право на доступ до суду є ефективним лише тоді, коли суди взмозі виносити рішення, що в певний момент набувають ознак обов'язковості й остаточності.

У рішенні у справі «Церква села Сосулівка проти України» (*Tserkva Sela Sosulivka v. Ukraine*) від 28.02.2008 р., заява № 37878/02, Суд зазначив, що заявник мав доступ до судів, проте жоден із них не розглянув по суті скарги заявника на неможливість користуватися церковною спорудою, оскільки вони вважали, що вони не мають юрисдикції розглядати такі питання, незважаючи на те, що процедури вимоги прийнятності було дотримано. Суд вважає, що така ситуація прирівнюється до відмови у здійсненні правосуддя, що суперечить власне суті права заявника на доступ до суду, що гарантується ст. 6 Конвенції.

Інший приклад – рішення у справі «Терем ЛТД, Чечоткін та Оліус проти України» (*Terem Ltd, Chechetkin and Olius v. Ukraine*) від 18.10.2005 р., заява № 70297/01 – справа була вирішена на національному рівні іншою юрисдикцією, після того, як попередньо одна відмовила.

У справі «Воловік проти України» (*Volovik v. Ukraine*) від 6.12.2007 р., заява № 15123/03, суд першої інстанції вирішував питання про прийняття апеляційної скарги щодо самого себе.

Звертаючись до обставин справи, ЄСПЛ зазначив, що чинні на той час положення ст. 294 та ст. 295 Цивільного процесуального кодексу 1963 р. передбачали «фільтрування» апеляційних скарг на рішення та ухвали суду першої інстанції, що здійснювалося тим самим судом, який мав право вирішувати питання стосовно прийнятності скарги. Підставами визнання апеляційної скарги неподаною були недодержання вимог щодо її форми та змісту, неподання протягом встановленого строку та несплата судового мита.

ПОЗБАВЛЕННЯ ДОСТУПУ ДО СУДУ

- ▶ *необґрунтоване залишення позовної заяви без розгляду*
- ▶ *відмова у відкритті провадження без зазначення суду, до якого особа має право звернутися*
- ▶ *закриття провадження у справі без зазначення суду, до якого особа має право звернутися*

Незважаючи на те, що формально заявник міг подати апеляційну скаргу на ухвалу від 27.01.2003р., вона, однак, мала пройти через суд першої інстанції. Апеляційний суд Запорізької області не міг розглянути апеляційну скаргу заявника, доки Жовтневий районний суд не вирішить передати її на розгляд. Уряд не зазначив про існування у національній правовій системі доступних гарантій від можливих свавільних відмов передати апеляційну скаргу до апеляційного суду. Таким чином, Суд вважає, що судам першої інстанції було надано неконтрольоване повноваження вирішувати, чи можна передати апеляційну скаргу на рішення цього самого суду до суду вищої інстанції. Така ситуація, ймовірно, може мати наслідком те, що апеляційну скаргу ніколи не буде передано до суду вищої інстанції, що й відбулося у справі заявника. Більш того, Суд звертає увагу на те, що заявник вніс зміни до апеляційної скарги з метою усунення недоліків відповідно до вказівок суду та вимог законодавства.

Ухвала суду, якою в передачі апеляційної скарги до вищої інстанції було відмовлено, виглядає занадто формалізованою та не відповідає власне меті розгляду на предмет прийнятності.

У справі «Чуйкіна проти України» (*Chuykina v. Ukraine*), рішення від 13.01.2011 р., заява № 28924/04, національні органи посилалися на те, що орган державної влади було ліквідовано без правонаступництва, що стало підставою для закриття провадження щодо цього органу. ЄСПЛ встановив, що ліквідація державної установи без правонаступництва не може звільнити державу від необхідності виконання рішення щодо ліквідованого органу. ЄСПЛ також зазначив, що «інший висновок дозволить державі використовувати такий підхід, щоб уникати сплати боргів своїх органів, особливо беручи до уваги те, що потреби, які змінюються, змушують державу часто змінювати свою організаційну структуру, включаючи формування нових органів та ліквідацію старих» (рішення від 15.07.2010 р. у справі «Нікітіна проти Росії» (*Nikitina v. Russia*), заява № 47486/07, п. 19). Подібний підхід слід застосовувати до судового провадження у справі проти державного органу, в якому особа оскаржує виконавче провадження, враховуючи, що це виконання було і залишається обов'язком держави, незалежно від того, який конкретно орган відповідає за виконання цієї функції у будь-який момент часу. Тому ліквідація відділу Державної виконавчої служби без правонаступництва у цій справі призвела до відмови заявниці у праві на вирішення суті її позову остаточним рішенням суду щодо відшкодування. Отже, Суд доходить висновку, що такою відмовою заявницю було позбавлено права на доступ до суду. Таким чином, у цій справі було порушення п. 1 ст. 6 Конвенції.

СУД, ВСТАНОВЛЕНИЙ ЗАКОНОМ

- ▶ наявність повноважень у судді, належний склад суду
- ▶ наявність достатніх повноважень для розгляду певної категорії справ та ухвалення відповідних рішень
- ▶ повноважний склад суду (в т.ч. дотримання правил автоматизованого розподілу справ)
- ▶ дотримання усіх правил підсудності

Текст ст. 6 Конвенції начебто свідчить про те, що її вимоги є дотриманими, якщо справу заявника розглянуто будь-яким національним судом, створеним на підставі закону. Однак Суд у кількох своїх рішеннях наголошував, що фраза «встановлений законом» стосується не тільки юридичного підґрунтя самого по собі існування суду, а й дотримання судом спеціальних норм, що регулюють його юрисдикцію.

У справі «Гуров проти Молдови» (*Gurov v. Moldova*), рішення від 11.07.2006 р., заява № 36455/02, ЄСПЛ визнав порушення п. 1 ст. 6 Конвенції через розгляд цивільної справи суддею, строк каденції якого на момент розгляду справи закінчився, натомість він продовжував виконувати свої повноваження, не маючи на те правових підстав.

У справі «Сокурєнко і Стригун проти України» (*Sokurenko and Strygun v. Ukraine*), рішення від 20.07.2006 р., заяви №№ 29458/04 та 29465/04, ЄСПЛ вказав Верховному Суду України на відсутність повноважень ухвалювати рішення, що його він ухвалив. Відповідно до ст. 111-18 Господарського процесуального кодексу Верховний Суд України, скасувавши постанову Вищого господарського суду, міг або повернути справу на новий розгляд до суду нижчої інстанції, або припинити провадження у справі. Натомість він залишив у силі постанову апеляційного суду, а такі дії не були передбачені Господарським процесуальним кодексом, що було підтверджено Урядом у його поясненнях (див. п. 19 рішення).

ЄСПЛ повторив, що у деяких випадках він визнавав, що найвищий судовий орган, уповноважений тлумачити закон, міг ухвалювати рішення, яке не було чітко визначено законом. Таке застосування закону, однак, мало винятковий характер, і зазначений суд надавав чіткі й вірогідні підстави для такого виняткового відступу від застосування своїх визначених повноважень (див. рішення у справі «Хуліо Боу Жиберт та Ель Хогар і ля Мода проти Іспанії» (*Julio Bou Gibert and El Hogar Y La Moda J. A. X. A. v. Spain*) (ухвала) від 13.05.2003 р., заява № 14929/02.

Проте у цій справі Верховний Суд України не надав жодних аргументів щодо прийняття такої постанови, виходячи за межі своїх повноважень шляхом свідомого порушення Господарського процесуального кодексу і ухвалення такого роду рішень, що, як зазначалося Урядом, стало звичайною практикою Верховного Суду України. На думку ЄСПЛ, перевищивши свої повноваження, які були чітко викладені у Господарському процесуальному кодексі, Верховний Суд України не міг вважатися «судом, встановленим законом» у визначенні п. 1 ст. 6 Конвенції.

НЕЗАЛЕЖНИЙ І БЕЗСТОРОННІЙ РОЗГЛЯД

Незалежний суд – відсутність втручання законодавчої та виконавчої влади у діяльність суду

Безсторонній суд – неупереджений, справедливий, об'єктивний

Критерії перевірки безсторонності:

- суб'єктивний
- об'єктивний

Принципи, які становлять основу незалежності й безсторонності суду, безпосередньо пов'язані з принципами, що визначають право на суд.

З практики ЄСПЛ випливає, що у діяльність судової влади не можуть втручатися ані законодавча, ані виконавча влада.

Питання незалежного суду розглядалося вже в одному з перших рішень проти України – у справі «Совтрансавто-Холдинг» проти України» (*Sovtransavto Holding v. Ukraine*), рішення від 25.07.2002 р., заява № 48553/99. ЄСПЛ зазначив, що він не може не звернути увагу на численні випадки втручання у провадження українськими органами державної влади на найвищому рівні. Якими б не були мотиви, надані Урядом на виправдання такого втручання, Суд вважає, що воно, з огляду на його зміст та спосіб здійснення, є таким, що суперечить поняттю «безсторонній та незалежний суд» в розумінні ч. 1 ст. 6 Конвенції. Підставою для такого висновку стали листи Президента України до голови Вищого арбітражного суду. 19.05.1998 р. М.Т. (народний депутат України) закликав Президента України «захистити інтереси громадян України». У той самий день своєю резолюцією Президент України знову звернув увагу Голови Вищого арбітражного суду на необхідність захисту інтересів держави (п. 22 рішення).

Як зазначив Суд у п. 80 свого рішення, врешті-решт, він не може не звернути увагу на численні випадки втручання в провадження українських органів державної влади на найвищому рівні. Якими б не були мотиви, що їх наводить Уряд на виправдання такого втручання, Суд вважає, що воно, з огляду на його зміст та спосіб здійснення (§§ 18, 20, 22, 24 вище), є таким, що суперечить поняттю «безсторонній і незалежний суд» в сенсі ст. 6 § 1 Конвенції.

Не спекулюючи щодо того, який вплив це втручання мало на хід судового розгляду, Суд констатує в контексті справи, що заявник міг об'єктивно мати побоювання стосовно незалежності та безсторонності судів. Ці випадки втручання з боку органів виконавчої влади свідчать, крім того, про брак поваги до власне функціонування судової гілки влади.

Справа «Мірошнік проти України» (*Miroshnik v. Ukraine*), рішення від 27.11.2008 р., заява № 75804/01 – військові суди (інституційна залежність).

Справа «Газета «Україна-Центр» проти України» (*Gazeta Ukraina-Tsentr v. Ukraine*), рішення від 15.07.2010 р., заява № 16695/04 – залежність від голови суду.

Для того, щоб встановити, чи може суд вважатися «незалежним» у розумінні п. 1 ст. 6 Конвенції, слід звернути увагу, *inter alia*, на спосіб призначення його членів і строк їхніх повноважень, існування гарантій проти тиску ззовні та на питання, чи створює орган видимість незалежного (див. рішення у справах «Фіндлей проти Сполученого Королівства» (*Findlay v. the United Kingdom*), від 25.02.1997 р., п. 73, Reports of Judgments and Decisions 1997-I та «Брудницька та інші проти Польщі» (*Brudnicka and Others v. Poland*), заява № 54723/00, п. 38, ECHR 2005-II). Суд наголошує, що поняття поділу влади між політичними органами виконавчої влади та судовою системою набуває в його практиці все більшого значення (див. рішення у справі «Стаффорд проти Сполученого Королівства» (*Stafford v. the United Kingdom*) [ВП], заява № 46295/99, п. 78, ECHR 2002-IV). Водночас ані ст. 6, ані будь-яке інше положення Конвенції не вимагає від держав дотримання будь-яких теоретичних конституційних концепцій стосовно дозволених меж взаємодії між гілками влади (див. рішення у справі «Клейн та інші проти Нідерландів» (*Kleyn and Others v. the Netherlands*) [ВП], заяви №№ 39343/98, 39651/98, 43147/98 та 46664/99, п. 193, ECHR 2003-VI).

Як правило, безсторонність означає відсутність упередженості та необ'єктивності. Згідно з усталеною

практикою Суду існування безсторонності для цілей п. 1 ст. 6 Конвенції повинно встановлюватися згідно із: (i) суб'єктивним критерієм, врахувавши особисті переконання та поведінку конкретного судді, тобто те, чи мав суддя особисту упередженість, або чи був він об'єктивним у цій справі, та (ii) об'єктивним критерієм, іншими словами, шляхом встановлення того, чи забезпечував власне суд та, серед інших аспектів, його склад, достатні гарантії для того, щоб виключити будь-який обґрунтований сумнів у його безсторонності (див., зокрема, рішення у справах «Фей проти Австрії» (*Fey v. Austria*), від 24.02.1993р., серія А № 255, пп. 28 та 30 та «Веттштайн проти Швейцарії» (*Wettstein v. Switzerland*), заява № 33958/96, п. 42, ECHR 2000-XII).

Проте між суб'єктивною та об'єктивною безсторонністю не існує беззаперечного розмежування, оскільки поведінка судді не тільки може викликати об'єктивні побоювання щодо його безсторонності з точки зору стороннього спостерігача (об'єктивний критерій), а й може бути пов'язана з питанням його або її особистих переконань (суб'єктивний критерій) (див. рішення у справі «Кіпріану проти Кіпру» (*Kyprianou v. Cyprus*) [ВП], заява № 73797/01, п. 119, ECHR 2005-XIII). Отже, у деяких випадках, коли докази для спростування презумпції суб'єктивної безсторонності судді отримати складно, додаткову гарантію надасть вимога об'єктивної безсторонності (див. рішення у справі «Пуллар проти Сполученого Королівства» (*Pullar v. the United Kingdom*) від 10.06.1996 р., п. 32, Reports 1996-III).

У цьому аспекті вигляд має певну важливість – іншими словами, «має не лише здійснюватися правосуддя – ще має бути видно, що воно здійснюється». Адже йдеться про довіру, яку в демократичному суспільстві суди повинні вселяти у громадськість (див. рішення від 26.10.1984 р. у справі «Де Куббер проти Бельгії» (*De Cubber v. Belgium*), серія А № 86).

Нарешті, концепції незалежності та об'єктивної безсторонності тісно пов'язані між собою та залежно від обставин можуть потребувати спільного розгляду (див. рішення у справі «Сасілор-Лормін проти Франції» (*Sacilor-Lormines v. France*), заява № 65411/01, п. 62, ECHR 2006-XIII). З огляду на факти цієї справи Суд вважає за доцільне розглядати питання незалежності та безсторонності разом.

БЕЗСТОРОННІСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

- ▶ **Справа «Білуха проти України»**, рішення від 9.11.2006 р., заява № 33949/02
- ▶ **Справа «Олександр Волков проти України»**, рішення від 9.01.2013 р., заява № 21722/11

Справа «Білуха проти України» (*Belukha v. Ukraine*), рішення від 9.11.2006 р., заява № 33949/02 – перша українська справа, в якій постала проблема безсторонності як елементу права на справедливий суд. У цій справі заявниця скаржилася на небезсторонність Артемівського суду та його голови, який розглядав її справу. Скарга заявниці ґрунтувалася на тому, що компанія-відповідач безкоштовно забезпечила суд ґратами для вікон, надала комп'ютер, а також відремонтувала опалювальну систему суду.

Стосовно суб'єктивного критерію, особиста безсторонність суду презюмується доти, доки не надано доказів протилежного. Європейський суд не був переконаний у тому, що у цій справі достатньо ознак, щоб вирішити, що судді Артемівського суду, які розглядали справу заявниці, виявили особисту упередженість. Стосовно об'єктивного критерію ЄСПЛ встановлював, окремо від поведінки голови, чи існували переконливі факти, які б могли свідчити про небезсторонність.

У цій справі Уряд не оспорував твердження заявниці стосовно того, що голова Артемівського суду, який одноособово розглядав справу заявниці в суді першої інстанції та чий рішення були залишені без змін судами вищих інстанцій, просив та безоплатно отримував певне майно від компанії-відповідача.

На думку Суду, за цих обставин побоювання заявниці щодо небезсторонності голови можна вважати об'єктивно виправданими.

Відтак, було встановлено порушення п. 1 ст. 6 Конвенції.

У справі «Олександр Волков проти України» (*Oleksandr Volkov v. Ukraine*), рішення від 9.01.2013 р., заява № 21722/11, ЄСПЛ встановив порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у зв'язку з відсутністю незалежності та безсторонності Вищої ради юстиції (далі – ВРЮ) з огляду на об'єктивні (процедура формування та персональний склад ВРЮ) та суб'єктивні (особиста неупередженість членів ВРЮ) критерії.

Процедуру формування ВРЮ ЄСПЛ визнав такою, що не відповідає Конвенції, оскільки на той час більшість членів ВРЮ призначалися органами законодавчої та виконавчої влади. Щодо її персонального складу, ЄСПЛ зазначив, що Міністр юстиції та Генеральний прокурор, які були матеріально, ієрархічно та адміністративно залежні від справи заявника у цих органах та не мали законодавчо забезпеченої можливості для самовідводу, не могли вважатися безсторонніми.

Крім того, Європейський суд зазначив, що оскільки судді ВАСУ, які переглядали рішення про звільнення заявника, підпадали під дисциплінарну юрисдикцію ВРЮ, вони не були незалежними та безсторонніми, що також становить порушення п. 1 ст. 6 Конвенції.

Як правило, безсторонність означає відсутність упередженості та необ'єктивності. Згідно з усталеною практикою Суду існування безсторонності для цілей п. 1 ст. 6 Конвенції повинно встановлюватися згідно із: (i) суб'єктивним критерієм, врахувавши особисті переконання та поведінку конкретного судді, тобто те, чи мав суддя особисту упередженість, або чи був він об'єктивним у цій справі, та (ii) об'єктивним критерієм, іншими словами, шляхом встановлення того, чи забезпечував власне суд та, серед інших аспектів, його склад, достатні гарантії для того, щоб виключити будь-який обґрунтований сумнів у його

безсторонності (див., зокрема, рішення у справах «Фей проти Австрії» (*Fey v. Austria*), від 24.02.1993р., серія А № 255, пп. 28 та 30 та «Веттштайн проти Швейцарії» (*Wettstein v. Switzerland*), заява № 33958/96, п. 42, ECHR 2000-XII).

Проте між суб'єктивною та об'єктивною безсторонністю не існує беззаперечного розмежування, оскільки поведінка судді не тільки може викликати об'єктивні побоювання щодо його безсторонності з точки зору стороннього спостерігача (об'єктивний критерій), а й може бути пов'язана з питанням його або її особистих переконань (суб'єктивний критерій) (див. рішення у справі «Кіпріану проти Кіпру» (*Kyprianou v. Cyprus*) [ВП], заява № 73797/01, п. 119, ECHR 2005-XIII). Отже, у деяких випадках, коли докази для спростування презумпції суб'єктивної безсторонності судді отримати складно, додаткову гарантію надасть вимога об'єктивної безсторонності (див. рішення у справі «Пуллар проти Сполученого Королівства» (*Pullar v. the United Kingdom*) від 10.06.1996 р., п. 32, Reports 1996-III).

РІВНІСТЬ СТОРІН У ПРОЦЕСІ

- ▶ *відсутність сприятливіших умов у наданні доказів та представленні позиції*
- ▶ *розуміння «справедливого балансу» між сторонами – вимагає, щоб кожній стороні надавалася розумна можливість представити справу в таких умовах, які не ставлять цю сторону в суттєво невігідне становище щодо другої сторони*

Важливим елементом справедливого судового розгляду є рівність сторін. Загалом, рівність сторін означає, що має бути рівне ставлення до сторін у справі, жодна зі сторін не повинна отримувати суттєві переваги.

Принцип рівності сторін також передбачає, що жодна з них не отримує сприятливіших умов для представлення своєї позиції або надання аргументів у разі відсутності іншої сторони.

У рішенні у справі «Менчінская проти Росії» (*Menchinskaya v. Russia*) від 15.01.2009 р., заява № 42454/02, ЄСПЛ дійшов висновку, що участь прокурора під час судового розгляду цивільного позову призвела до порушення принципу справедливості судового розгляду та принципу рівності сторін.

Заявниця внаслідок скорочення чисельності штату працівників у серпні 1998 р. була зареєстрована у центрі зайнятості. У березні 2000 р. вона подала позов до суду першої інстанції про стягнення заборгованості з виплати допомоги по безробіттю з урахуванням інфляції та відсотків у зв'язку з тим, що центр зайнятості здійснював виплату допомоги із суттєвою затримкою; до того ж, на її думку, вона була неправильно нарахована. Національний суд задовольнив позов заявниці частково. 2 та 25 жовтня 2000 р. заявниця подала апеляційну скаргу до суду з вимогою задовольнити позов у повному обсязі. 9 жовтня центр зайнятості подав апеляційну скаргу та посилавшись на те, що законодавство про працю не передбачає нарахування відсотків на допомогу по безробіттю, вимагав скасувати

рішення у цій частині. 12.10.2000 р. прокурор м. Норильська приніс протест щодо судового рішення, стверджуючи, що суд першої інстанції помилково застосував положення цивільного законодавства до трудових правовідносин та незаконно встановив необхідність нарахування відсотків за несвоєчасну виплату допомоги. Таким чином, прокурор просив суд апеляційної інстанції скасувати рішення у цій частині та підтримав судові рішення у частині, які відхилили інші вимоги заявниці. Копія протесту прокурора була вручена заявниці. Розглянувши апеляційні скарги і протест прокурора, апеляційний суд підтримав доводи центру зайнятості та прокурора, скасував рішення суду першої інстанції в частині нарахування відсотків за несвоєчасну виплату допомоги.

Заявниця скаржилася, що був порушений принцип рівності сторін під час судового розгляду її цивільного позову, посилавшись на п. 1 ст. 6 Конвенції, оскільки прокурор брав участь у судовому розгляді на стороні державного органу.

Посилаючись на свою практику щодо ролі прокурора за межами кримінальної сфери, Суд повторює, що у ряді випадків ЄСПЛ встановив, що навіть сама присутність прокурора чи аналогічних посадових осіб у судових розглядах, «активна» чи «пасивна», вважається порушенням п. 1 ст. 6 Конвенції (див. п. 31 рішення).

Незважаючи на те, що прокурор не брав участі у розгляді справи апеляційним судом, а протест був направлений заявниці, ЄСПЛ повторює, що з огляду на те, що прокурор чи аналогічна посадова особа надає рекомендації щодо задоволення чи відхилення апеляційної скарги і таким чином стає союзником або противником сторін, його участь може створити відчуття нерівності у сторін (див. п. 32 рішення).

Суд вважає, що вступ прокурора, безперечно, послабив позицію заявниці. Проте той факт, що аналогічна точка зору була представлена перед судом кількома сторонами, не обов'язково ставить протилежну сторону в «суттєво невідгідне» становище під час розгляду справи. У цьому разі залишається надати оцінку тому, чи був досягнутий «справедливий баланс», враховуючи участь прокурора, що повинен превалювати у позиціях сторін (див. п. 33 рішення).

Підтримка прокуратурою однієї зі сторін може бути, безперечно, виправдана за певних обставин, наприклад, під час захисту прав вразливих верств населення – дітей, інвалідів та інших, – які, як припускається, не в змозі захистити свої інтереси самі, або у випадках, коли постраждала велика кількість громадян від одного правопорушення, або коли потрібно захистити інтереси держави (див. пп. 34–35 рішення).

Суд вважає, що, хоча прокурор відповідно до національного законодавства мав юридичні підстави брати участь у судовому розгляді, ця справа не мала жодних особливих обставин, які могли б виправдати його вступ у процес (див. пп. 36–37 рішення).

Суд посилається на Резолюцію Парламентської Асамблеї 1604 (2003) щодо питання про роль прокуратури у демократичному суспільстві, керованому верховенством права (див. п. 19 рішення), яка передбачає, що жодна з ролей прокурора не повинна викликати жодного конфлікту інтересів або виступати як стримуючий чинник для фізичних осіб, які звернулися до держави за захистом своїх прав (див. п. 38 рішення).

Також ЄСПЛ відзначив, що тільки прокурор, проте не сторони, надав свої аргументи апеляційному суду в усній формі. ЄСПЛ дійшов висновку, що вступ прокурора у процес під час розгляду апеляційної скарги підірвав справедливості судового розгляду і принцип рівності сторін, чим було порушено п. 1 ст. 6 Конвенції (див. 39–40 рішення).

Однак, наприклад, у справі «Бацаніна проти Росії» (*Batsanina v. Russia*), рішення від 26.05.2009 р., заява № 3932/02, ЄСПЛ не визнав порушення ЄКПЛ. Суд підтвердив, що принцип рівності процесуальних можливостей сторін у судочинстві є одним із елементів більш широкої концепції справедливого судового розгляду в сенсі п. 1 ст. 6 Конвенції. Ця концепція потребує «справедливого балансу між сторонами у справі», при тому, що кожній стороні має бути забезпечена розумна можливість викласти суду

свою позицію у справі в умовах, які не ставлять одну сторону в суттєво невідгідне становище порівняно з її процесуальним опонентом (див. рішення у справі «Івон проти Франції» (*Yvon v. France*), від 24.04.2003 р., заява № 44962/98, § 31).

Вказуючи на свою практику стосовно ролі прокурорів поза сферою кримінального переслідування, ЄСПЛ підтверджує, що у низці справ присутність прокурора розглядалася як порушення п. 1 ст. 6 Конвенції (див. рішення Великої палати у справі «Мартіні проти Франції» (*Martinie v. France*) від 12.04.2006 р., заява № 58675/00, § 53).

В інших випадках ЄСПЛ досліджував, чи були подання до суду, внесені генеральним прокурором, доведені до відома заявника (сторони у справі), і чи мали сторони у справі можливість відповісти на ці подання (див. рішення у справах «Лобо Мачадо проти Португалії» (*Lobo Machado v. Portugal*) від 20.02.1996р., заява № 15764/89, § 31; «K.D.B. проти Нідерландів» (*K.D.B. v. the Netherlands*) від 27.03.1998р., заява № 21981/93, § 43; рішення Великої палати у справі «Гьоч против Туреччини» (*Göç v. Turkey*) від 11.07.2002 р., заява № 36590/97, § 55).

ЄСПЛ зазначив, однак, що у цій справі постають інші питання, оскільки позовні вимоги прокурора були доведені до відома суддів у справі, і заявниця скористалася передбаченою процесуальною можливістю дати відповідь на доводи прокурора. Тим не менш ЄСПЛ підтвердив, що оскільки прокурор, приймаючи процесуальний статус позивача, стає по суті союзником чи опонентом однієї зі сторін у справі, його участь у процесі здатна викликати в однієї зі сторін почуття нерівності (див. рішення у справі «Кресс проти Франції», § 81, рішення у справі «F.W. проти Франції» (*F.W. v. France*) від 31.03.2005 р., заява № 61517/00, § 27). ЄСПЛ підтвердив, що підвищена увага суспільства до питань відправлення правосуддя виправдовує увагу до того, щоб прокурор виглядав неупередженим і безстороннім (див. рішення у справі «Боржерс проти Бельгії» (*Borgers v. Belgium*) від 30.10.1991 р., § 24, серія А № 214-В).

ЄСПЛ вважає, що те, що аналогічна точка зору обстоюється в суді кількома сторонами, чи навіть та обставина, що власне справа була ініційована прокурором, не обов'язково ставить протилежну сторону в «суттєво невідгідне становище» при викладенні позиції у справі. Залишається встановити, чи участю прокурора у цій справі був дотриманий «справедливий баланс» між сторонами.

Позивач і відповідач мають рівні процесуальні права. ЄСПЛ не виключає, що підтримка прокурором однієї зі сторін може бути виправдана за певних обставин, наприклад, для захисту інтересів уразливих верств населення, які, як презюмується, не в змозі самостійно захистити свої інтереси, чи в тих випадках, коли відповідним правопорушенням зачіпаються інтереси багатьох громадян, або в тих випадках, коли захисту потребують власність або інтереси держави, які можна ідентифікувати. ЄСПЛ у цьому зв'язку відзначає, що у цивільній справі процесуальним опонентом заявниці виступала державна організація (порівняйте з рішенням від 21.07.2005р. у справі «Яворівская проти Росії» (*Yavorivskaya v. Russia*), заява № 34687/02, § 25). У справі стороною виступала також приватна особа, яка була глибоко зацікавлена в результатах розгляду цивільної справи. Хоч як ЮРАН, так і п. М. мали своїх представників під час розгляду справи у суді, ЄСПЛ вважає, що прокурор діяв в суспільних інтересах, хоч він подав позов до заявниці та її чоловіка (порівняйте з рішенням ЄСПЛ від 15.01.2009 р. у справі «Менчінская проти Росії» (*Menchinskaya v. Russia*), заява № 42454/02, § 37–40). Заявниця та її чоловік також були представлені в суді адвокатом і надали суду першої інстанції свої письмові та усні пояснення. У цій справі не було показано, що рішення прокурора ініціювати цивільне провадження не мало під собою правових підстав за російським законодавством, або що це рішення не вписувалося у рамки його розсуду звертатися до суду з позовом у зв'язку з конкретними обставинами справи. В обставинах цієї справи немає підстав вважати, що ініційована прокурором цивільна справа мала на меті неналежним чином вплинути на суд чи унеможливити здійснення заявницею ефективного захисту своїх інтересів (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Стіл і Морріс проти Сполученого Королівства» (*Steel and Morris v. the United Kingdom*), заява № 68416/01, § 67. Таким чином, на думку Суду, у цій справі був дотриманий принцип рівності процесуальних можливостей сторін в судочинстві, що потребує справедливого балансу у справі. Відповідно, порушення п. 1 ст. 6 Конвенції не було.

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Можливості суду встановлювати обставини:

- на підставі доказів, зібраних сторонами
- на підставі доказів, зібраних судом з власної ініціативи

Особливості адміністративного судочинства:

- покладення тягаря доказування на суб'єкта владних повноважень у ВСІХ категоріях справ;
- рівність у поданні доказів, при розгляді клопотань;
- рівна можливість учасників процесу на ознайомлення з матеріалами справи;
- рівність сторін у наданні суду своїх доводів;
- рівність у можливостях спростовувати доводи.

Питання для обговорення: чи можна вживати фразу «позивач не довів» у рішеннях адміністративних судів стосовно осіб, які не є суб'єктами владних повноважень, якщо обов'язок доведення завжди покладається на суб'єкта владних повноважень?

Співвідношення принципу диспозитивності (ч. 2 ст. 11 КАС України) та принципу рівності.

Принцип змагальності означає право особи (подавати якісь докази, доводи), проте це не звільняє суб'єкта владних повноважень від ОБОВ'ЯЗКУ доведення. Суб'єкти владних повноважень має ОБОВ'ЯЗКИ.

Приклад: судовою практикою пішла таким чином, що суд, наприклад, у справах про оскарження ППР з підстав донарахування грошових зобов'язань на підставі визнання господарської угоди такою, що не відбулася, визначає перелік документів,

ВАЖЛИВІСТЬ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ

У справі «**Надточій проти України**»,
рішення від 15.05.2008 р.,
заява № 7460/03:

важливі процесуальні гарантії
відсутні, і це піддає сумніву
справедливість провадження

які повинен надати позивач на підтвердження реальності господарської угоди, та витребує їх у позивача, а не у суб'єкта владних повноважень. У такий спосіб суд перекладає обов'язок доведення реальності господарської операції на позивача ВСУПЕРЕЧ вимогам КАС України (ч. 2 ст. 71). Хоча суд повинен перевіряти законність дій суб'єкта владних повноважень (ч. 3 ст. 2 КАС України) виходячи з документів, на підставі яких суб'єкт владних повноважень приймав рішення. Суд не повинен перевіряти, відбулася чи не відбулася ця господарська угода, натомість суб'єкт владних повноважень повинен доводити, що її не було.

Рівність у наданні доводів – останнє слово завжди має бути за приватною особою. Якщо суб'єкт владних повноважень змінює або надає додаткове обґрунтування своїй позиції, то суд зобов'язаний надати можливість приватній особі спростувати цю позицію, надати контраргументи тощо.

Звернути увагу: іноді принцип рівності розглядається як принцип недискримінації. Недискримінація – набагато ширше питання. Воно охоплюється ст. 14 Конвенції, Протоколом 12 до Конвенції. Розмежувати питання процесуальної рівності (в контексті ст. 6 Конвенції) та недискримінації (ст. 14 Конвенції і Протоколу 12).

У справі «Надточій проти України» (*Nadtochiy v. Ukraine*), рішення від 15.05.2008 р., заява № 7460/03, ЄСПЛ зауважує, що під час розгляду адміністративної справи щодо заявника останній відбував покарання за вироком суду в місцях позбавлення волі й не брав участі у адміністративному провадженні. ЄСПЛ зазначив, що доказів повідомлення заявника немає, а також Уряд не надав пояснення щодо практичної можливості участі заявника в судовому засіданні. Суд також звернув увагу на твердження заявника про те, що він не повинен був нести відповідальність за порушення митних правил, оскільки він знаходився у місцях позбавлення волі та не міг виконати своє зобов'язання щодо вивезення автомобіля. Із наявних матеріалів справи не вбачається, що національні суди намагалися з'ясувати, що сталося із транспортним засобом, або – що було б доречним за обставин справи – запитати у заявника, що сталося з автомобілем, та про його місцезнаходження. Натомість суд суто зазначив, що місцезнаходження транспортного засобу невідоме. Суд зауважує, що у провадженні, що розглядається, важливі процесуальні гарантії були відсутні, а також що ці процесуальні недоліки в аспекті обставин справи були достатньо серйозними, щоб піддати сумніву справедливість провадження.

ПУБЛІЧНІСТЬ

Відкрите судочинство встановлює баланс та надає стабільності усій судовій владі

Публічність передбачає:

- відкритість судових засідань
- доступ ЗМІ до судового засідання
- публічне проголошення рішення

Рішення у справі «**Лучанінова проти України**»
від 9.06.2011 р., заява № 16347/02

ЄСПЛ сформулював мету, яку переслідує право на відкрите судочинство, так: «Публічний характер процесу допомагає забезпечити справедливе судочинство шляхом захисту учасників процесу від необґрунтованих рішень та дозволяє суспільству контролювати відправлення правосуддя. Разом із публічним проголошенням судового рішення публічний характер засідань слугує забезпеченню належного інформування суспільства, насамперед через ЗМІ та через контроль з боку суспільства за судовим процесом».

Отже, крім приватного інтересу, це право переслідує й публічні інтереси – контроль суспільства за відправленням правосуддя, доступ до інформації про суд, відповідно – посилення довіри суспільства до справедливого характеру судочинства.

У справі «**Лучанінова проти України**» (*Luchaninova v. Ukraine*), рішення від 9.06.2011 р., заява № 16347/02, суддя, намагаючись вирішити справу з дотриманням розумних строків, порушив інший важливий принцип – публічності й відкритості.

Заявниця двічі не з'являлася в судові засідання: спершу перебувала на стаціонарному лікуванні сама – просила відкласти; вдруге просила відкласти засідання через стаціонарне лікування внука.

Суд, зробивши виїзне засідання до диспансеру, де перебував на лікуванні внук заявниці, попросив при цьому вийти інших пацієнтів. Розглянув справу у присутності адвоката, призначеного судом. Заслухав чотирьох свідків – працівників компанії, де працювала заявниця. Рішення прийняв того самого дня й визнав її винною.

Заявниця стверджувала, що провадження не було публічним, що їй не було надано адекватного часу та можливості на підготовку свого захисту, що вона не мала змоги забезпечити явку та допит свідків зі своєї сторони, оскільки їй заздалегідь не повідомили про засідання.

Нарешті, це рішення стало підставою для відмови заявниці у поновленні на роботі після її звільнення за крадіжку.

Рішенням у цій справі ЄСПЛ визнав порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у зв'язку із відсутністю публічного розгляду справи заявниці.

ОБҐРУНТОВАНІСТЬ СУДОВИХ РІШЕНЬ

- ▶ *Стаття 159 КАС України*
- ▶ *Судове рішення – законне і обґрунтоване*
- ▶ *Постанова Пленуму ВАСУ від 20.05.2013 р. № 7 «Про судові рішення в адміністративній справі»*

Законним є рішення, ухвалене судом відповідно до норм матеріального права з урахуванням юридичної сили правового акта національного законодавства, що регулює спірні правовідносини, подібні правовідносини (аналогія закону) або за відсутності такого закону – на підставі конституційних принципів і загальних засад права (аналогія права), принципів верховенства права з урахуванням судової практики Європейського суду з прав людини з дотриманням норм процесуального права.

Обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин в адміністративній справі, підтверджених тими доказами, що були досліджені під час судового розгляду справи (у судовому засіданні, у порядку скороченого чи письмового провадження) з урахуванням вимог ст. 70 КАС України щодо належності та допустимості доказів або обставин, які не підлягають доказуванню.

Частина 1 ст. 6 Конвенції зобов'язує суди вмотивовувати їхні рішення, та цю вимогу не можна розуміти як таку, що вимагає докладної відповіді на кожний аргумент.

ВАЖЛИВІСТЬ НАВЕДЕННЯ МОТИВІВ

- ▶ *Справа «Проніна проти України», рішення від 18.07.2006 р., заява № 63566/00: національні суди проігнорували положення Конституції*
- ▶ *Справа «Мала проти України», рішення від 17.11.2014 р., заява № 4436/07: судам слід наводити деталізовані та переконливі підстави своєї відмови приймати докази*

ЄСПЛ наголосив, що ч. 1 ст. 6 Конвенції зобов'язує національні суди вказувати на мотиви своїх рішень, проте це не можна розглядати як встановлення обов'язку давати докладну відповідь на кожен аргумент сторони процесу.

Суд вказав, що обсяг обов'язку національного суду наводити мотиви свого рішення може змінюватися залежно від природи такого рішення. Крім того, на думку Суду, необхідно взяти до уваги те, що сторона у судовому процесі сама обирає ті докази та аргументи, що їх вона наводить суду. Слід також зважати на відмінності у законодавчих положеннях, звичаєвих правилах, правовій думці з цього питання, у процедурах ухвалення та складання судових рішень, які існують у державах – учасниках Конвенції.

У справі «Проніна проти України» (*Pronina v. Ukraine*), рішення від 18.07.2006 р., заява № 63566/00, національні суди навіть не зробили спроби проаналізувати скаргу заявниці у аспекті конституційного положення. Хоча при розгляді справи заявниці кожною національною судовою інстанцією у відповідних судових документах містилося пряме посилання на ст. 46 Конституції України.

На думку ЄСПЛ, національні суди, цілком проігнорувавши аргумент заявниці щодо положення Конституції України, яке було важливим, конкретним та безпосередньо стосувалося цієї справи, не виконали своїх обов'язків, що впливали з Конвенції.

У справі «Мала проти України» (*Mala v. Ukraine*), рішення від 17.11.2014 р., заява № 4436/07, національний суд, маючи у справі два розрахунки розмірів аліментів, взяв до уваги один з них, не надавши оцінки жодному з них.

Цього не зробили ані апеляційний, ані касаційний суди, що є порушенням принципу належного відправлення правосуддя.

ЄСПЛ відзначив важливість того, що органам влади належить наводити деталізовані та переконливі підстави своєї відмови приймати доказ, запропонований заявником, особливо коли такий доказ має істотне значення для результатів провадження.

ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ

- ▶ *Один із істотних елементів принципу верховенства права*
- ▶ *В основі – «res judicata» – остаточність рішень («що вирішено – вирішено і не має переглядатися до нескінченності»)*
- ▶ **Має різні прояви:**
 - *один з визначальних принципів «належного урядування» (встановлення процедури і її дотримання)*
 - *частково співпадає з принципом законності (чіткість і передбачуваність закону, вимоги до «якості» закону)*

Цей принцип, як наголошує ЄСПЛ, означає, що жодна зі сторін не має права вимагати перегляду остаточного та обов'язкового рішення суду суто тому, що вона має на меті домогтися нового слухання справи та нового її вирішення.

Право сторони на суд було б абсолютно примарним, якби внутрішнє законодавство Високих Договірних Сторін передбачало можливість скасовувати остаточне рішення, яке набуло чинності, судом вищої ланки за поданням посадової особи (див. пп. 52–56 рішення у справі «Рябих проти Росії» (*Ryabukh v. Russia*) від 24.07.2003 р., заява № 52854/99).

Стосовно «належного урядування» див. Рекомендацію Комітету міністрів РЄ СМ/Rec (2007) 7 від 20.06.2007 р. «Про належне управління».

Стаття 6 – Принцип правової визначеності:

1. Суб'єкти владних повноважень діють відповідно до принципу правової визначеності.

2. Вони не повинні вживати жодних ретроактивних заходів, за винятком юридично визначених обставин.
3. Вони не втручаються у надані права та остаточні правові ситуації, за винятком випадків, коли це є абсолютно необхідним у суспільних інтересах.
4. В деяких випадках, зокрема при встановленні нових зобов'язань, має бути необхідним передбачити перехідні положення чи надати розумний строк для набрання чинності такими зобов'язаннями.

У рішенні у справі «Рисовський проти України» ЄСПЛ зазначав:

70. [...] Суд наголошує на особливій важливості принципу «належного урядування». Він передбачає, що у разі, коли йдеться про питання загального інтересу, зокрема якщо справа впливає на такі основоположні права людини, як майнові права, державні органи повинні діяти вчасно та в належний і якомога послідовніший спосіб (див. рішення у справах «Беєлер проти Італії» [ВП] (Beyeler v. Italy [GC]), заява № 33202/96, п. 120, ECHR 2000-I, «Онер'їлдіз проти Туреччини» [ВП] (Önerıldız v. Turkey [GC]), заява № 48939/99, п. 128, ECHR 2004-XII, «Megadat.com S.r.l. проти Молдови» (Megadat.com S.r.l. v. Moldova), заява № 21151/04, п. 72, від 8.04.2008 р., і «Москаль проти Польщі» (Moskal v. Poland), заява № 10373/05, п. 51, від 15.09.2009 р.). Зокрема, на державні органи покладено обов'язок запровадити внутрішні процедури, які посилять прозорість і ясність їхніх дій, мінімізують ризик помилок (див., наприклад, рішення у справах «Лелас проти Хорватії» (Lelas v. Croatia), заява № 55555/08, п. 74, від 20.05.2010 р., і «Тоскуце та інші проти Румунії» (Toscuta and Others v. Romania), заява № 36900/03, п. 37, від 25.11.2008 р.) і сприятимуть юридичній визначеності у цивільних правовідносинах, які зачіпають майнові інтереси (див. зазначені вище рішення у справах «Онер'їлдіз проти Туреччини» (Önerıldız v. Turkey), п. 128, та «Беєлер проти Італії» (Beyeler v. Italy), п. 119).

Справа «Желтяков проти України» (заява № 4994/04), рішення набуло статусу остаточного 9.09.2011 р.

42. Суд повторює, що право на справедливий розгляд судом, гарантоване п. 1 ст. 6 Конвенції, повинно тлумачитися в контексті Преамбули Конвенції,

яка, зокрема, проголошує верховенство права як частину спільного спадку Договірних Держав. Одним із основоположних аспектів верховенства права є принцип юридичної визначеності, який, *inter alia*, вимагає, щоб коли суди остаточно вирішили питання, їхнє рішення не ставилось під сумнів (див. рішення суду у справі «Брумареску проти Румунії» (Brumarescu v. Romania) [ВП], № 28342/95, п. 61, ECHR 1999-VII).

43. Цей принцип передбачає повагу до остаточності судових рішень та наполягає на тому, щоб жодна сторона не могла вимагати перегляду остаточного та обов'язкового судового рішення суто задля нового розгляду та постановлення нового рішення у справі. Відступи від цього принципу є виправданими лише тоді, коли вони обумовлюються обставинами суттєвого та неспростовного характеру (див. рішення у справі «Рябих проти Росії» (Ryabukh v. Russia), заява № 52854/99, п. 52, ECHR 2003-X).

44. Ця справа стосується рішення щодо нового розгляду справи, провадження у якій було завершено остаточним рішенням, у зв'язку з нововиявленими обставинами на вимогу сторони провадження. Така процедура сама по собі не суперечить принципів юридичної визначеності тією мірою, якою вона використовується для виправлення помилок правосуддя (див. рішення від 18.11.2004 р. у справі «Праведная проти Росії» (Pravednaya v. Russia), заява № 69529/01, пп. 27–28, та рішення від 6.12.2005 р. у справі «Попов проти Молдови» (№ 2) (Popov v. Moldova № 2), № 19960/04, п. 46). Однак Суд повинен визначити, чи була така процедура застосована у спосіб, сумісний зі ст. 6 Конвенції.

45. Суд зазначає, що рішення суду від 5.04.2000 р. не було оскаржено і стало остаточним. Понад сім років потому той самий суд скасував це рішення у зв'язку з тим, що експертний висновок, на якому воно ґрунтувалося, було підготовлено експертами, які діяли як приватні особи. Суд дійшов висновку, що Асоціація як сторона провадження не знала про цей факт у 2000 р. і не могла знати про нього до 2006 р.

46. Хоча саме національні суди оцінюють факти та надані їм докази (див., наприклад, рішення у справі

«Гарсія Руїс проти Іспанії» (Garcia Ruiz v. Spain) [ВП], № 30544/96, п. 28, ЕCHR 1999-I), Суд вважає, що такий висновок є сумнівним. Зокрема, Суд зазначає, що відсутність у висновку від 5.08.1999 р. печатки та реєстраційного номеру Бюро не приховувалась від суду або сторін протягом першого розгляду справи.

47. У будь-якому разі Суд вважає, що ситуація не вимагала такого грубого втручання в остаточне рішення суду. Немає жодних підстав вважати, що воно стосувалося серйозного порушення процесуальних норм. Також не стверджувалось, що висновок був «завідомо неправильним». Навпаки, місцевий відділ міліції відмовив у порушенні кримінальної справи за заявою голови Асоціації щодо вчинення злочину експертами, які готували висновок (див п. 14 рішення), у зв'язку з її необґрунтованістю.

48. Тому Суд вважає, що скасування судового рішення від 5.04.2000 р. було невиправданим, а тому мало місце порушення п. 1 ст. 6 Конвенції.

У справі «Христов проти України», рішення від 19.02.2009 р., йшлося про конфіскацію автомобіля за порушення митних правил. Так, власником автомобіля був громадянин Молдови, а заявник користувався ним на підставі довіреності. За рішенням суду першої інстанції автомобіль було конфісковано. 16.03.2000 р. на виконання судової постанови від 24.06.1999 р. автомобіль було продано на відкритих торгах за ціною 7970 грн. Отримані від реалізації автомобіля кошти було направлено до державного бюджету. Згодом рішення місцевого суду було скасоване обласним судом на тій підставі, що автомобіль не може бути конфісковано, оскільки заявник не був його власником. Це рішення набрало законної сили і було обов'язковим для виконання.

25.04.2002 р. за клопотанням митної служби про перегляд справи Голова Верховного Суду відновив провадження у справі заявника і, посилаючись на ст. 294 КУпАП, скасував винесену на користь заявника постанову від 23.10.2000 р. як необґрунтовану, залишивши, таким чином, у силі постанови районного суду від 24.06 і 14.10.1999 р. У постанові Верховного Суду зазначалося, зокрема, що згідно з положеннями митного законодавства, що застосовувалися у справі заявника, конфіскація

автомобіля допускалася незалежно від того, чи був заявник його власником. Листом від 6.08.2004 р. митна служба повідомила заявника про постанову Верховного Суду від 25.04.2002 р. і передала йому копію цього документа. Заявник стверджував, що до зазначеного моменту йому не було відомо про цю постанову.

ЄСПЛ визнав, що винесена на користь заявника остаточна та обов'язкова до виконання судова постанову від 23.10.2000 р. наділила його правом володіти майном у значенні ст. 1 Першого протоколу, оскільки надала заявникові юридичну підставу для отримання компенсації за неправомірну конфіскацію автомобіля. Скасування судової постанови від 23.10.2000 р. Верховним Судом становило втручання у право заявника, захищене ст. 1 Першого протоколу. Вирішуючи питання про те, чи було втручання виправданим, Суд зауважив про необхідність підтримання «справедливої рівноваги» між загальним інтересом суспільства та захистом основних прав конкретної особи. Необхідну рівновагу не буде забезпечено, якщо відповідна особа несе «особистий і надмірний тягар» (див. рішення у справі *Брумареску*, п. 78).

Також ЄСПЛ зауважив, що аргумент Уряду про те, що оскаржуване втручання здійснено в суспільних інтересах, схожий на доводи Уряду, подані в контексті п. 1 ст. 6 Конвенції. Оскільки наявність у цій справі порушення п. 1 ст. 6 Конвенції уже встановлено, Суд доходить висновку, що, хоча виправлення помилок у застосуванні закону, безперечно, становить «суспільний інтерес», в обставинах цієї справи таке виправлення здійснювалося на порушення основоположного принципу юридичної визначеності. Зважаючи на ці обставини, Суд визнав, що «справедлива рівновага» виявилася порушеною, й що заявник ніс особистий і надмірний тягар. Це означає, що було порушено ст. 1 Першого протоколу.

ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ В КОНТЕКСТІ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

- ▶ Повноваження вищих судових органів стосовно перегляду мають реалізовуватись для виправлення судових помилок та недоліків судочинства, а не для здійснення нового судового розгляду
- ▶ При цьому перегляд не повинен фактично підмінити собою апеляцію, а власне можливість існування двох точок зору щодо одного й того самого предмету не є підставою для нового розгляду

Повноваження вищих судових органів стосовно перегляду мають реалізовуватись для виправлення судових помилок та недоліків судочинства, а не для здійснення нового судового розгляду.

У справі «Олександр Волков проти України» (*Oleksandr Volkov v. Ukraine*), рішення від 9.01.2013р., заява № 21722/11, заявник стверджував, що застосування строку давності притягнення до дисциплінарної відповідальності у його справі було важливим для забезпечення принципу юридичної визначеності. Не застосувавши жодного строку давності в його справі, державні органи порушили його право на справедливий судовий розгляд.

ЄСПЛ зазначив, що незгода заявника з обраною процедурою є питанням тлумачення національного права, що насамперед є компетенцією національних органів. Проте ЄСПЛ повинен перевірити, чи відповідає спосіб, який тлумачиться та застосовується національне законодавство, принципам Конвенції, як відповідні норми тлумачаться у контексті практики Суду (див. рішення у справі «Скордіно проти Італії (№ 1)» (*Scordino v. Italy (№ 1)*) [ВП], заява № 36813/97, пп. 190 та 191, ECHR 2006-V).

ЄСПЛ вважав, що ВАСУ достатнім чином обґрунтував, чому провадження відбувалося за процедурою, відмінною від тієї, на яку посилався заявник (див. п. 37 рішення). Застосування іншої процедури не може вважатися непередбачуваним, свавільним або явно необґрунтованим. Проте слід з'ясувати питання, чи вплинула на справедливість провадження стверджувана відсутність конкретної гарантії, на яку він посилався, а саме відсутність

строку накладення дисциплінарного стягнення за «порушення присяги» судді.

ЄСПЛ вважав (див п. 137 рішення), що строки давності слугують кільком важливим цілям, а саме: забезпеченню юридичної визначеності та остаточності, захисту потенційних відповідачів від незаявлених вчасно вимог, яким може бути важко протистояти, та запобіганню будь-якій несправедливості, яка могла б виникнути, якби від судів вимагалось виносити рішення щодо подій, що мали місце у віддаленому минулому, на підставі доказів, які через сплив часу стали ненадійними та неповними (див. рішення від 22.10.1996 р. у справі «Стаббінгз та інші проти Сполученого Королівства» (*Stubbings and Others v. the United Kingdom*), п. 51, Reports 1996-IV). Строки давності є загальною рисою національних правових систем договірних держав щодо кримінальних, дисциплінарних та інших порушень.

Що стосується справи заявника, ЄСПЛ відзначив, що факти, які розглядалися ВРЮ у 2010 р., стосувалися 2003 та 2006 років, тому заявник був поставлений у скрутне становище, оскільки він мав будувати свій захист щодо подій, деякі з яких відбулися у віддаленому минулому. З рішення ВАСУ у справі заявника та доводів Уряду вбачається, що національне законодавство не передбачало жодних часових обмежень для проваджень щодо звільнення з посади судді за «порушення присяги». ЄСПЛ вважає, що такий підхід, коли строк притягнення до дисциплінарної відповідальності у дисциплінарних справах, які стосуються суддів, є невизначеним, становить серйозну загрозу принципів юридичної визначеності. За цих обставин ЄСПЛ дійшов висновку, що у цьому полягало порушення п. 1 ст. 6 Конвенції.

ТРЕНІНГ «ЗАСТОСУВАННЯ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ТА ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПРАВОСУДДЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ»

Дата, місце

Індивідуальне завдання №2

ТЕМА: ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

П.І.П.: _____

ЗАВДАННЯ: ПРИГАДАЙТЕ ЗМІСТ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД, ГАРАНТОВАНОГО СТ. 6 КОНВЕНЦІЇ (ЗА ЗАПРОПОНОВАНИМ ЗРАЗКОМ):

Елемент змісту	Рішення ЄСПЛ
Суд, встановлений законом	«Сокурєнко і Стригун проти України»

ЗАВДАННЯ 2 ДЛЯ РОБОТИ В ГРУПАХ

Ознайомтеся з фабулою справи, дайте відповіді на запитання та обґрунтуйте їх.

У 2006 р. до Київського районного суду м. Одеси звернулась громадянка Г. (1940 року народження) з позовом до Українського національного фонду «Взаєморозуміння і примирення», експертної та апеляційної комісії Українського національного фонду «Взаєморозуміння і примирення» про визнання відмови у призначенні компенсаційних виплат протиправною та скасування рішення апеляційної комісії Українського національного фонду «Взаєморозуміння і примирення».

У справі призначалося 15 судових засідань, з яких 9 було відкладено з таких підстав:

- *два – неприбуття в судове засідання представника відповідача та відсутності належного повідомлення його про судове засідання;*
- *три – неприбуття в судове засідання представника відповідача, повідомленого належним чином;*
- *два – зайнятість судді в іншій справі;*
- *два – знаходження судді на лікарняному.*
- *Двічі у справі оголошувалася перерва.*

6.10.2006 р. – прибули сторони, позивачка після вручення заперечень на позовні вимоги просила суд надати час для ознайомлення з ними. Клопотання судом було відхилено та розпочато розгляд справи по суті. За клопотанням представника відповідача про необхідність ознайомлення з матеріалами справи в розгляді справи була оголошена перерва.

30.01.2007 р. – прибули сторони, після долучення відповідачем доказів позивачка просила надати час для ознайомлення з ними та обговорення позиції з юристом, судом відмовлено у задоволенні цього клопотання.

15.06.2007 р. – за заявою позивачки провадження у справі зупинено у зв'язку із погіршенням її стану здоров'я.

3.09.2007 р. – провадження у справі поновлено. У зв'язку зі встановленням позивачці 1 групи інвалідності на стороні позивача у справу вступив прокурор.

Ухвалою від 26.12.2007 р. провадження у справі закрито з тих підстав, що рішення апеляційної комісії Фонду є остаточним та не підлягає оскарженню, що була оскаржена позивачкою.

Апеляційне провадження відкрито 30.05.2008 р., 9.04.2009 р. ухвалу суду першої інстанції скасовано з направленням справи на продовження розгляду.

15.05.2009 р. Київський районний суд м. Одеси поновив провадження у справі, при цьому під час розгляду справи він тричі відкладав судові засідання:

- у зв'язку з неявкою сторін, належно повідомлених (двічі);
- у зв'язку з неявкою відповідача за відсутності належного його повідомлення.

Ухвалою від 25.12.2009 р. справу передано до Одеського окружного адміністративного суду у порядку ст. 22 КАС України.

Після проведення належної підготовки справи до розгляду, судом 16.08.2010 р. ухвалено постанову про відмову у задоволенні позову в повному обсязі. Постанова обґрунтована тим, що 31.12.2006 р. в Україні програму здійснення компенсаційних виплат жертвам рабської та примусової праці націонал-соціалізму за рахунок коштів німецького Фонду «Пам'ять, відповідальність та майбутнє», партнером якого був Фонд «Взаєморозуміння і примирення», було завершено.

Рішення суду першої інстанції набрало законної сили 9.11.2011 р. після розгляду апеляційної скарги позивачки.

Запитання до учасників:

1. *Які обставини повинен урахувати суд в контексті ст. 6 Конвенції?*
2. *Чи має місце порушення принципів, закріплених у ст. 6 Конвенції? Якщо так, то яких?*
3. *Чи відповідає конвенційним стандартам розумності строк розгляду вказаної справи?*
4. *Які з критеріїв можуть бути враховані в процесі оцінювання розумності строку розгляду вищенаведеної справи?*
 - складність справи;
 - поведінка заявника та поведінка органів державної влади (насамперед суду);
 - важливість питання, яке перебуває на розгляді суду, для заявника.

5. Чи було дотримано судом принципу рівності сторін під час розгляду клопотань?
6. Чи вплинув вступ прокурора в судовий процес на забезпечення принципу рівності сторін?
7. Чи дотримано принципу юридичної визначеності?

Мета завдання

Вміти визначити статтю Конвенції, якою охоплюються правовідносини; визначити відносини учасників процесу між собою та з судом; вміти співвіднести національне законодавство з Конвенцією (практикою Суду); вміти визначити поняття «розумний строк» в адміністративному процесі, виокремити критерії його оцінювання, проаналізувати передумови порушення зазначеного строку та важливість його дотримання. Розуміти принцип рівності сторін у судовому процесі, практично застосовувати його вимоги. Вміти виокремити принцип юридичної визначеності.

Очікувані відповіді

- Які обставини повинен враховувати суд у контексті ст. 6 Конвенції?
 - актуальність справи для позивачки; рівність сторін у поданні клопотань; участь прокурора на стороні позивача; можливість оскарження до суду рішення апеляційної комісії; дотримання предметної підсудності.
- Чи наявне порушення принципів, закріплених у ст. 6 Конвенції, і якщо так, то яких?
 - так, а саме розумності строку, рівності сторін, доступу до суду.
- Чи відповідає конвенційним стандартам розумності строк розгляду вказаної справи?
 - ні, не відповідає, оскільки він був невиправдано тривалим.
- Які з критеріїв – складність справи, поведінка заявника та поведінка органів державної влади (насамперед суду) та важливість питання, яке перебуває на розгляді суду, для заявника, можуть бути враховані в процесі оцінювання розумності строку розгляду вищенаведеної справи?
 - поведінка відповідача (неодноразові неприбуття до суду, неподання доказів);
 - поведінка суду (необґрунтовані відкладення розгляду справи, тривалі перерви)

між судовими засіданнями; невжиття заходів, спрямованих на розгляд справи за відсутності відповідача, повідомленого належним чином);

- важливість питання для заявника, оскільки це – особа похилого віку та інвалід; також слід враховувати, що це – компенсація фізичних та моральних страждань під час ВВВ; обмеженість строку виплати запитуваної компенсації.*
- Чи дотримано судом принципу рівності сторін під час розгляду клопотань?
 - Ні, оскільки судом надавалася перевага представнику відповідача під час вирішення клопотання про надання часу для збирання додаткових доказів та відкладення розгляду справи, в той час як позивачці було відмовлено у задоволенні клопотання про оголошення перерви в судовому засіданні для ознайомлення з матеріалами справи.*
- Чи вплинув вступ прокурора в судовий процес на забезпечення принципу рівності сторін?
 - вступ у справу прокурора мав на меті урівняти становище сторін.*
- Чи дотримано принципу доступу до суду?
 - вважаємо, що судом при закритті провадження у справі порушено вказаний принцип, оскільки суд зазначив про неможливість судового оскарження рішення комісії, крім того, мало місце порушення предметної підсудності, що потягло надмірно тривалий розгляд справи та, як наслідок, позбавлення позивачки можливості отримати відповідну компенсацію.*

Аргументуйте відповідь.

НОТАТКИ ДЛЯ ФАСИЛІТАТОРІВ

1. Як можливо охарактеризувати поведінку позивачки?
 - Здебільшого поведінка позивачки була спрямована на швидкий розгляд справи.*
2. Чи наявний у цій справі компонент «складність справи»?
 - Ні, оскільки була відсутня необхідність витребування та дослідження великого обсягу доказів у справі.*
3. Яку оцінку ви надасте організації розгляду справи судом?
 - У першому провадженні судом не було проведено належної підготовки справи до судового розгляду, що призвело до порушення предметної підсудності та порушення строків розгляду справи;*

4. Чи є важливим для позивачки питання, що становило предмет позову у справі, що розглядалася?
- Так, предмет позову є дуже важливим для позивачки виходячи з такого: 1) позивачка є особою похилого віку, інвалідом; 2) вона просила про компенсацію фізичних та моральних страждань під час ВВВ; 3) обмеженість строку виплати запитуваної компенсації.
5. Які дії необхідно було вжити суду для розгляду справи у строк, визначений законом (розумний строк)?
- Визначити предметну підсудність при вирішенні питання про відкриття провадження; визначити склад осіб у справі; вжити заходів, передбачених ст. 11 та ст. 128 КАС України.
6. Який строк був би достатнім для надання своєчасного (без невинуватих зволікань) судового захисту порушених прав, свобод та інтересів позивачки?
- Від 3 тижнів до одного місяця.
7. Чи можливо було б виконати рішення суду у разі, якщо воно було б позитивним для позивачки?
- Неможливо, оскільки внаслідок необґрунтованого надмірно тривалого розгляду справи минув строк для виплати компенсації відповідним категоріям громадян.
8. Чи дотримано судом принципу рівності сторін під час розгляду справи в повному обсязі?
- Ні, оскільки судом надавалася перевага представнику відповідача під час вирішення клопотань про надання часу для збирання додаткових доказів, та відкладення розгляду справи, в той час як позивачці було відмовлено у задоволенні клопотання про оголошення перерви в судовому засіданні для ознайомлення з матеріалами справи.
9. Чи вплинув вступ прокурора у справу на забезпечення принципу рівності сторін?
- Вступ у справу прокурора мав на меті урівняти становище сторін.
10. Яким чином вплинуло на права особи, закріплені у ст. 6 Конвенції, закриття провадження у справі?
- Було порушено принцип доступу до суду, що призвело до порушення строку розгляду справи.

ПОШУК РІШЕНЬ ЄСПЛ У БАЗІ ДОКУМЕНТІВ HUDOC

HTTP://HUDOC.ECHR.COE.INT/SITES/RUS

HUDOC – інформаційно-правова система, що дозволяє знайомитися з практикою ЄСПЛ. Розміщена на офіційному сайті Суду. Містить десятки тисяч постанов та рішень Суду, викладення фактів, узагальнених висновків, повідомлень у справах, справ в стадії комунікації, публікацій та інших документів.

Офіційні мови системи (інтерфейс) – англійська, французька. Додаткові – турецька, російська.

У системі містяться документи, перекладені іншими мовами. Як правило, такі переклади здійснюються урядами держав-членів, неурядовими організаціями.

The screenshot displays the HUDOC search interface. At the top, there is a search bar and a 'SEARCH' button. Below the search bar, there are links for 'Useful Links', 'Preferences', 'Advanced Search', 'Help', and 'Other Languages'. The main content area is divided into two columns. The left column, titled 'NARROW YOUR SEARCH', contains a 'DOCUMENT COLLECTIONS' section with a tree view of filters: Case-Law (927), Judgments (927), Decisions (0), Communicated Cases (0), Legal Summaries (0), Advisory Opinions (0), Reports (0), Resolutions (0), and Execution (0). The right column shows search results for 'Ukraine'. The top result is 'CASE OF GUKOVYCH v. UKRAINE' with a date of 20/10/2016. The second result is 'CASE OF VINNIYCHUK v. UKRAINE' with a date of 20/10/2016. The third result is 'CASE OF IRINA SMIRNOVA v. UKRAINE' with a date of 13/10/2016. The fourth result is 'CASE OF KONOVALCHUK v. UKRAINE' with a date of 13/10/2016. The fifth result is 'CASE OF PIVOVARNIK v. UKRAINE' with a date of 06/10/2016. At the bottom of the left column, there is a 'FILTER' section with 'LANGUAGE' and 'IMPORTANCE' filters. The 'LANGUAGE' filter shows 'English (927)', 'French (927)', and 'Ukrainian (113)'. The 'IMPORTANCE' filter shows '3 (710)', '2 (185)', and '1 (17)'. The search results are sorted by 'Relevance' and show 927 results found.

СТАРТОВА СТОРІНКА HUDOC (рос.)

The screenshot displays the HUDOC search interface in Russian. At the top, there is a search bar with a magnifying glass icon and a 'НАЙТИ' (Find) button. Below the search bar, there are navigation links: 'Полезные ссылки' (Useful links), 'Опции' (Options), 'Расширенный поиск' (Advanced search), 'Справка' (Help), and 'Другие языки' (Other languages). The main content area is divided into two columns. The left column contains a 'Сузить поиск' (Narrow search) section with a tree view of document categories. The right column shows search results for '51941 Результат поиска' (51941 Search results). The results list includes 'CASE OF VARDANYAN AND NANUSHYAN v. ARMENIA', 'CASE OF LES AUTHENTIKS AND SUPRAS AUTEUIL 91 v. FRANCE', 'CASE OF KANAGINIS v. GREECE', 'AFFAIRE KANAGINIS c. GRÈCE', and 'CASE OF TER-SARGSYAN v. ARMENIA'. Each result entry provides details such as the case number, available language versions, the date of the decision, and the court (e.g., Суд (Первая Секция) - Court (First Section)).

Для спрощення розуміння починаємо працювати з системою з російським інтерфейсом.

Це – стартова сторінка. (Щоб переключитися на інші інтерфейси (мови) натисніть «Другие языки» у верхньому правому кутку сторінки).

Документи можна знайти за різними критеріями:

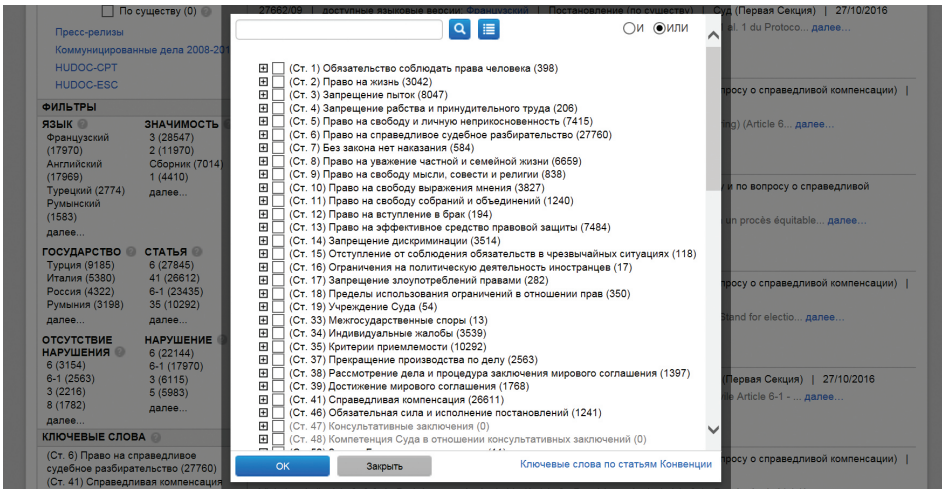
1. ЗВУЖЕНИЙ ПОШУК (стовпчик зліва):

- Категорію документів (відмічається галочкою); або «Пресс-релизы», «Коммуницированные дела»;
- Фільтри;
- Ключові слова.

2. РОЗШИРЕНИЙ ПОШУК (у верхньому правому кутку сторінки).

Пошук рішень слід здійснювати за категоріями документів Практика Суда: Постановления: Большая палата, палата (як правило, вже відмічені автоматично).

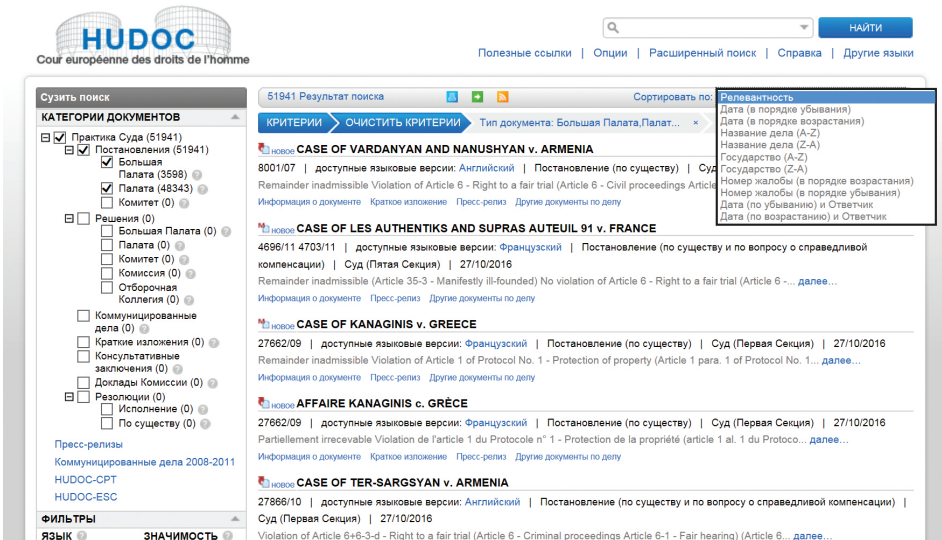
ПОШУК ЗА КЛЮЧОВИМИ СЛОВАМИ

У фільтрі «Ключевые слова» обираємо «Далее», відмічаємо тематики рішень, «И» або «ИЛИ», натискаємо «ОК».

Для нового пошуку оберіть опцію «Очистить критерии».

СОРТУВАННЯ РІШЕНЬ

Використовуючи опцію «Сортировать по», можна сортувати рішення: за релевантністю, назвою (заявником), державою-відповідачем, номером заяви, датою.

ПОШУК ЗА СТАТТЕЮ КОНВЕНЦІЇ (відсутність, наявність порушення)

The screenshot shows the HUDOC search interface. On the left, there are filter options for 'ЯЗЫК' (Language) and 'ГОСУДАРСТВО' (State). The 'ЯЗЫК' filter is set to 'Українська' (Ukrainian). The 'ГОСУДАРСТВО' filter is set to 'Україна' (Ukraine). The search results are sorted by 'Колічество результатів (в порядку убывания)' (Number of results (in descending order)). The results list includes cases such as 'CASE OF GUKOVYCH v. UKRAINE', 'CASE OF VINNIYCHUK v. UKRAINE', 'AFFAIRE VINNIYCHUK c. UKRAINE', 'AFFAIRE GUKOVYCH c. UKRAINE', 'CASE OF IRINA SMIRNOVA v. UKRAINE', 'CASE OF KONVALCHUK v. UKRAINE', and 'AFFAIRE IRINA SMIRNOVA c. UKRAINE'. The 'ОК' button is highlighted in blue.

Обираємо потрібний фільтр:

- «**Статья**», якщо потрібно знайти всі рішення, у яких було констатовано як наявність, так і відсутність порушення за статтею/статтями;
- «**Отсутствие нарушения**», якщо потрібно знайти всі рішення, у яких було констатовано відсутність порушення;
- «**Нарушение**», якщо потрібно знайти всі рішення, у яких було констатовано наявність порушення, обираємо «Далее», відмічаємо статтю/статті, «И» або «ИЛИ», натискаємо «ОК».

ВИБІР КРАЇНИ-ВІДПОВІДАЧА

The screenshot shows the HUDOC search interface with the 'STATE' filter set to 'Ukraine'. The search results are sorted by 'Relevance'. The results list includes cases such as 'CASE OF GUKOVYCH v. UKRAINE', 'CASE OF VINNIYCHUK v. UKRAINE', 'AFFAIRE VINNIYCHUK c. UKRAINE', 'AFFAIRE GUKOVYCH c. UKRAINE', 'CASE OF IRINA SMIRNOVA v. UKRAINE', 'CASE OF KONVALCHUK v. UKRAINE', and 'AFFAIRE IRINA SMIRNOVA c. UKRAINE'. The 'STATE' filter is highlighted in red.

У фільтрі «Государство» обираємо «Далее», відмічаємо державу/и, «И» або «ИЛИ», натискаємо «ОК».

РОЗШИРЕНИЙ ПОШУК

КОНТЕКСТНИЙ ПОШУК

За розширеного контекстного пошуку слова в графі вписуються через пропуск в необхідній послідовності.

(Слід звертати увагу на варіанти пошуку (граф): тільки це слово чи група слів, всі ці слова, будь-яке зі слів, одне зі слів, слова знаходяться близько одне від одного).

ПРОСТІЙ КОНТЕКСТНИЙ ПОШУК

The screenshot shows the HUDOC search interface. At the top, there is a search bar with the text 'СИЗО' and a 'НАЙТИ' button. Below the search bar, there are links for 'Полезные ссылки', 'Опции', 'Расширенный поиск', 'Справка', and 'Другие языки'. The main content area displays search results for 'СИЗО'. The first result is 'CASE OF NEVMERZHITSKY v. UKRAINE - [Ukrainian Translation] by OSCE Ukraine', followed by 'CASE OF BORISENKO v. UKRAINE' and 'CASE OF KOVAL v. UKRAINE - [Ukrainian Translation] summary by the Lviv Laboratory of Human Rights'. The interface also includes a sidebar with 'КАТЕГОРИИ ДОКУМЕНТОВ' and 'ФИЛЬТРЫ'.

ВИБІР МОВИ

The screenshot shows a language selection dialog box. The dialog box has a title bar with 'Сортировать по: | Алфавитный порядок (A-Z)' and radio buttons for 'ОИ' and 'ОИИ'. Below the title bar, there is a list of languages with checkboxes. The 'Український' checkbox is checked. The list includes languages such as 'Азербайджанский (635)', 'Албанский (450)', 'Английский (17969)', 'Арабский (39)', 'Армянский (623)', 'Болгарский (620)', 'Боснийский (214)', 'Венгерский (35)', 'Греческий (575)', 'Грузинский (731)', 'Эстонский (15)', 'Исландский (698)', 'Испанский (1063)', 'Итальянский (383)', 'Латвийский (17)', 'Литовский (15)', 'Македонский (549)', 'Немецкий (545)', 'Нидерландский (15)', 'Польский (538)', 'Португальский (55)', 'Румынский (1583)', 'Русский (1091)', 'Сербский (381)', 'Словацкий (85)', 'Словенский (118)', 'Турецкий (2774)', 'Український (975)', 'Французский (17970)', 'Хорватский (573)', 'Черногорский (75)', 'Чешский (546)', and 'Шведский (76)'. At the bottom of the dialog box, there are 'ОК' and 'Закрыть' buttons.

- Для того, щоб вибрати мову документа, в опції «Язык» обираємо «Далее», відмічаємо галочкою мову/мови (українську, російську), натискаємо «ОК».
- Зверху сторінки показується 1762 – кількість результатів (кількість рішень, що перекладені українською, російською мовами).

РЕКВІЗИТИ ДОКУМЕНТА

241 Результат поиска

Сортировать по: Релевантность

КРИТЕРИИ ОЧИСТИТЬ КРИТЕРИИ Тип документа: Большая Палата Язык: Украинский

CASE OF BOUYID v. BELGIUM - [Ukrainian Translation] summary by the COE Human Rights Trust Fund

Отобрано для публикации в Сборнике | 23380/09 | Английский, Французский, 11 далее... | Постановление (по существу и по вопросу о справедливой компенсации) | Суд (Большая Палата) | 28/09/2015

Violation of Article 3 - Prohibition of torture (Article 3 - Degrading treatment) (Substantive aspect) Violation of Article 3... далее...

Информация о документе Краткое изложение Языковые версии Пресс-релиз Вебкаст Другие документы по делу

CASE OF PARRILLO v. ITALY - [Ukrainian Translation] summary by the COE Human Rights Trust Fund

Отобрано для публикации в Сборнике | 46470/11 | Английский, Французский, 11 далее... | Постановление (по существу и по вопросу о справедливой компенсации) | Суд (Большая Палата) | 27/08/2015

Preliminary objection dismissed (Article 35-1 - Exhaustion of domestic remedies Six month period) Preliminary objection dismiss... далее...

Информация о документе Краткое изложение Языковые версии Пресс-релиз Вебкаст Другие документы по делу

CASE OF PARRILLO v. ITALY - [Ukrainian Translation] by the COE Human Rights Trust Fund

Отобрано для публикации в Сборнике | 46470/11 | Английский, Французский, 11 далее... | Постановление (по существу и по вопросу о справедливой компенсации) | Суд (Большая Палата) | 27/08/2015

Preliminary objection dismissed (Article 35-1 - Exhaustion of domestic remedies Six month period) Preliminary objection dismiss... далее...

Информация о документе Краткое изложение Языковые версии Пресс-релиз Вебкаст Другие документы по делу

CASE OF KHOROSHENKO v. RUSSIA - [Ukrainian Translation] summary by the COE Human Rights Trust Fund

Отобрано для публикации в Сборнике | 41418/04 | Английский, Французский, 10 далее... | Постановление (по существу и по вопросу о справедливой компенсации) | Суд (Большая Палата) | 30/06/2015

Remainder inadmissible Violation of Article 8 - Right to respect for private and family life (Article 8-1 - Respect for famil... далее...

Информация о документе Краткое изложение Языковые версии Пресс-релиз Вебкаст Другие документы по делу

CASE OF KHOROSHENKO v. RUSSIA - [Ukrainian Translation] by the COE Human Rights Trust Fund

Отобрано для публикации в Сборнике | 41418/04 | Английский, Французский, 10 далее... | Постановление (по существу и по вопросу о справедливой компенсации) | Суд (Большая Палата) | 30/06/2015

Remainder inadmissible Violation of Article 8 - Right to respect for private and family life (Article 8-1 - Respect for famil... далее...

Информация о документе Краткое изложение Языковые версии Пресс-релиз Вебкаст Другие документы по делу

CASE OF CHIRAGOV AND OTHERS v. ARMENIA - [Ukrainian Translation] summary by the COE Human Rights Trust Fund

Отобрано для публикации в Сборнике | 13216/05 | Английский, Французский, 9 далее... | Постановление (по существу) |

Кожен документ в переліку вибраних містить:

- назву справи
- номер заяви
- зазначення виду документа
- ким прийнятий
- дату ухвалення рішення
- зазначення встановлених чи невстановлених порушень

Додаткові дані:

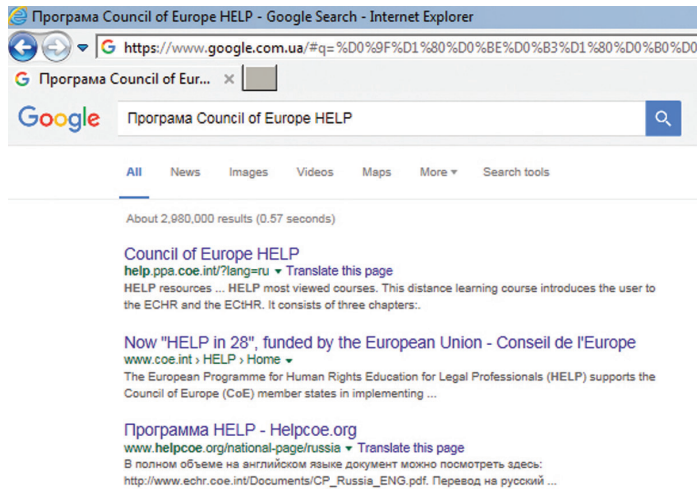
- інформація про документ
- мовні версії
- прес-релізи
- інші документи у справі

КОМУНІКОВАНІ СПРАВИ

The screenshot displays the HUDOC search results page. The left sidebar contains filters for 'DOCUMENT COLLECTIONS' and 'FILTERS'. Under 'DOCUMENT COLLECTIONS', 'Communicated Cases (441)' is selected and circled in red. Under 'FILTERS', 'STATE' is set to 'Ukraine (441)', also circled in red. The main content area shows 441 results found, with a list of cases including:

- MINYAYLO v. UKRAINE**: 59356/10 | Available only in English | Communicated Case | 22/09/2016
- GORBATYUK v. UKRAINE**: 1848/16 | Available only in English | Communicated Case | 20/09/2016
- NOVIKOV v. UKRAINE and 1 other application**: 1361/09 6714/09 | Available only in English | Communicated Case | 20/09/2016
- NUR AHMED v. UKRAINE and 5 other applications**: 42779/12 56367/12 68309/12... 3 more... | Available only in English | Communicated Case | 20/09/2016
- CHUPRYNA v. UKRAINE**: 876/16 | Available only in English | Communicated Case | 07/09/2016
- ALEKSANDROVSKAYA v. UKRAINE**: 38718/16 | Available only in English | Communicated Case | 01/09/2016
- SABODASH v. UKRAINE and 1 other application**: 28052/13 32899/13 | Available only in English | Communicated Case | 23/08/2016
- GRIGORUK v. UKRAINE**: 60253/12 | Available only in English | Communicated Case | 23/08/2016

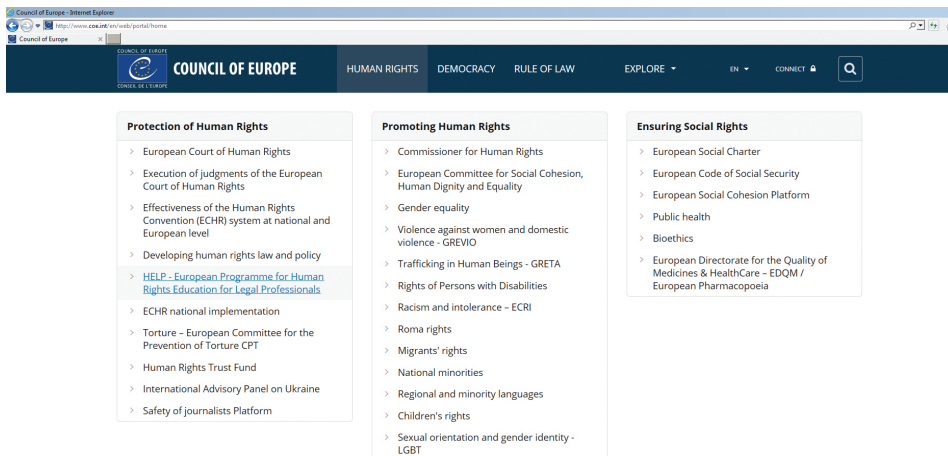
ЯК ЗНАЙТИ ПРОГРАМУ HELP?

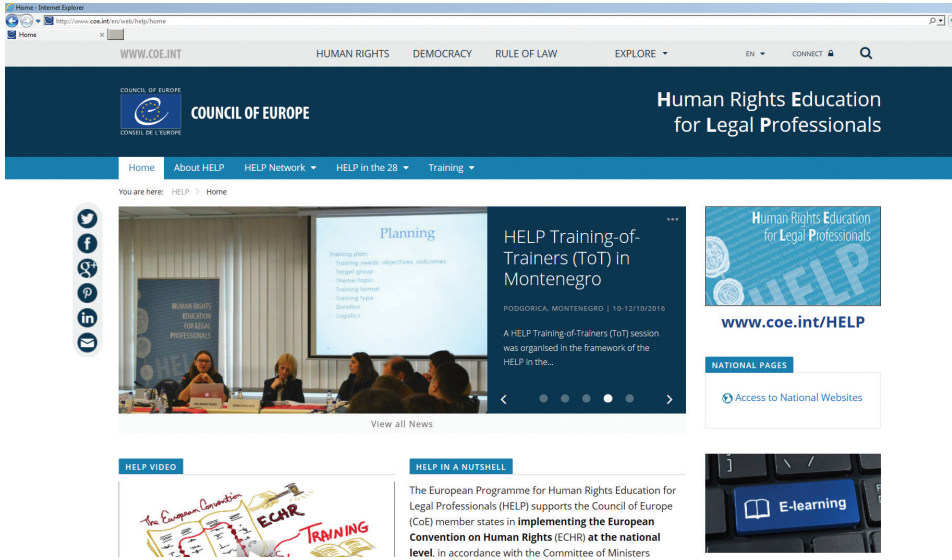
ЦІЛІ ПРОГРАМИ HELP

- Зменшення кількості скарг до ЄСПЛ (з огляду на його субсидіарну функцію)
- Необхідність визначення нагальних потреб суддів і прокурорів, щоб їх включити до програм навчання суддів

ЧЕРЕЗ САЙТ РАДИ ЄВРОПИ – РОЗДІЛ «ПРАВА ЛЮДИНИ»

НАВЧАЛЬНА ПЛАТФОРМА HELP

ЧЕРЕЗ САЙТ НШСУ – РОЗДІЛ «ПІДГОТОВКА СУДДІВ» АБО...

НАЦІОНАЛЬНА ШКОЛА СУДДІВ УКРАЇНИ

Про НШСУ	Підготовка суддів	Наукова діяльність	Міжнародна діяльність	На допомогу судді	Новини
Слово НШСУ	Спеціальна підготовка	Дистанційне навчання	Підготовка працівників апаратів судів	Державні закупівлі	Фотогалерея

> Національна школа суддів України > Підготовка суддів

ПІДГОТОВКА СУДДІВ

Вивчення Конвенції та практики ЄСПЛ

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН ПІДГОТОВКИ КИЇВ

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН ПІДГОТОВКИ ДНІПРО

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН ПІДГОТОВКИ ЛЬВІВ

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН ПІДГОТОВКИ ОДЕСА

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН ПІДГОТОВКИ ХАРКІВ

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН ПІДГОТОВКИ ЧЕРНІВЦІ

Підготовка суддів

НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ		НАКАЗИ	
СТАНДАРТИЗОВАНІ ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ			
програми підготовки Київ	програми підготовки Дніпро	програми підготовки Львів	програми підготовки Одеса
програми підготовки Харків	програми підготовки Чернівці		
СТАТИСТИКА		АРХІВ	

Підготовка викладачів

ПРОГРАМИ ТРЕНІНГІВ

ЧЕРЕЗ САЙТ НШСУ – РОЗДІЛ «НА ДОПОМОГУ СУДДІ»

БЕЗПОСЕРЕДНЬО – WWW.COE.INT/HELP

РЕСУРСИ УКРАЇНСЬКОЇ СТОРІНКИ HELP

- Інформаційні повідомлення (понад 100) із зазначенням джерел та додатковими матеріалами
- Навчальні матеріали (посібники, презентації тощо)
- Корисні посилання (Мін'юст та Рада Європи)
- Перехід на інші національні сторінки Програми HELP

[HTTP://WWW.MINJUST.GOV.UA/9329](http://www.minjust.gov.ua/9329)

Інформація станом на 16.09.2016 року

- [УРЯДОВИЙ УПОВНОВАЖЕНИЙ У СПРАВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ](#)
- [КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ](#)
- [ПОРЯДОК ЗВЕРНЕННЯ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ](#)
- [АНКЕТА ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ОСІБ, ПОСТРАЖДАЛИХ ВНАСЛІДОК ПОРУШЕННЯ ЇХ ПРАВ, ГАРАНТОВАНИХ КОНВЕНЦІЄЮ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД](#)
- [ЛИСТ-ЗВЕРНЕННЯ УРЯДОВОГО УПОВНОВАЖЕНОГО У СПРАВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ](#)
- [АНКЕТА ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ЗАПОВНЕННЯ АНКЕТИ ДЛЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ, ЯКІ Є ЖЕРТВАМИ ПОРУШЕННЯ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ ПРАВА НА СВОБОДУ ОБ'ЄДНАНЬ НА ОКУПОВАНИЙ ТЕРИТОРІЇ](#)
- РІШЕННЯ ЩОДО УКРАЇНИ, ВИНЕСЕНІ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ
 - Рішення щодо суті (за статтями)
 1. [Стаття 2 "Право на життя"](#)
 2. [Стаття 3 "Заборона катування"](#)
 3. [Стаття 5 "Право на свободу та особисту недоторканість"](#)
 4. [Стаття 6 "Право на справедливий суд"](#)
 5. [Стаття 8 "Право на повагу до приватного і сімейного життя"](#)
 6. [Стаття 9 "Свобода думки, совісті і релігії"](#)
 7. [Стаття 10 "Свобода вираження поглядів"](#)
 8. [Стаття 11 "Свобода зібрань та об'єднань"](#)
 9. [Стаття 12 "Право на шлюб"](#)
 10. [Стаття 13 "Право на ефективний засіб юридичного захисту"](#)
 11. [Стаття 14. «Заборона дискримінації» у поєднанні з іншими статтями Конвенції](#)
 12. [Стаття 18. «Межі застосування обмежень прав» у поєднанні з іншими статтями Конвенції](#)
 13. [Стаття 34 "Індивідуальні заяви"](#)
 14. [Стаття 1 Першого протоколу "Захист власності"](#)

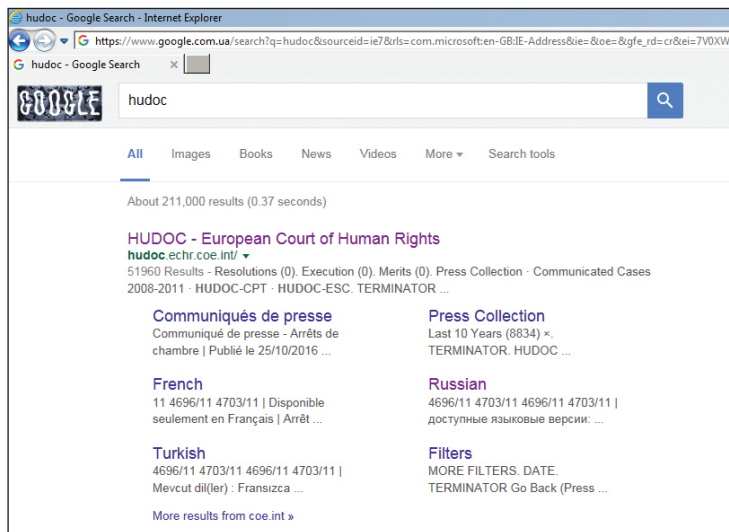
ДИСТАНЦІЙНІ КУРСИ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯ КОНВЕНЦІЇ ТА ПРАКТИКИ ЄСПЛ, РОЗРОБЛЕНІ КООРДИНАТОРОМ ПРОЄКТІВ ОБСЕ В УКРАЇНІ

У межах проєкту «Гарантування дотримання прав людини при здійсненні правосуддя» розроблено дистанційні курси, що розміщені на платформі дистанційного навчання Національної школи суддів України за посиланням – <http://sdn.nsj.gov.ua>.

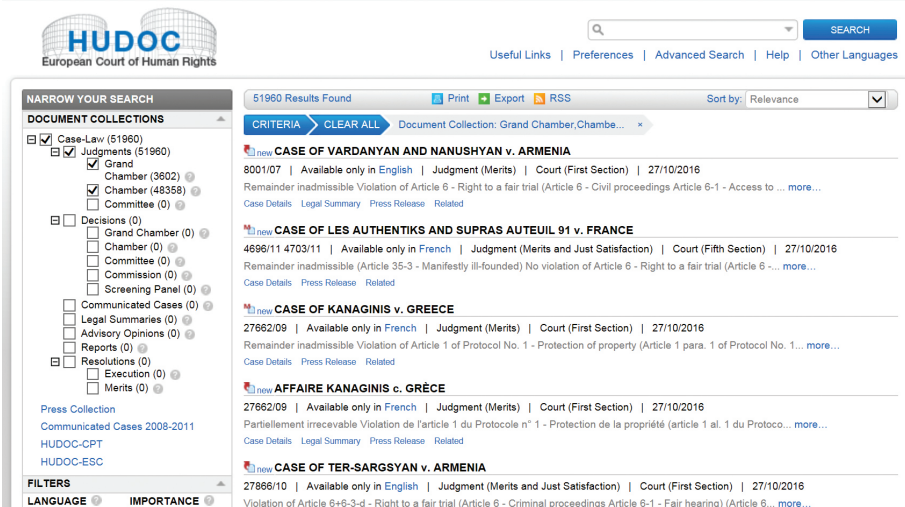
ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ З КОРИСТУВАННЯ РЕСУРСОМ HUDOC ТА ВЕБ-САЙТОМ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

РЕСУРС HUDOC

1. У будь-якій пошуковій системі напишіть «**hudoc**» та перейдіть за наступним посиланням.

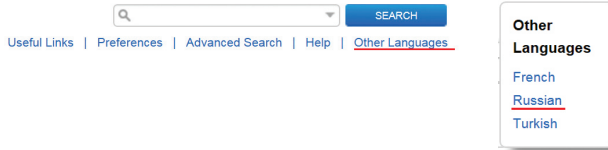

2. Електронна база копій судових рішень ЄСПЛ – «**HUDOC**» за початковими налаштуваннями відображається англійською мовою.

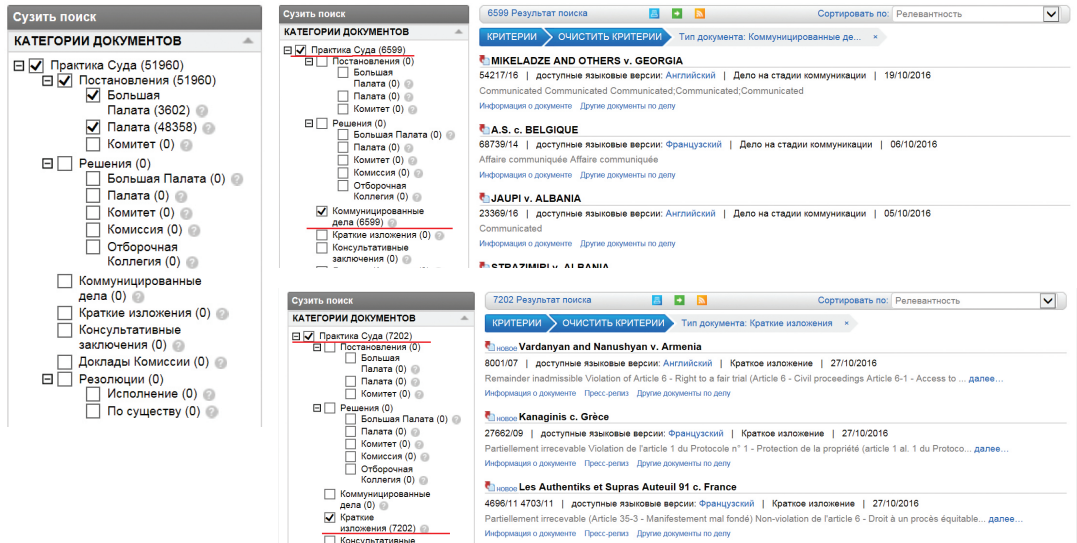

3. Щоб змінити мову інтерфейсу:

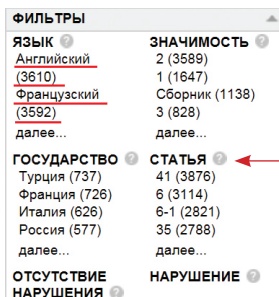
- у верхній, правій частині сайту натискаємо на меню «Other Languages» (Інші мови) і обираємо російську

4. За початковими параметрами відображаються останні рішення Великої палати, палати та комітету. Для звуження пошуку за «Категорією документів» вам необхідно обрати відповідні параметри пошуку.

5. Пошук здійснюється за допомогою фільтрів: (за мовою – весь список рішень доступний **тільки** офіційними мовами – **англійською** та **французькою**; за значущістю; за країною-відповідачем; за статтею; за відсутністю порушення статті; за порушеною статтею; за ключовими словами та датою).

При наведенні на ? з'являється докладна інформація про функціонал такого фільтру.

Пошук за ключовими словами: Натиснувши «ДАЛЕЕ», вам буде доступний весь список ключових фраз (найчастіше вживаних) відповідно до статті.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА

(Ст. 41) Справедливая компенсация (533)

(Ст. 35) Критерии приемлемости (494)

(Ст. 41) Справедливая компенсация (369)

(Ст. 41) Моральный вред (342)

[далее...](#)

Дополнительные ФИЛЬТРЫ

ДАТА

за прошедшую неделю (3)

за прошедший месяц (18)

за прошедшие 6 месяцев (159)

за прошедший год (397)

за прошедшие 5 лет (2190)

за прошедшие 10 лет (4788)

СУДЫ

Administrative Court (750)

Review Court (605)

Supreme Court (537)

Constitutional Court (512)

[далее...](#)

Пошук за датою: Справи відбираються за відповідно обраний проміжок часу.

- (Ст. 1) Обязательство соблюдать права человека (24)
- (Ст. 2) Право на жизнь (102)
- (Ст. 3) Запрещение пыток (192)
- (Ст. 4) Запрещение рабства и принудительного труда (8)
- (Ст. 5) Право на свободу и личную неприкосновенность (129)
- (Ст. 6) Право на справедливое судебное разбирательство (331)
- (Ст. 7) Без закона нет наказания (24)
- (Ст. 8) Право на уважение частной и семейной жизни (250)
- (Ст. 9) Право на свободу мысли, совести и религии (42)
- (Ст. 10) Право на свободу выражения мнения (133)
- (Ст. 11) Право на свободу собраний и объединений (64)
- (Ст. 12) Право на вступление в брак (10)
- (Ст. 13) Право на эффективное средство правовой защиты (147)
- (Ст. 14) Запрещение дискриминации (133)
- (Ст. 15) Отступление от соблюдения обязательств в чрезвычайных ситуациях (0)
- (Ст. 16) Ограничения на политическую деятельность иностранцев (0)
- (Ст. 17) Запрещение злоупотреблений правами (22)
- (Ст. 18) Пределы использования ограничений в отношении прав (11)
- (Ст. 19) Учреждение Суда (0)
- (Ст. 33) Межгосударственные споры (0)
- (Ст. 34) Индивидуальные жалобы (122)
- (Ст. 35) Критерии приемлемости (494)
- (Ст. 37) Прекращение производства по делу (46)
- (Ст. 38) Рассмотрение дела и процедура заключения мирового соглашения (4)
- (Ст. 39) Достижение мирового соглашения (0)
- (Ст. 41) Справедливая компенсация (533)
- (Ст. 46) Обязательная сила и исполнение постановлений (69)
- (Ст. 47) Консультативные заключения (0)
- (Ст. 48) Компетентия Суда в отношении консультативных заключений (0)

OK
Закрыть
Ключевые слова по статьям Конвенции

Ефективніше використовувати кілька фільтрів одразу, що допоможе максимально звужити обсяги пошуку. Так, наприклад:

Країна-відповідач: «Україна»

- Португалия (92)
- Россия (577)
- Румыния (306)
- Сан-Марино (10)
- Сербия (48)
- Сербия и Черногория (2)
- Словакия (78)
- Словения (52)
- Соединенное Королевство (521)
- Турция (737)
- Украина (160)
- Финляндия (86)
- Франция (726)
- Хорватия (148)
- Черногория (4)
- Чешская Республика (74)
- Швейцария (189)
- Швеция (174)
- Эстония (34)

OK Закрыть

Стаття, за якою відбулася розгляд справи: «8»

- 7, (2)
- 7-1 (160)
- 7-2 (10)
- 8 (1649)
- 8+13 (2)
- 8+34 (1)
- 8+46 (2)
- 8+P1-1 (2)
- 8, (8)
- 8-1 (1393)
- 8-2 (726)
- 9 (281)
- 9, (5)
- 9-1 (222)
- 9-2 (125)
- 10 (910)
- 10+11 (2)
- 10-1 (761)
- 10-2 (611)
- 11 (310)

OK Закрыть

Мова перекладу рішення: «українська»

- Исландский (716)
- Испанский (1109)
- Итальянский (617)
- Латвийский (17)
- Литовский (15)
- Македонский (637)
- Немецкий (883)
- Нидерландский (78)
- Польский (578)
- Португальский (65)
- Румынский (2154)
- Русский (1228)
- Сербский (417)
- Словацкий (114)
- Словенский (118)
- Турецкий (3680)
- Украинский (1004)

OK Закрыть

Унаслідок пошуку отримуємо всі рішення щодо України, в яких розглядалися ті чи інші питання за ст. 8, що були перекладені українською мовою.

6. Пошук за словами, фразами, реченнями, прізвищами, датами, номером справи

Пошуковий рядок з кнопкою **НАЙТИ**

[Полезные ссылки](#) | [Опции](#) | [Расширенный поиск](#) | [Справка](#) | [Другие языки](#)

Параметр пошуку	Значення	Приклад, що пишемо у стрічку пошуку
«Слово»	Слова, які можуть бути у справі, яку ви шукаєте	«constitution», «berkut»
«Фраза або речення»	Фрази або цілі речення (фрагмент речення), які містяться у справі, яку ви шукаєте. Такі словосполучення беруться в лапки, щоб пошук здійснювався за фразою в цілому, інакше пошук буде виконано за кожними окремим словом	«breach of oath», «supreme court of ukraine»
«Прізвище»	Пошук справ за прізвищами позивачів, учасників у справі та осіб, про яких згадується у справі, або справ, у яких є посилання на такі рішення з запитуваним прізвищем	«garnaga», «rudenko», «shvydka».
«Дата»	Датою може бути, як подія що мала місце у справі, так і дата ухвалення рішення ЄСПЛ	«PPPP», «ДД.ММ.PPPP»
«і» – «AND»	Між запитуваними словами використати слово «AND» (усі літери пишуться великими) – для пошуку за кількома конкретними словами в межах в одного рішення	«poland AND tree AND death»

Натисніть на **«ОПЦИИ»** та оберіть **«ПРЕДВАРИТЕЛЬНЫЙ ПРОСМОТР РЕЗУЛЬТАТОВ»**, після чого вам буде запропоновано попередній перегляд результатів пошуку, де запитване слово буде виділятися жовтим кольором у всіх рішеннях, де воно присутнє.

The screenshot shows the search process. At the top, a search bar contains the query "poland AND tree AND death" and a "НАЙТИ" button. Below it are navigation links: "Полезные ссылки", "Опции", "Расширенный поиск", "Справка", and "Другие языки". A red arrow points to the "Опции" link. The "Опции" menu is open, showing two options: "Предварительный просмотр результатов" (checked) and "Детальный просмотр результатов" (unchecked). Below the menu, the search bar still contains "poland AND tree AND death" and the "НАЙТИ" button. At the bottom, the search results are displayed, showing "50 Результат поиска" and a sorting dropdown set to "Релевантность". The first result is "CASE OF CIECHOŃSKA v. POLAND" with details: "19776/04 | Английский, Польский | Постановление (по существу и по вопросу о справедливой компенсации) | Суд (Четвертая Секция) | 14/06/2011". Below the title, it says "Violation of Art. 2 (substantive aspect) Non-pecuniary damage - award" and provides links for "Информация о документе", "Языковые версии", "Пресс-релиз", and "Другие документы по делу".

7. Помилка у написанні слова. Система не дасть жодного результату пошуку, проте **може** запропонувати варіант, який, можливо, ви мали на увазі.

The image shows two screenshots of a search engine interface. The first screenshot shows a search for "risovsky" with zero results. The second screenshot shows a search for "rysovskyy" with 44 results. The first result is "CASE OF RYSOVSKYY v. UKRAINE" with details: 29979/04 | доступные языковые версии: Английский | Постановление (по существу и по вопросу о справедливой компенсации) | Суд (Пятая Секция) | 20/10/2011. Below the title, it lists "Violation of Art. 6-1 Violation of Art. 13 Violation of P1-1" and provides links for "Информация о документе", "Пресс-релиз", and "Другие документы по делу".

0 Результат поиска

Полезные ссылки | Опции | Расширенный поиск | Справка | Другие языки

Сортировать по: Релевантность

КРИТЕРИИ ОЧИСТИТЬ КРИТЕРИИ Поиск по тексту: risovsky × Тип документа: Постановления ×

44 Результат поиска

Полезные ссылки | Опции | Расширенный поиск | Справка | Другие языки

Сортировать по: Релевантность

КРИТЕРИИ ОЧИСТИТЬ КРИТЕРИИ Тип документа: Постановления × Поиск по тексту: rysovskyy ×

CASE OF RYSOVSKYY v. UKRAINE

29979/04 | доступные языковые версии: Английский | Постановление (по существу и по вопросу о справедливой компенсации) | Суд (Пятая Секция) | 20/10/2011

Violation of Art. 6-1 Violation of Art. 13 Violation of P1-1

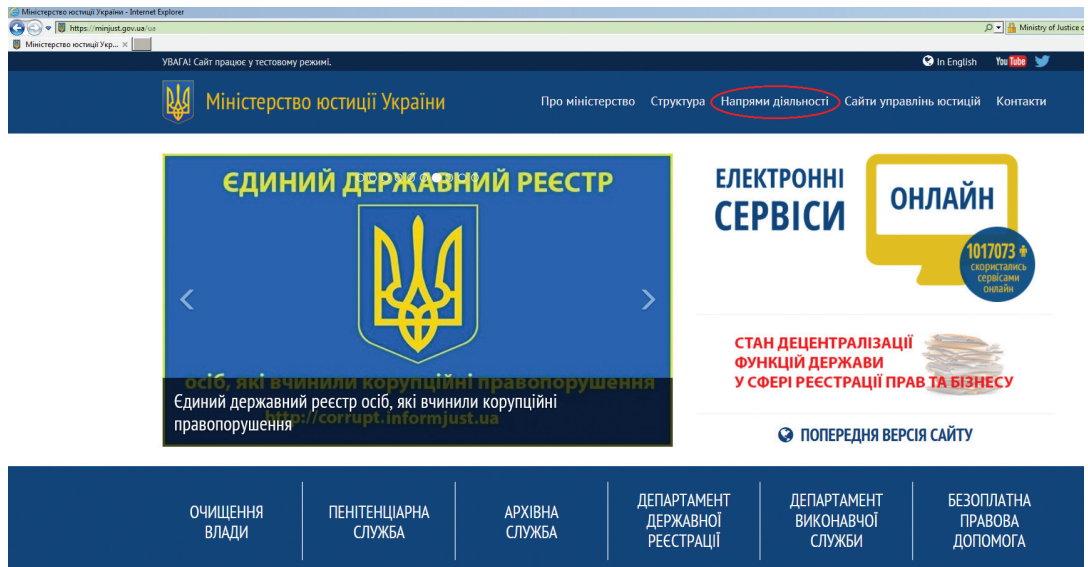
[Информация о документе](#) [Пресс-релиз](#) [Другие документы по делу](#)

ГОЛОВНА СТОРІНКА ВЕБ-САЙТУ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

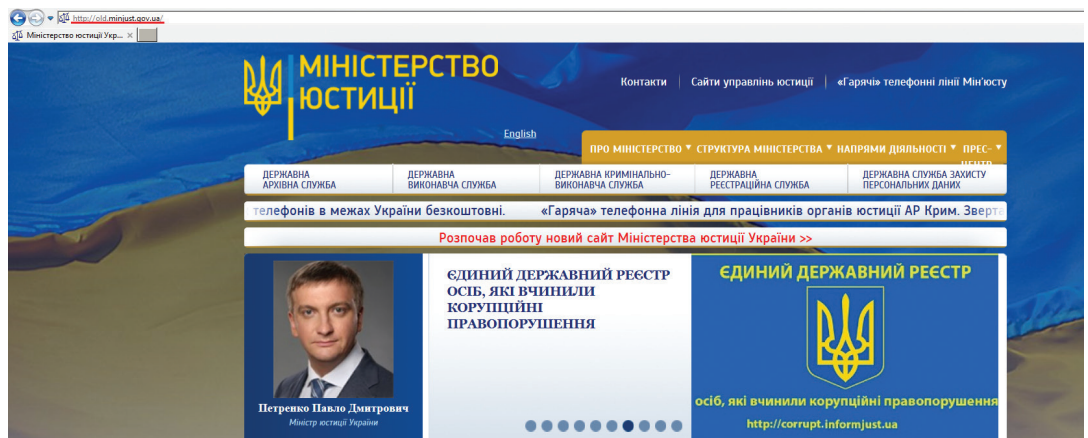
HTTP://MINJUST.GOV.UA

Варто мати на увазі, що це – новий веб-сайт Міністерства юстиції України, який працює у тестовому режимі, де не всі дані перенесені в повному обсязі.

Щоб отримати доступ до бази перекладених Міністерством юстиції України рішень ЄСПЛ проти України, вам необхідно перейти за посиланням «**НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ**».

Після чого відкриється старий веб-сайт Міністерства юстиції України, про що вказано в адресній стрічці.

Безпосередньо на головній сторінці, у правій верхній частині веб-сайту наведіть курсор на вкладку «**НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ**» та оберіть пункт «Захист інтересів держави в Європейському суді».

ПРО МІНІСТЕРСТВО ▾ СТРУКТУРА МІНІСТЕРСТВА ▾ **НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ**

Державна реєстрація нормативних актів	Антикорупційні ініціативи
Нормотворча діяльність	Перевірки, передбачені Законом України «Про очищення влади»
Єдині та державні реєстри	Міжвідомче міжнародне співробітництво
Захист інтересів держави в Європейському суді	Виконання міжнародних конвенцій
Національна стратегія у сфері прав людини	Співпраця з міжнародними інституціями
Адаптація законодавства	Банкрутство
Співробітництво у цивільних та кримінальних справах	Центральний засвідчувальний орган
Нотаріат	План роботи та аналітична звітність Міністерства
Фінансовий моніторинг юридичних послуг	Державні закупівлі
Правова робота	Інформація про автомобілі Міністерства юстиції, які підлягають продажу на аукціони
Правова освіта населення	Фінансові ресурси
Цільові програми	Безоплатна правова допомога
Внутрішній аудит	Реагування на критику
Діяльність Комісії з питань державної політики у сфері виконання кримінальних покарань	Роз'яснення для переселенців з АРК, Луганської та Донецької областей
Діяльність робочих груп за напрямками «Реєстрація підприємств» та «Реєстрація власності	Судова реформа
Інформація щодо працівників ГУЮ в Донецькій і Луганській областях	Міжвідомче співробітництво
	Модернізація правового регулювання умов ведення бізнесу в Україні

Після чого вам будуть доступні переклади рішень Європейського суду з прав людини проти України – або повні, або стислі переклади.

Рішення по суті доступні постатейно, а також нижче є можливість шукати рішення за вказаними критеріями.

Інформація станом на 16.09.2016 року

- [УРЯДОВИЙ УПОВНОВАЖЕНИЙ У СПРАВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ](#)
- [КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ](#)
- [ПОРЯДОК ЗВЕРНЕННЯ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ](#)
- [АНКЕТА ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ОСІБ, ПОСТРАДАЛИХ ВНАСЛЮДОК ПОРУШЕННЯ ІХ ПРАВ, ГАРАНТОВАНИХ КОНВЕНЦІЄЮ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД](#)
- [ЛИСТ-ЗВЕРНЕННЯ УРЯДОВОГО УПОВНОВАЖЕНОГО У СПРАВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ](#)
- [АНКЕТА ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ЗАПОВНЕННЯ АНКЕТИ ДЛЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ, ЯКІ Є ЖЕРТВАМИ ПОРУШЕННЯ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ ПРАВ НА СВОБОДУ ОБСЛАНЬ НА ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ](#)
- [РІШЕННЯ ЩОДО УКРАЇНИ, ВИНЕСЕНІ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ](#)
 - Рішення щодо суті (за статтями)
 1. Стаття 2 "Право на життя".
 2. Стаття 3 "Заборона катування".
 3. Стаття 5 "Право на свободу та особисту недоторканість".
 4. Стаття 6 "Право на справедливий суд".
 5. Стаття 8 "Право на повагу до приватного і сімейного життя".
 6. Стаття 9 "Свобода думки, совісті і релігії".
 7. Стаття 10 "Свобода вираження поглядів".
 8. Стаття 11 "Свобода зібрань та об'єднань".
 9. Стаття 12 "Право на шлюб".
 10. Стаття 13 "Право на ефективний засіб юридичного захисту".
 11. Стаття 14 "Заборона дискримінації" у поєднанні з іншими статтями Конвенції
 12. Стаття 18 "Межі застосування обмежень прав" у поєднанні з іншими статтями Конвенції
 13. Стаття 34 "Індивідуальні заяви".
 14. Стаття 1 Першого протоколу "Захист власності".
 15. Стаття 3 Першого протоколу "Право на вільні вибори".
 16. Стаття 2 Протоколу № 7 "Право на оскарження у кримінальних справах".
 17. Стаття 2 Протоколу № 4 "Свобода пересування".
 - Рішення щодо суті (за алфавітом)
 - Рішення щодо дружнього врегулювання
 - Рішення про скасування умов односторонньої декларації
 - Рішення щодо справедливої сатисфакції
 - Ухвали

Стислі викладення рішень постатейно, нижче можна обрати список рішень за алфавітним порядком.

- **СТИСЛІ ВИКЛАДИ РІШЕНЬ ЩОДО УКРАЇНИ, ВИНЕСЕНІ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ**
 - Стислі виклади рішень
 1. Стаття 2 "Право на життя".
 2. Стаття 3 "Заборона катування".
 3. Стаття 5 "Право на свободу та особисту недоторканість".
 4. Стаття 6 "Право на справедливий суд".
 5. Стаття 7 "Ніякого покарання без суду".
 6. Стаття 8 "Право на повагу до приватного і сімейного життя".
 7. Стаття 9 "Свобода думки, совісті і релігії".
 8. Стаття 10 "Свобода вираження поглядів".
 9. Стаття 11 "Свобода зібрань та об'єднань".
 10. Стаття 13 "Право на ефективний засіб юридичного захисту".
 11. Стаття 14 "Заборона дискримінації" у поєднанні з іншими статтями Конвенції
 12. Стаття 18 "Межі застосування обмежень прав" у поєднанні з іншими статтями Конвенції
 13. Стаття 34 "Індивідуальні заяви".
 14. Стаття 1 Першого протоколу "Захист власності".
 15. Стаття 3 Першого протоколу "Право на вільні вибори".
 16. Стаття 1 Протоколу № 7 "Процедурні гарантії, що стосуються виспання іноземців".
 17. Стаття 2 Протоколу № 7 "Право на оскарження у кримінальних справах".
 18. Стаття 2 Протоколу № 4 "Свобода пересування".
 - Стислі виклади рішень (за алфавітом)

